

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Γ. Β. ΝΙΚΟΛΑΟΥ
Αναπληρωτής καθηγητής

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΚΑΙ Η
ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
(1828-1831)

ΕΑΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ 2018-19

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ
Μάθημα Επ. Υπ.
(Εξ. ΣΤ', Η', Πτυχίο)

ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2019

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Ιωάννης Καποδίστριας, τον οποίο η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας (Απρίλιος 1827) εξέλεξε ως κυβερνήτη του ελληνικού κράτους είναι, αναμφίβολα, μία από τις πιο σημαντικές, αλλά ταυτόχρονα και αμφιλεγόμενες, προσωπικότητες της νεοελληνικής ιστορίας. Για πολλούς ήταν ένας μεγαλοφυής ηγέτης και ο γνήσιος Έλληνας πολιτικός, ρεαλιστής, νεωτεριστής και προοδευτικός, ενώ για άλλους ήταν ένας βενετσανοτραφής ευγενής, λαϊκιστής, στενοκέφαλος και αυταρχικός, άνθρωπος του τσάρου, που είχε βάλει ως στόχο να καταργήσει τις δημοκρατικές αρχές που είχαν κατακτηθεί με την Επανάσταση. Ανεξάρτητα από αυτές τις κρίσεις, είναι γεγονός ότι ο Καποδίστριας ήταν ένας πολιτικός με μεγάλη διεθνή πολιτική εμπειρία και αναγνώριση, από την υπηρεσία του σε υψηλές θέσεις της τσαρικής Αυλής που ερχόταν να κυβερνήσει μια χώρα που μόλις είχε αρχίσει να βγαίνει από τις φλόγες του επικού Αγώνα της ανεξαρτησίας. Προσπάθησε να επεκτείνει, όσο γινόταν, τα όρια της ελληνικής επικράτειας –έχοντας να αντιπαλέψει με τα γεωπολιτικά - οικονομικά συμφέροντα των Μ. Δυνάμεων– και να οργανώσει ένα μοντέρνο κράτος, με μία σειρά μέτρων στους τομείς της διοίκησης, της στρατιωτικής οργάνωσης, της οικονομίας, της δικαιοσύνης, της παιδείας κλπ. Ο τρόπος όμως με τον οποίο κυβέρνησε τη χώρα θεωρήθηκε από ορισμένους, τότε και αργότερα, ως αυταρχικός, παρά την παραδοχή των ποικίλων δυσκολιών που συνάντησε.

Σ' αυτό το μάθημα θα εξετάσουμε, με τη βοήθεια πηγών και σχετικών μελετών, το έργο του Ι. Καποδίστρια, ως πρώτου Κυβερνήτη του νεοελληνικού κράτους, τους λόγους για τους οποίους κάποιοι τον πολέμησαν, τη δολοφονία του και τις συνέπειές της για την μετέπειτα πορεία αυτού του κράτους. Τέλος, θα κάνουμε μία αποτίμηση του έργου του και της θέσης του στη νεοελληνική ιδεολογία. Ειδικότερα, στόχοι του μαθήματος είναι: α) να γνωρίσουν οι φοιτητές/φοιτήτριες τα πιο σημαντικά γεγονότα αυτής της μικρής, αλλά πολύ κρίσιμης, περιόδου της νεοελληνικής ιστορίας και, κυρίως, την προσωπικότητα και το έργο του Ι. Καποδίστρια, με κριτική προσέγγισή των πηγών –ορισμένες από τις οποίες δίνονται σε ειδικό corpus– ώστε να κατανοήσουν τις πολιτικές, οικονομικο-κοινωνικές και ιδεολογικές συγκρούσεις και αλλαγές που συντελούνται στον ελληνικό χώρο την περίοδο της επώδυνης γένεσης του νεοελληνικού κράτους, αλλά και τον ρόλο του ηγέτη· β) να αξιοποιήσουν τις πηγές (ελληνικές ή ξένες), προκειμένου η ιστορική γνώση που θα αποκτηθεί να είναι ουσιαστική· γ) να αναπτυχθεί στη διάρκεια των μαθημάτων διάλογος, ώστε να ακουστούν όλες οι απόψεις πάνω σε συγκεκριμένα ζητήματα, με στόχο την όσο γίνεται πιο αντικειμενική, χωρίς μυθοποιήσεις και προκατειλημμένες ιδέες, γνώση των γεγονότων αυτής της περιόδου.

*Ιωάννινα
Απρίλιος 2019*

**Για τη σύνταξη αυτών των Παραδόσεων, οι οποίες έχουν ως στόχο να βοηθήσουν τους φοιτητές/φοιτήτριες στην κατανόηση και εξέταση των ζητημάτων που θα μας απασχολήσουν, χρησιμοποιήθηκαν, κυρίως, οι μελέτες των Απ. Βακαλόπουλου (που καλύπτει με τη μεγαλύτερη πληρότητα το έργο του Ιω. Καποδίστρια), Γ. Γεωργή (επιμ.), D. Dakin, Αλέξ. Δεσποτόπουλου, Χρ. Λούκου, Δημ. Λουλέ, Παύλου Πετρίδη και C. M Woodhouse. (βλ. τη βιβλιογραφία).*

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

- Μάθημα 1^ο Μεθοδολογικά ζητήματα. - Η σταδιοδρομία του Ιω. Καποδίστρια έως το 1827 – Η εκλογή του ως πρώτου κυβερνήτη του ελληνικού κράτους. – Η άφιξή του στην Ελλάδα
- Μάθημα 2^ο Η κατάσταση της χώρας κατά την άφιξη του Καποδίστρια. - Τα πρώτα κυβερνητικά μέτρα και οι στόχοι τους
- Μάθημα 3^ο Η στρατιωτική διοργάνωση και οι πολεμικές επιχειρήσεις στα χρόνια του Καποδίστρια
- Μάθημα 4^ο Η οργάνωση της διοίκησης. – Η δικαιοσύνη.
- Μάθημα 5^ο Η εκπαιδευτική πολιτική του Καποδίστρια.
- Μάθημα 6^ο Η οικονομική πολιτική του Καποδίστρια: γεωργία και *εθνικές γαίες*.
- Μάθημα 7^ο Οι πρόσφυγες - Η ανοικοδόμηση της χώρας
- Μάθημα 8^ο Διπλωματικές ενέργειες του Καποδίστρια. – Τα Πρωτόκολλα του 1829 και του 1830
- Μάθημα 9^ο Ερείσματα της καποδιστριακής πολιτικής. – Συναίνεση και αντιδράσεις. - Η στάση των τριών Μεγ. Δυνάμεων - Η Δ' Εθνοσυνέλευση (1829)
- Μάθημα 10^ο Επιδείνωση της θέσης του Καποδίστρια και τα κέντρα της αντίδρασης - Η στάση του Κοραή, ο ρόλος των ξένων Δυνάμεων και της παραίτησης του Λεόπολδου – Ο αντίκτυπος της Ιουλιανής επανάστασης του 1830
- Μάθημα 11^ο Η αντιπολίτευση περνά στην επαναστατική δράση. – Κλονισμός της Καποδιστριακής κυβέρνησης
- Μάθημα 12^ο Η κορύφωση της κρίσης. - Η δολοφονία του Καποδίστρια: οι αιτίες, ο Αντίκτυπος και οι συνέπειές της
- Μάθημα 13^ο Αποτίμηση του έργου του Ιω. Καποδίστρια. – Ο Καποδίστριας στη νεοελληνική ιστοριογραφία - Εργασίες

ΒΑΣΙΚΗ ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α΄ ΠΗΓΕΣ

1. Πρωτογενείς αρχειακές πηγές

- Αρχεία διαφόρων χωρών: Ρωσίας, Αγγλίας (Public Record Office/Foreign Office/Greece), Γαλλίας (Archives du Ministère des Affaires Etrangères), Αυστρίας *εν μέρει δημοσιευμένα.
- Αρχεία Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών (ΑΥΕ).
- *Αρχεία Λάζαρου και Γεωργίου Κουντουριώτη*, έκδοση Γενικών Αρχείων του Κράτους (επιμ. Κ. Διαμάντη), Αθήνα 1969.
- *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821-1832, αρ. 3, Αι Εθνικά Συνελεύσεις*, Αθήνα 1971. *και σε ψηφιακή μορφή.
- *Αρχεία της Κοινότητας Ύδρας*, έκδ. Αντ. Λιγνού, τ. Η΄, 1829-1832, Πειραιάς 1931.
- *Αρχείο Ι. Καποδίστρια*, τ. Α΄- Γ΄, Κέρκυρα 1976-1986.
- Βιβλιοθήκη της Βουλής – Τμήμα Χειρογράφων.
- Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), Αρχείο Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια (Γενική Γραμματεία, διάφορα Υπουργεία, Έκτακτοι επίτροποι κλπ.).
- Δημακόπουλος Γ., «Ο Κώδιξ των ψηφισμάτων της Ελληνικής Πολιτείας», Α΄: 1828-1829, Β΄: 1829-1832, *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών* τ. 14 (1967), σ. 1-205, τ. 15 (1968), σ. 39-196.
- *Επιτομαί εγγράφων του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών, Γενική Αλληλογραφία, Ελλάς (Foreign Office 32), 1827-1832* (επιμ. Ελ. Πρεβελάκης – Φ. Γλύτσης, έκδ. Ακαδημίας Αθηνών στη σειρά «Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας», αριθ. 9, Αθήνα 1975).
- Καποδιστριακό Αρχείο, Τμήμα των Αρχείων της Κέρκυρας.
- Πρωτοψάλτης Εμ., *Νέα ιστορικά στοιχεία περί Ιωάννου Καποδίστρια (εκ των ρωσικών Αρχείων)*, Αθήνα 1973.

2. Δευτερογενείς πηγές

- Απομνημονεύματα αγωνιστών του '21 (Θ. Κολοκοτρώνη, Δεληγιάννη, Μακρυγιάννη κ. ά.).
- *Αυτοβιογραφία Ιωάννου Καποδίστρια*, μετάφραση – σχόλια Μ. Λάσκαρις, β΄ έκδ. Γαλαξία, Αθήνα 1968 (πρωτοδημοσιεύτηκε στα γαλλικά το 1868).
- *Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, 1827-1832*.
- *Correspondance du Comte J. Capodistrias, Président de la Grèce*, έκδ. Ε. Α. Βέτταν, τ. 1-4, Γενεύη – Παρίσι 1839, ελληνική μετάφραση Μ. Σχινά, *Αλληλογραφία Ιωάννου Καποδίστρια, Κυβερνήτη της Ελλάδος*, τ. 1-4, Αθήνα 1841-1843.
- Δραγούμης Ν., *Ιστορικά αναμνήσεις*, εκδ. Ερμής, τ. Α΄ - Β΄, Αθήνα 1973 (α΄ έκδοση 1879).
- Ενεπεκίδης Πολ., *Ιωάννης Καποδίστριας, 176 ανέκδοτα γράμματα προς τον πατέρα του, 1809-1820*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1972.
- Τα έργα των ξένων ταξιδιωτών που επισκέφθηκαν την περίοδο αυτή την Ελλάδα.
- Κοραΐς Αδ., *Τι συμφέρει εις την ελευθερουμένην από Τούρκους Ελλάδα να πράξη εις τας παρούσας περιστάσεις δια να μη δουλωθή εις Χριστιανούς τουρκίζοντας. Διάλογος δύο Γραικών*, Παρίσι 1830.
- Κοραΐς Αδ., *Τι συμφέρει εις την ελευθερουμένην από Τούρκους Ελλάδα...Διάλογος δύο Γραικών δεύτερος*, Παρίσι 1831.
- Κούκου Ελένη, *Ανέκδοτα επιστολαί του μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Ιγνατίου προς τον Καποδίστρια*, Αθήνα 1957.
- *Ο Απόλλων, Εφημερίς της Ύδρας πολιτική και φιλολογική*, 1831 (ανατύπωση 1971).
- Τα έργα αγωνιστών του Εικοσιένα για την Επανάσταση (Α. Φραντζή, Ιω. Φιλήμονα, Μ. Οικονόμου, Σπ. Τρικούπη, Ν. Σπηλιάδη και Λ. Κουτσοβίκα).
- Τα πρώτα έργα ξένων ιστορικών για την Επανάσταση (Mandelsson – Bartholdy, Prokeshs – Osten, Finlay κ. άλ.).
- Thiersch Fr., *De l'état actuel de la Grèce et des moyens d'arriver à sa restauration*, τ. 1-2, Λειψία 1833 [ελληνική μετάφραση Α. Σπήλιου με τον τίτλο, *Η Ελλάδα του Καποδίστρια*, τ. Α΄-Β΄, εκδ. Τολίδη, Αθήνα 1972].

Β΄ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΙ ΤΟΜΟΙ

- Άρς Γρ., *Ο Ιωάννης Καποδίστριας στη Ρωσία*, μτφρ. Α. Μπελοζέροβα, Ασίνη, Αθήνα 2016.
 - Αφιέρωμα, *Ο Ιωάννης Καποδίστριας και η συγκρότηση του Ελληνικού Κράτους*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1983.
 - Βακαλόπουλος Απ., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. Η΄ Ιωάννης Καποδίστριας ή η επώδυνη γένεση του νεοελληνικού κράτους*, Θεσσαλονίκη 1988 (2^η έκδοση, Ηρόδοτος, Αθήνα 2007) (με πολλές πηγές και πλούσια βιβλιογραφία).
 - Βερναρδάκης Δ., *Καποδίστριας και Όθων*, εκδ. Γαλαξίας, Αθήνα 1962.
 - Δαφνής Γρ., *Ιωάννης Α. Καποδίστριας. Η γένεση του ελληνικού κράτους*, εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα 1976.
 - Γεωργής Γ. (επιμ.), *Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας. Κριτικές προσεγγίσεις και επιβεβαιώσεις*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2015. [πολύ ενδιαφέρουσες μελέτες]
 - Dakin D., *Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833*, μτφρ. Ρένα Σταυρίδη – Πατρικίου, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1999. (οι σελ. 300-390 αφορούν στην καποδιαστριακή περίοδο).
 - Δεσποτόπουλος Αλεξ., *Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας και η απελευθέρωση της Ελλάδος*, Αθήνα 1954. [β΄ έκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1996, ανατύπωση 2008].
 - *Επιστημονικό Συνέδριο για τον Καποδίστρια*, δημοσίευση Πρακτικών στο περ. *Αιγιναία*, τχ. 15 (Αίγινα, Ιούλιος – Δεκέμβριος 2008).
 - Ευαγγελίδης Γρ., *Ιστορία του Ιωάννου Καποδίστρια Κυβερνήτου της Ελλάδος (1828-1831)*, Αθήνα 1894 (και πρόσφατη επανέκδοση).
 - Fleming D., *John Capodistrias and the Conference of Londres (1828-1831)*, Θεσ/νίκη 1970.
 - Kaldis W. P., *John Capodistrias and the Modern Greek State*, Νέα Υόρκη 1963.
 - Κατηφόρη – Θέμελη Δέσποινα, *Το γαλλικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα την περίοδο του Καποδίστρια (1828-1831)*, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1985.
 - Κόκκινος Διον., *Η ελληνική Επανάσταση*, τ. 6^{ος}, 6^η έκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1974 (σ. 262-698).
 - Κούκου Ελένη, *Ο Καποδίστριας και η Παιδεία, 1827-1832, τ. Β΄, Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αίγινας*, Αθήνα 1972.
 - Κούκου Ελ., *Καποδίστριας. Ο άνδρας, ο Ευρωπαίος διπλωμάτης 1800-1828*, Αθήνα 1978.
 - Κούκου Ελ., *Ιωάννης Καποδίστριας – Ρωζάνδρα Στρούτζα, μία ανεκπλήρωτη αγάπη. Ιστορική βιογραφία*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1996.
 - Κουλούρη Χριστίνα – Λούκος Χρ., *Τα πρόσωπα του Καποδίστρια. Ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας και η νεοελληνική ιδεολογία (1831-1996)*, εκδ. Πορεία, Αθήνα 1996.
 - Κωνσταντάρας Κ., *Ιωάννης Καποδίστριας. Ο ηγέτης, ο κυβερνήτης, ο διπλωμάτης, ο άνδρας*, Αθήνα 2016.
 - Λούκος Χρ., *Η αντιπολίτευση κατά του κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια (1828-1831)*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1988.
 - Λούκος Χρ., *Ιωάννης Καποδίστριας*, στη σειρά *Οι ιδρυτές της νεότερης Ελλάδας* (επιμ. Βασ. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα 2009.
 - Λουλές Δημ., *The Financial and Economic Policies of President Ioannis Capodistrias 1828-1831*, Ιωάννινα 1985.
 - Παπαγεωργίου Στέφ., *Η στρατιωτική πολιτική του Καποδίστρια. Δομή, οργάνωση και λειτουργία του Στρατού Ξηράς της καποδιστριακής περιόδου*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1986.
 - Παπαδόπουλος Στέφ., *Τα τελευταία έτη του αγώνος της Ανεξαρτησίας και η περίοδος διακυβερνήσεως του Καποδίστρια, Πανεπιστημιακές παραδόσεις*, Θεσσαλονίκη 1970.
 - Πετρίδης Παύλος, *Η διπλωματική δράση του Ιωάννη Καποδίστρια υπέρ των Ελλήνων 1814-1831*, Θεσσαλονίκη 1974.
 - Πετρίδης Π., (επιμ.), *Ιωάννης Καποδίστριας 1776-1831*, εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1992.
 - Πετρίδης Π. (επιμ.), *Η ευρωπαϊκή πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια*, Θεσσαλονίκη 1988.
 - Πρασά Ανίττα, *Ιωάννης Καποδίστριας*, Αθήνα – Ιωάννινα 1998.
 - Woodhouse C. M., *Capodistrias. The Founder of Greek Independence*, Λονδίνο 1973.
- *Αρχεία και αναλυτική βιβλιογραφία για τον Ι. Καποδίστρια και το έργο του υπάρχουν στο Ψηφιακό Αρχείο Ι. Καποδίστρια, πρόγραμμα που χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Ι. Λάτση. Βλ., επίσης, Πετρίδης Π., *Βιβλιογραφία Ιωάννη Καποδίστρια 1776-1831*, Θεσσαλονίκη 1981.

ΜΑΘΗΜΑ 1^ο

Μεθοδολογικά ζητήματα. - Η σταδιοδρομία του Ιωάννη Καποδίστρια έως το 1827. – Η εκλογή του ως πρώτου κυβερνήτη του ελληνικού κράτους. – Η άφιξη του στην Ελλάδα * όχι για εξέταση

I. Μεθοδολογικά ζητήματα

- Περίγραμμα του μαθήματος και διάγραμμα μαθημάτων.
- Ανασκόπηση πηγών και βιβλιογραφίας για τον Ιω. Καποδίστρια και το έργο του.
- Προβολή ντοκιματέρ για τη ζωή του Ι. Καποδίστρια (ΣΚΑΙ, 2009) με στόχο αφενός οι φοιτητές/φοιτήτριες να σχηματίσουν μια πρώτη εικόνα για το έργο του Καποδίστρια και αφετέρου να δοθούν εναύσματα για τα μαθήματα που θα ακολουθήσουν.
- Συζήτηση για οργάνωση εκδρομής στην Κέρκυρα (γενέτειρα του Καποδίστρια) μετά το τέλος των μαθημάτων.

II. Η σταδιοδρομία του Ιωάννη Καποδίστρια έως το 1827

●**10 Φεβρουαρίου 1776** Γέννηση του Ιωάννη Καποδίστρια στην βενετοκρατούμενη Κέρκυρα. Πατέρας του ήταν ο Αντώνιο-Μαρία Καποδίστριας, ο οποίος διετέλεσε αντιπρόσωπος της Ιονίου Γερουσίας στην Κωνσταντινούπολη και τη Ρωσία και σημαίνο πολιτικό πρόσωπο των Επτανήσων, και μητέρα του η Διαμαντίνα Γονέμη. Και οι δύο ανήκαν στην τοπική αριστοκρατία, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί στην κοινωνική - πολιτική οργάνωση που είχε επιβάλει στα Επτάνησα η ενετική εξουσία. Στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του συνέβαλε πολύ η έντονη θρησκευτικότητα του στενού και του ευρύτερου οικογενειακού του περιβάλλοντος.

●**1794-1797** Σπουδάζει στο ονομαστό Πανεπιστήμιο της Πάδοβας στον κλάδο των *artisti*, Φιλολογία, Φιλοσοφία και Ιατρική.

●**1797** Επιστρέφει στην Κέρκυρα και αρχίζει να ασκεί το επάγγελμα του γιατρού. Με τη συνθήκη του Καμποφόρμιο (Οκτ. 1797) τα Επτάνησα περνούν στην κυριαρχία των δημοκρατικών Γάλλων, που καταργούν τα προνόμια των ευγενών. Αυτοί, φοβούμενοι για την απώλεια των περιουσιών τους και συμμαχώντας με τον κλήρο, υπονομεύουν τη γαλλική εξουσία. Μεταξύ Οκτωβρίου 1798-Μαρτίου 1799 τα ρωσο-τουρκικά στρατεύματα καταλαμβάνουν τα Επτάνησα και αποκαθιστούν τους ευγενείς.

●**1801** Αποστέλλεται, ως εντεταλμένος της *Ιονίου Πολιτείας*, στην Κεφαλονιά όπου επιβάλλει το Σύνταγμα του νεοϊδρυθέντος κράτους επιτυγχάνοντας την προσωρινή λύση των ταραχών που είχαν ξεσπάσει στο νησί μεταξύ διαφόρων φατριών του νησιού. Ο Καποδίστριας χειρίστηκε το ζήτημα αυτό με διαλλακτικό πνεύμα, αλλά και αποφασιστικότητα, δείχνοντας τις πολιτικές του ικανότητες.

●**1802** Διορίζεται από τον πληρεξούσιο της Ρωσίας στα Επτάνησα κόμης Γεώργιο Μοτσενίγκο γραμματέας της *Επτανήσου Πολιτείας*, ως αναγνώριση των ικανοτήτων

του και των έως τότε υπηρεσιών του. Από τη θέση αυτή ο Καποδίστριας απέκτησε εμπειρία διαχείρισης πολιτικών, οικονομικών και εκπαιδευτικών ζητημάτων.

•**1807** Συνεπικουρούμενος από τις ρωσικές δυνάμεις αναλαμβάνει, ως έκτακτος επίτροπος και συντονιστής, τον συντονισμό των στρατιωτικών επιχειρήσεων και την προετοιμασία της άμυνας της Λευκάδας από επίθεση του Αλή πασά, αν και δεν είχε στρατιωτική εκπαίδευση και πείρα. Η παραμονή του στη Λευκάδα του έδωσε τη δυνατότητα να γνωρίσει Σουλιώτες και άλλους Έλληνες οπλαρχηγούς, που είχαν καταφύγει εκεί, να εμβαθύνει στην ψυχολογία τους και να μάθει από πρώτο χέρι ποια ήταν η κατάσταση που επικρατούσε στα τουρκοκρατούμενα εδάφη. Μετά τη συνθήκη του Τιλσίτ (Ιούλιος 1807) τα Επτάνησα επανέρχονται στη Γαλλία, αλλά ο Καποδίστριας αρνείται να υπηρετήσει το νέο γαλλικό καθεστώς.

•**1809** Τον Ιανουάριο φθάνει στην Πετρούπολη και τοποθετείται στο Υπουργείο Εξωτερικών με το βαθμό του κρατικού συμβούλου από το υπουργό Εξωτερικών κόμη Ρουμιάτσεφ, ως ανταμοιβή για την αφοσίωσή του στη ρωσική πολιτική. Εδώ θα γνωρίσει τη Ρωξάνδρα Στούρτζα, την οποία όμως δεν θα νυμφευτεί.

•**1811-1812** Μετά από μία σύντομη θητεία ως ακόλουθος του Ρώσου πρέσβη της Βιέννης, διορίζεται επικεφαλής του διπλωματικού γραφείου του αρχιστρατήγου των ρωσικών δυνάμεων στη στρατιά του Δούναβη κατά τη διάρκεια του ρωσο-τουρκικού πολέμου και την εισβολή των Γάλλων στη Ρωσία.

•**1813** Υπηρετεί, ως επικεφαλής της πολιτικής-διπλωματικής Γραμματείας του στρατηγού Μπάρκλεϋ - Τόλλυ, αρχηγού των ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Κεντρική Ευρώπη, όπου έχει μεταφερθεί ο πόλεμος κατά του Ναπολέοντα. Ο τσάρος Αλέξανδρος διαπιστώνει προσωπικά τις ικανότητές του και τον παρασημοφορεί για ένα υπόμνημά του το οποίο αναφέρεται στις σχέσεις της Ρωσίας με τους βαλκανικούς λαούς και στην ανάγκη να προστατευθούν από τις σφαγές της Υψηλής Πύλης.

•**Νοέμβριος 1813 - Σεπτέμβριος 1814** Ως ειδικός απεσταλμένος του Αλέξανδρου, που ήθελε να αποσπάσει τους Ελβετούς από την επιρροή των Γάλλων, πρωταγωνιστεί στις διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στην ενότητα, ουδετερότητα και ομοσπονδιακή Κυβέρνηση της Ελβετίας, της οποίας συνέταξε το Σύνταγμα.

•**Οκτώβριος 1814-Ιούνιος 1815** Αναλαμβάνοντας την υποστήριξη των θέσεων του τσάρου Αλέξανδρου, πρωταγωνιστεί στο Συνέδριο της Βιέννης, το οποίο καθόρισε τις τύχες της μετα-ναπολεόντειας Ευρώπης. Υποστήριξε με άλλους την ικανοποίηση από τους ηγεμόνες των δίκαιων αιτημάτων των μεσαίων κυρίως στρωμάτων για μία λελογισμένη συμμετοχή στη διακυβέρνηση.

•**1814** Κατά τη διάρκεια αυτού του Συνεδρίου ο Καποδίστριας, με τη συνεργασία του λόγιου αρχιμανδρίτη Άνθιμου Γαζή και Ελλήνων εμπόρων της Βιέννης, ιδρύει τη

«Φιλόμουσο Εταιρεία», που είχε ως σκοπό τη συγκέντρωση χρημάτων για παροχή βοήθειας σε φιλομαθείς νεαρούς Έλληνες οι οποίοι επιθυμούσαν να σπουδάσουν σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια.

•**Τέλη 1815** Διορίζεται από τον τσάρο Αλέξανδρο υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας και έκτοτε διαμένει μόνιμα στην Αγία Πετρούπολη.

•**1816** Πληροφορείται από τον Νικόλαο Γαλάτη, απεσταλμένο της Φιλικής Εταιρείας, το επαναστατικό της σχέδιο. Εκφράζει όμως τις αντιρρήσεις του γι' αυτό και αρνείται ν' αναλάβει την ηγεσία της. Ο Αλέξανδρος το πληροφορήθηκε και αποφασίστηκε από κοινού με τον Καποδίστρια να διαφωτιστούν οι Έλληνες των παραδουνάβιων Ηγεμονιών και της Οδησσού, ώστε να μην παρασύρονται «από τις σκευωρίες των ταραχοποιών».

•**1819** Επισκέπτεται, δια μέσου Βιέννης και Ιταλίας (υπό τη συνεχή παρακολούθηση της αυστριακής αστυνομίας) την Κέρκυρα και διαπιστώνει την καταπιεστική πολιτική του Άγγλου διοικητή των Επτανήσων Μαίτλαντ. Τότε έγινε και η πώληση της Πάργας από τους Άγγλους στον Αλή πασά και η φυγή των Παργινών στα Επτάνησα, γεγονός που τον γέμισε με θλίψη. Κατά την μετάβασή του στο Παρίσι και στο Λονδίνο εκφράζει τη δυσαρέσκειά του για τη βρετανική πολιτική στα Επτάνησα.

•**1820** Αρνείται για δεύτερη φορά την πρόταση για ανάληψη της ηγεσίας της Φιλικής Εταιρείας, που του μετέφερε ο Εμμ. Ξάνθος. Στην *Αυτοβιογραφία* του εκφράζεται αρνητικά για τους οργανωτές της Φιλικής Εταιρείας. Αργότερα ο Αλ. Υψηλάντης, λίγες μέρες πριν από τον θάνατό του (αρχές 1828) σε υπόμνημά του προς τον τσάρο Νικόλαο Α΄ γράφει ότι ηγήθηκε της επανάστασης στις Ηγεμονίες με τη συγκατάθεση του Καποδίστρια. Είναι βέβαιο ότι ο Καποδίστριας έβλεπε πρόωρη μια επανάσταση, θεωρώντας ότι έπρεπε να προηγηθεί η παιδεία των Ελλήνων.

•**Τέλη 1820-1821** Συμμετέχει στα Συνέδρια του Τροπάου και του Λάυμπαχ. Με το ξέσπασμα της Επανάστασης στις παραδουνάβιες Ηγεμονίες και στη νότια Ελλάδα και τις τουρκικές βιαιότητες που ακολούθησαν προσπαθεί, χωρίς αποτέλεσμα, να πετύχει στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι παρεμβάσεις του υπέρ των επαναστατημένων Ελλήνων συνδύαζονταν και με τις υποδείξεις του - μέσω του μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Ιγνατίου και του αδελφού του, Βιάρου Καποδίστρια- να διαφυλάξουν τις περιοχές που απελευθέρωναν και να οργανώσουν μία ολιγομελή κεντρική διοίκηση.

•**Αύγουστος 1822** Αναχωρεί από την Πετρούπολη με άδεια από τη ρωσική διπλωματική υπηρεσία, ύστερα από την αποτυχία του να μεταστρέψει την πολιτική του τσάρου Αλέξανδρου υπέρ της Ελληνικής Επανάστασης.

•**1822-1827** Διαμένει κυρίως στη Γενεύη, παρατείνοντας σιωπηρά την άδειά του. Την περίοδο αυτή, χάρη και στο διογκούμενο διεθνώς φιλελληνικό κίνημα, η πολιτική των Μεγ. Δυνάμεων μεταστρέφεται, σταδιακά, υπέρ των επαναστατημένων Ελλήνων. Ο Καποδίστριας αντιδρά στην πρόταση να τεθεί η Ελλάδα υπό αγγλική προστασία. Ευνοϊκά για το ελληνικό ζήτημα πρωτόκολλα της Πετρούπολης (Απρίλιος 1826) και Λονδίνου (6 Απριλίου 1827).

•**Απρίλιος 1827** Επιστρέφει στην Πετρούπολη όπου πληροφορήθηκε την εκλογή του ως Κυβερνήτη της Ελλάδας. Εξασφαλίζει διάταγμα με το οποίο γινόταν δεκτή η παραίτησή του από τη ρωσική διπλωματική υπηρεσία και υπόσχεση ότι η Ρωσία θα τον βοηθούσε στο δύσκολο έργο που επρόκειτο να αναλάβει.

III. Εκλογή του ως πρώτου κυβερνήτη του ελληνικού κράτους (3 Απριλίου 1827)

Ο Καποδίστριας εκλέγεται Κυβερνήτης της Ελλάδας από τη Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας. Η Ρωσία και η Γαλλία υπόσχονται την οικονομική τους συνδρομή στο κράτος που επρόκειτο να δημιουργηθεί, η Αγγλία όμως την αρνείται. Η συνθήκη του Λονδίνου (6 Απρ. 1827) προβλέπει τη δημιουργία αυτόνομου ελληνικού κράτους. Ναυμαχία του Ναβαρίνου (20 Οκτ. 1827).

IV. Η άφιξή του στην Ελλάδα (8 Ιανουαρίου 1828)

Από την Αγκώνα, όπου βρισκόταν για δύο μήνες, ο Καποδίστριας πήγε με αγγλικό πλοίο στη Μάλτα και από κει αναχώρησε στις αρχές Ιανουαρίου 1828 για την Αίγινα, που είχε οριστεί ως έδρα της κυβέρνησης, όπου τον υποδέχθηκε πλήθος λαού με δάκρυα στα μάτια, ως πραγματικό σωτήρα του. Ορκίστηκε επίσημα στις 20 Ιαν.

Ειδικές πηγές και βιβλιογραφία

- Άρς Γριγκόρι, *Ο Ιωάννης Καποδίστριας στη Ρωσία*, μτφρ. Αναστασία Μπελοζέροβα, εκδ. Ασίνη, Αθήνα 2016.
- *Αυτοβιογραφία Ιωάννου Καποδίστρια*, μτφρ. Μ. Λάσκαρις, Αθήνα 1840.
- Καραπιδάκης Ν., «Τα Επτάνησα: ευρωπαϊκοί ανταγωνισμοί μετά την πτώση της Βενετίας», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000* (επιμ. Β. Παναγιωτόπουλος), τ. 1^{ος}, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, 1770-1821*, Αθήνα 2003, σ. 151-183.
- Λουκάτος Σπ., *Ο Ιωάννης Καποδίστριας και η Επτάνησος Πολιτεία*, Αθήνα 1959.
- Παναγιωτόπουλος Βασ., «Η Φιλική Εταιρεία: οργανωτικές προϋποθέσεις της εθνικής αποκατάστασης», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, ό. π., τ. 3^{ος}, Η Ελληνική Επανάσταση, 1821-1832*, Αθήνα 2003, σ. 9-32.
- Υπηρεσιακό σημείωμα για τη δράση του Καποδίστρια στη ρωσική διπλωματική υπηρεσία, «Δελτίον σταδιοδρομίας μυστικοσυμβούλου Κόμητος Καποδιστρίου», *Αρχείον Ιωάννου Καποδιστρίου*, τ. Γ', Κέρκυρα 1982, σ. 459-462.
- «Υπόμνημα περί της τύχης της Ελλάδος», 17 Ιουλίου 1821, *Αρχείον Ιωάννου Καποδιστρίου*, τ. ΣΤ', Κέρκυρα 1985, σ. 175-180.
- Υπόμνημα του Ι. Καποδίστρια προς τον τσάρο της Ρωσίας Αλέξανδρο, 9/21 Αυγούστου 1821, *Αρχείον Ιωάννου Καποδιστρίου*, τ. ΣΤ', σ. 198-207.

ΜΑΘΗΜΑ 2^ο

Η κατάσταση της χώρας κατά την άφιξη του Καποδίστρια. –

Τα πρώτα κυβερνητικά μέτρα και οι στόχοι τους

[συμπληρωματική μελέτη για τις εξετάσεις από Απ. Βακαλόπουλο, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Η', σ. 10-61]

I. Η κατάσταση της χώρας

Όταν ο Καποδίστριας έφθασε στην Ελλάδα η κατάσταση ήταν απελπιστική γιατί:

- Ο στρατός του Ιμπραήμ πασά έλεγχε μεγάλο μέρος της Πελοποννήσου.
- Σε όλη σχεδόν τη Στερεά, μετά την πτώση της Ακρόπολης, κυριαρχούσαν οι Τούρκοι.
- Ο πληθυσμός της χώρας είχε μειωθεί πολύ εξαιτίας του επταετούς πολέμου.
- Πολλά κτήρια είχαν καταστραφεί και πολλοί οικισμοί είχαν ερημωθεί.
- Γεωργία, κτηνοτροφία και βιοτεχνίες είχαν υποστεί τεράστιες καταστροφές.
- Μεταδοτικές αρρώστιες (πανώλης κ. άλ.) θέριζαν τους πληθυσμούς.
- Στις ελεύθερες περιοχές επικρατούσε αναρχία, λόγω αδυναμίας της προσωρινής Κυβέρνησης να καταστείλει τις αυθαιρεσίες των στρατιωτικών, ενώ Αντικυβερνητική Επιτροπή που είχε οριστεί για να διοικήσει ως την άφιξη του αδυνατούσε να επιβάλει την εκτέλεση των διαταγών του στις διάφορες Γραμματείες/Υπουργεία.
- Ληστές λυμαίνονταν την ύπαιθρο και πειρατές τις θάλασσες.
- Ανθούσε το λαθρεμπόριο και η κιβδηλοποιία.
- Το δημόσιο ταμείο ήταν άδειο.
- Δεν υπήρχαν σχολεία, δικαστήρια, νοσοκομεία, οδικό δίκτυο κλπ.

► Έτσι εξηγείται το γιατί οι Έλληνες είδαν τον Καποδίστρια ως σωτήρα τους, ως αυτόν που θα επέλυε τα πολλά προβλήματα της χώρας και ως εγγυητή της ελληνικής ανεξαρτησίας, λόγω της μεγάλης διπλωματικής του εμπειρίας.

► Αμέσως μετά την άφιξη του στην Ελλάδα επικράτησε στο λαό μια εντυπωσιακή ηρεμία και έντονη αναμονή για τα μέτρα που θα έπαιρνε, που δεν ήταν καθόλου εύκολο να ληφθούν και, κυρίως, να αποδώσουν άμεσα στη συγκεκριμένη συγκυρία.

► Ο διακανονισμός των εθνικών ζητημάτων (όπως των ορίων του κράτους) ήταν κυρίως έργο των Μεγ. Δυνάμεων, στη μεσολάβηση και προστασία των οποίων είχε στηρίξει ο λαός τις ελπίδες για εγγύηση της ελευθερίας του. Έτσι, το ενδιαφέρον του Καποδίστρια στράφηκε ιδίως προς την επίλυση των εσωτερικών προβλημάτων.

II. Τα πρώτα κυβερνητικά μέτρα και οι στόχοι τους

► Ο Καποδίστριας όφειλε να κυβερνήσει τη χώρα σύμφωνα με το σύνταγμα που είχε ψηφίσει η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας (1827) το οποίο ήταν, όπως και τα προηγούμενα συντάγματα της Επιδάουρου και του Άστρους, δημοκρατικό. Σ' αυτό διακηρυσσόταν ότι «ή κυριαρχία ένυπάρχει εις τό έθνος, πᾶσα έξουσία πηγάζει έξ αὐτοῦ καί ένυπάρχει υπέρ αὐτοῦ» (άρθρο 5). Ο Κυβερνήτης ήταν απαραβίαστος και για τις δημόσιες πράξεις του ήταν υπεύθυνοι οι Γραμματείες της Επικρατείας.

► Απέφυγε, αν και θα μπορούσε, να εγκαθιδρύσει αποκάλυπτα ένα δικτατορικό καθεστώς. Όμως ανάγκασε τη Βουλή, πριν διαλυθεί, να εγκρίνει, παραβιάζοντας το σύνταγμα της Τροιζήνας, ένα προσωρινό σύστημα διακυβέρνησης που άφηγε σ' αυτόν τον ουσιαστικό έλεγχο της κρατικής μηχανής.

► Είναι γεγονός ότι και κατά την Επανάσταση πολλοί είχαν αρχίσει να καλλιεργούν την ιδέα ότι οι κρίσιμες περιστάσεις εκείνων των χρόνων απαιτούσαν την ανάθεση της εξουσίας σε μία ισχυρή προσωπικότητα, που θα κυβερνούσε συγκεντρωτικά.

► Κατά τον Αγγλο ιστορικό D. Dakin, το πολιτικό πιστεύω του Καποδίστρια ήταν ένα κράμα δημοκρατικών και αυταρχικών ιδεών. Στη διαμόρφωσή του συντέλεσαν η αριστοκρατική καταγωγή του, η βαθειά θρησκευτικότητά του, η υπηρεσία του στη ρωσική Αυλή, η δυτική παιδεία του και η βαθειά γνώση των ευρωπαϊκών πραγμάτων. Μπορούμε να πούμε ότι ήταν εκφραστής των ιδεών της πεφωτισμένης δεσποτείας.

► **Προσπάθησε να κρατήσει τα πάντα υπό τον έλεγχό του**, γιατί πίστευε ότι η Ελλάδα δεν ήταν ακόμη ώριμη για δημοκρατικό πολίτευμα. Όπως τονίζει ο ιστορικός Χρ. Λούκος, ο Ι. Καποδίστριας, «έχοντας αντιληφθεί ότι η Γαλλική Επανάσταση είχε δημιουργήσει νέες πραγματικότητες, φαίνεται πως δεν ήταν αντίθετος προς ένα σύστημα διακυβέρνησης που στόχευε στην προοδευτική χειραφέτηση των μεσαιών κοινωνικών στρωμάτων υπό την αιγίδα μιας πατερναλιστικής πολιτείας».

► Τα πρώτα κυβερνητικά μέτρα:

- Τοποθέτησε στην προσωπική του υπηρεσία άτομα διαφόρων προελεύσεων για να καταργήσει τις φατρίες και ταυτόχρονα για να **εγκαθιδρύσει ένα συγκεντρωτικό διοικητικό σύστημα.**
- **Προσπάθησε να κρατήσει τα πάντα υπό τον έλεγχό του**, προτιμώντας να παίρνει τις τελικές αποφάσεις μόνος του.
- **Ίδρυσε το Πανελλήνιο**, ένα γνωμοδοτικό σώμα με 27 μέλη, στο οποίο διόρισε κορυφαίους πολιτικούς και στρατιωτικούς του Αγώνα και το οποίο συγκροήθηκε με τον Καποδίστρια για ζητήματα εκλογικής φύσεως, σύνταξης Αστικού και Ποινικού κώδικα και Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας κλπ.
- Διαίρεσε την Ελλάδα σε **13 διοικητικές επαρχίες**, επικεφαλής των οποίων διόρισε **Εκτάκτους επιτρόπους**, τα καθήκοντα των οποίων ορίστηκαν με διατάγματα που εκδόθηκαν το 1828. Μ' αυτό το μέτρο θέλησε ν' αποσπάσει το λαό από την κηδεμονία των προκρίτων και των οπλαρχηγών.

► Τα μέτρα που πήρε ο Καποδίστριας φανέρωναν τους πολιτικούς του **στόχους**: τη δημιουργία ενός συγκεντρωτικού κράτους για **εξυπηρέτηση των πολλών**, του λαού.

► **Στην αρχή συμπεριφέρθηκε αμερόληπτα** απέναντι στις διάφορες κοινωνικές ομάδες και, ζητώντας τη συνδρομή καθεμιάς, **επιτέλεσε, μέσα σε λίγους μήνες, ένα αξιοθαύμαστο έργο**: καταστολή της πειρατείας στο Αιγαίο, πάταξη της αναρχίας, οργάνωση στρατού, διοίκησης και παιδείας, περίθαλψη φτωχών κ. ά. Επίσης, επέβαλε έλεγχο στα οικονομικά του κράτους ώστε να αποφευχθούν οι καταχρήσεις. Δεν συγκάλυψε όμως Εθνοσυνέλευση, τον Απρίλιο του 1828, όπως είχε υποσχεθεί.

Ειδικές πηγές και βιβλιογραφία

- *Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, 1827-1832.*

- Δημακόπουλος Γ., «Ο Κώδιξ των ψηφισμάτων της Ελληνικής Πολιτείας», Α': 1828-1829.

- Τα ιστοριογραφικά έργα των αγωνιστών του '21, ό. π.

- Τα έργα ξένων ιστορικών για την Επανάσταση (Mandelsson – Bartholdy, Finlay κ. ά.).

- Βακαλόπουλος Απ., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Η', ό. π., σ. 1-74.

- Κατηφόρη – Θέμελη Δέσποινα, *Η δίωξις της πειρατείας και το Θαλάσσιον Δικαστήριον κατά την καποδιστριακήν περίοδον 1828-1829*, Μέρος Α' και Β', Αθήνα 1973.

- Σιμόπουλος Κυρ., *Πώς είδαν οι ξένοι την Ελλάδα*, ό. π., τ. 5, 1826-1829, Αθήνα 1999².

- Λούκος Χρ., *Ιωάννης Καποδίστριας*, Αθήνα 2009.

- Thiersch Fr., *Η Ελλάδα του Καποδίστρια*, τ. Α'-Β', εκδ. Τολίδη, Αθήνα 1972.

ΜΑΘΗΜΑ 3^ο

Η στρατιωτική διοργάνωση και οι πολεμικές επιχειρήσεις στα χρόνια του Καποδίστρια

Ι. Η στρατιωτική διοργάνωση

Ένα από τα ζητήματα που απασχόλησαν πολύ τον Καποδίστρια, αμέσως μετά την άφιξή του στην Ελλάδα, ήταν η οργάνωση των ενόπλων δυνάμεων της ελληνικής επικράτειας. Ο Κυβερνήτης είχε ανάγκη από έναν αξιόμαχο στρατό, ο οποίος στην αντίληψή του έπρεπε να διαθέτει δύο βασικά χαρακτηριστικά:

α. να είναι αξιόμαχος, προκειμένου να εκδιώξει τα αιγυπτιακά στρατεύματα, που κατείχαν το μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου, και τα τουρκικά από τη Στερεά. Η (ανα)κατάληψή της αποτελούσε έναν άμεσο στόχο της καποδιστριακής πολιτικής.

β. να είναι πιστός στην κεντρική εξουσία –δηλαδή στον ίδιο τον Καποδίστρια– ώστε να υποστηρίζει τις πολιτικές επιλογές του.

1. Η οργάνωση του στρατού ξηράς

► Όπως τονίζει ο ιστορικός Στέφ. Παπαγεωργίου, μέσα στις επικρατούσες συνθήκες ο Κυβερνήτης είχε δύο δυνατές επιλογές: **α)** να διαλύσει τα άτακτα σώματα της Επανάστασης και να ισχυροποιήσει το ημιδιαλυμένο *Τακτικό Σώμα* του Γάλλου συνταγματάρχη Κάρολου Φαβιέρου· **β)** να μετασχηματίσει βαθμιαία άτακτα σώματα σε τακτικά. Τελικά προέκρινε την πρώτη λύση, χωρίς να απορρίψει τελείως και την πρώτη, για να αποφευχθούν ανεπιθύμητες κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές. Η επιλογή όμως της μετατροπής των ατάκτων σωμάτων, που είχαν αναλάβει το βάρος του Αγώνα της ανεξαρτησίας, σε τακτικά δεν ήταν εύκολο εγχείρημα λόγω:

- της αντικειμενικής δυσκολίας οργάνωσης ενός στρατού εξ αρχής.
- της έλλειψης των απαραίτητων χρηματικών πόρων.
- λόγω του ότι οι καπετάνιοι των άτακτων ρουμελιώτικων, σουλιώτικων και πελοποννησιακών σωμάτων είχαν υποτυπώδη αντίληψη της πανεθνικής κοινότητας και δεν είχαν μάθει να λειτουργούν ως ένας τακτικός στρατός.
- λόγω του ότι έβλεπαν με δυσπιστία, ακόμη και με εχθρότητα έναν κορφοίτη μη στρατιωτικό που ήρθε για να τους εντάξει σ' ένα νέο στρατιωτικό σχήμα.

► Στις 23 Ιαν. 1828 ο Καποδίστριας με το Ψήφισμα *Περί σχηματισμού Πολεμικού Συμβουλίου* διόρισε τον Δ. Υψηλάντη (αδελφό του Αλέξανδρου) *στρατάρχη* και του ανέθεσε τη σύνταξη στρατιωτικού κανονισμού. Άτομο κατάλληλο γιατί γνώριζε άριστα τα ελληνικά στρατιωτικά ζητήματα και είχε την απαραίτητη διάθεση και κυρίως ακέραιο χαρακτήρα. Σύντομα κατέθεσε ένα σχέδιο που προέβλεπε την οργάνωση του στρατού σε *Χιλιαρχίες*. Συνολικά συγκροτήθηκαν 10 *Χιλιαρχίες*, ενώ ο **ημιτακτικός στρατός** συμπληρωνόταν από τη **Στρατιωτική Φρουρά** και άλλα σώματα. Με τον οργανισμό των *Χιλιαρχιών* αποκλείστηκαν οι παλαιοί ηλικιωμένοι οπλαρχηγοί. Συνηθισμένοι στο βαθμό του στρατηγού δεν ικανοποιούνταν μ' αυτόν του χιλίαρχου. Ασκούσαν μεγάλη επιρροή στο στρατό και ο Καποδίστριας απένειμε τιμητικά τον τίτλο του *Στρατιωτικού συμβούλου*. Προβλήματα δημιουργούσαν η στρατιωτική ιεραρχία και η απονομή στρατιωτικών τίτλων. Πολλοί, χωρίς να έχουν ιδιαίτερες ικανότητες, απέκτησαν δίπλωμα χιλίαρχου, χάρη στις πελατειακές τους

σχέσεις. Τον Οκτώβριο του 1829, όταν είχε πλέον απελευθερωθεί μέρος της Στερεάς, οι *Χιλιαρχίες* εξελίχθηκαν σε *Ελαφρά* ή *Ευζωνικά Τάγματα*. Ανάλογα διαμορφώθηκε και το **ιππικό** που ήταν ολιγάριθμο. Τις δυνάμεις αυτές τις συμπλήρωναν τα **Σώματα των Λαγουμτζήδων** (υπονομευτών) και των **Πυροβολιστών**.

► Τέλος, ο Καποδίστριας προχώρησε στη **συγκρότηση ενός τακτικού σώματος**, δύναμης 3.500 ανδρών, οι οποίοι μισθοδοτούνταν καλύτερα από τους άνδρες των ημιτακτικών σωμάτων και ήταν τοποθετημένοι σε καίρια σημεία του κράτους (στην πρωτεύουσα και στα φρούρια). Σ' αυτούς αναζήτησε ο Κυβερνήτης τα στηρίγματα της εξουσίας του. Αναγνωρίζοντας δε την αρχιστρατηγία του γηραιού Άγγλου στρατηγού Church (Τσώρτς) τον κράτησε στην αρχιστρατηγία με τον ίδιο βαθμό.

► Για την οργάνωση των οικονομικών ζητημάτων του στρατού ιδρύθηκε το *Γενικόν Φροντιστήριον*, ένα είδος γενικής επιμελείας. Η κακή όμως οργάνωσή της, παρά τις προσπάθειες του Καποδίστρια, δημιουργούσε προβλήματα στη λειτουργία του. Εντούτοις, είχε γίνει ένα μεγάλο βήμα για την οργάνωση ελληνικού στρατού.

2. Η οργάνωση του ναυτικού

► Οι υπάρχουσες ναυτικές δυνάμεις, που είχαν προσφέρει πολλά στον Αγώνα, αποτέλεσαν τον **Εθνικό στόλο** και διαιρέθηκαν σε **4 Μοίρες**: α) του Κορινθιακού, β) των Μεσσηνιακών ακτών, γ) του Ευβοϊκού και δ) του Αιγαίου. Το καλοκαίρι του 1829 ο *Εθνικός στόλος* αποτελούταν, μετά από αγορές, από 57 πλοία, εξοπλισμένα με 350 πυροβόλα και επανδρωμένα με 2.000 περίπου αξιωματικούς και ναύτες. Πάντως, ο στόλος δεν διαδραμάτισε τόσο σημαντικό ρόλο στις πολεμικές επιχειρήσεις αυτής της περιόδου γιατί διεξήχθησαν κυρίως στην ξηρά (ιδίως στη Στερεά). Αντίθετα, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην καταδίωξη των πειρατών του Αιγαίου, που είχαν ως ορμητήριο τις βόρειες Σποράδες, εναντίον των οποίων εκστράτευσε (Φεβρ. 1828) ο Ανδρέας Μιαούλης, που τους εξουδετέρωσε. [Το άλλο ορμητήριο των πειρατών, στη Γραμβούσα της δυτικής Κρήτης, το κατέλαβαν αγγλο-γαλλικές ναυτικές δυνάμεις (με τη συνοδεία, ως εκπροσώπου της ελληνικής κυβέρνησης, του Αλ. Μαυροκορδάτου) γιατί δημιουργούσαν προβλήματα στα εμπορικά πλοία αυτών των χωρών].

► Πάντως, και εδώ υπήρχαν **ανάλογα προβλήματα** με αυτά του στρατού Ξηράς. Οι πλοιοκτήτες –ιδίως της Ύδρας– επιθυμούσαν να συνεχιστεί το παλαιό καθεστώς χρήσης των πλοίων τους με ενοίκια, αφενός γιατί τους επέφερε μεγάλα κέρδη και αφετέρου γιατί ενίσχυε τη στρατιωτική τους δύναμη και την πολιτική επιρροή τους.

II. Οι πολεμικές επιχειρήσεις

Κατά την καποδιστριακή περίοδο, μετά από μια φάση κάμψης της Επανάστασης, συνεχίστηκαν οι επιχειρήσεις των Ελλήνων για την απελευθέρωση ελληνικών επαρχιών και για εμπέδωση της ελληνικής κυριαρχίας, κάτι που δείχνει ότι ο Αγώνας της ανεξαρτησίας δεν σταματά –όπως κακώς θεωρείται από πολλούς– στα 1827.

1. Πελοπόννησος: η αποχώρηση του αιγυπτιακού στρατού (Οκτ. 1828)

Παρά την συντριπτική ήττα του τουρκοαιγυπτιακού στόλου στη ναυμαχία του Ναβαρίνου (20 Οκτ. 1827), ο Ιμπραήμ πασάς αρνιόταν να παραδώσει τα φρούρια της Πελοποννήσου χωρίς διαταγή της Υψηλής Πύλης ή του πατέρα του, Μωχάμετ Άλη. Έτσι, συνέχισε το καταστροφικό του έργο: καταστροφές στην Καλαμάτα και στην

Τριπολιτά. Στασιασμός Αλβανών στρατιωτών, απαιτώντας από τον Ιμπραήμ άμεση καταβολή των μισθών τους. Συγκρούσεις τους με Τουρκοαιγύπτιους και αποχώρησή τους προς βορράν, κάτι που λειτούργησε θετικά για την εξέλιξη των γεγονότων. Ο Καποδίστριας επεδίωκε την χωρίς μάχη αποχώρηση των αιγυπτιακών στρατευμάτων από την Πελοπόννησο, κάτι που επετεύχθη με τη **συνθήκη της Αλεξάνδρειας** (Ιουλ. 1828) ανάμεσα στον Μωχάμετ Άλη και τον Άγγλο ναύαρχο Κόδρινγκτον για αποχώρηση των Αιγυπτίων, εκτός από τα κάστρα της Κορώνης, της Μεθώνης και του Ναβαρίνου και παράδοση των πολλών αιχμαλώτων. Τελικά, στα τέλη Αυγούστου 1828, αποβιβάστηκε στη Μεσσηνία, με απόφαση των Μ. Δυνάμεων στη Σύσκεψη του Λονδίνου (Ιουλ. 1828), **γαλλικό εκστρατευτικό σώμα** 14.000 ανδρών υπό τον στρατηγό Μαιζόν (Maison), στον οποίο **ο Ιμπραήμ αναγκάστηκε να παραδώσει όλα τα φρούρια** και να αποχωρήσει από την Πελοπόννησο (**αρχές Οκτ. 1828**).

2. Η εκστρατεία στη Χίο (Ιούλιος 1827 - Μάρτιος 1828)

Η εκστρατεία στη Χίο οργανώθηκε από τριμελή επιτροπή, αποτελούμενη από τους Ανδρέα Σκαραμαγκά, Λουκά Ράλλη και Σωτήριο Ψύχα, την οποία συνέστησαν Χίοι πρόσφυγες στη Σύρο και στην Ευρώπη, επειδή φοβούνταν ότι μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου (24 Ιουνίου/6 Ιουλίου 1827) η Χίος δεν θα εντασσόταν στο ελληνικό κράτος. Παρά τις οργανωτικές δυσκολίες και τη σαφή αντίθεση των Μεγ. Δυνάμεων, η εκστρατεία πραγματοποιήθηκε. Ο Γάλλος φιλέλληνας **Φαβιέρος**, επικεφαλής 1.200 τακτικών και 1.000 ατάκτων, αποβιβάστηκε (Ιούλιος 1827) στο νησί και αρχικά σημείωσε επιτυχίες. Όμως στις 11 Σεπτ. το ελληνικό σώμα υπέστη βαρεία ήττα. Ο Καποδίστριας, κρίνοντας ότι οι πιθανότητες ένταξης του νησιού στο ελληνικό κράτος ήταν μικρές, δεν έθεσε την απελευθέρωσή του στις άμεσες προτεραιότητές του. Ωστόσο, για άσκηση πίεσης, ενίσχυσε αυτή την εκστρατεία. Η αποβίβαση όμως 3.000 Τούρκων στο νησί είχε ως συνέπεια την υποχώρηση του σώματος του Φαβιέρου και το άδοξο τέλος της εκστρατείας (Μάρτιος 1828).

3. Πολεμικές επιχειρήσεις στην Κρήτη (Οκτ. 1827 - 1829)

Η επανάσταση στην Κρήτη, που εκδηλώθηκε τον Ιούλιο του 1821, επιβίωσε, παρά τις πολλές αντιξοότητες: δύσκολη αποστολή ενισχύσεων, παρουσία μεγάλου αριθμού μουσουλμάνων (*Τουρκοκρητών*) κ.ά. Όπως και οι Χίοι έτσι και οι Κρήτες, φοβούμενοι ότι η πατρίδα τους θα έμενε εκτός του υπό ίδρυση ελληνικού κράτους, συγκρότησαν το **Κρητικό Συμβούλιο** για συλλογή χρημάτων και εφοδίων, στρατολόγηση Κρητών που ήταν σκορπισμένοι σε διάφορες ελληνικές περιοχές (ιδίως στις Κυκλάδες) και την εξεύρεση κατάλληλου στρατιωτικού αρχηγού. Αποτυχημένη εκστρατεία Κρητών (Οκτ.–Νοεμ. 1827). Νέα εκστρατεία με αρχηγό τον Νταλιάνη **Χατζημιχάλη** (Ιαν. 1828), που είχε αποφασιστεί πριν από την άφιξη του Καποδίστρια στην Ελλάδα, ο οποίος ήταν επιφυλακτικός για αυτό το εγχείρημα. Έστειλε εφόδια, αλλά επισήμανε ότι ήταν δύσκολη η ενσωμάτωση του νησιού στο ελληνικό κράτος, στις επικρατούσες τότε διεθνείς συνθήκες. Περιορισμός των επαναστατών στα Σφακιά, νίκες μετά (**Μάιος 1828**), αλλά συντριβή τους σε μάχη στο **Φραγκοκάστελο**, όπου σκοτώθηκε ο Χατζημιχάλης. Εντούτοις, ο Μουσταφά πασάς δεν μπόρεσε να καταλάβει τις εστίες των επαναστατών. Στη θέση του Χατζημιχάλη η ελληνική κυβέρνηση τοποθέτησε τον φιλέλληνα από τη Σαξωνία **Ε. Ράινεκ**, που πήρε από τον Καποδίστρια την εντολή να

σταματήσει να μάχεται, κάτι που έβρισκε αντίθετους τους Κρήτες. Ελληνικές νίκες σε διάφορα μέτωπα. Έτσι, ο Ρέινεκ δέχθηκε τη συνέχιση του Αγώνα και τη σύσταση **Κρητικού Συμβουλίου** και **Στραταρχείου** για συντονισμό του (στον Αποκόρωνα). Μέχρι τον Οκτ. είχε επεκταθεί σε όλες τις επαρχίες του νησιού, εκτός από τη Σητεία, υποχρεώνοντας τις τουρκικές δυνάμεις να καταφύγουν στα κάστρα. Επιχείρηση για κατάληψη και της επαρχίας Σητείας και εξόντωση πολλών *Τουρκοκρητών*. **Τον Οκτώβριο του 1828 η Κρήτη είχε απελευθερωθεί, αλλά η Αγγλία ήταν αντίθετη με την ένταξή της στο ελληνικό κράτος.** Τελικά, το Πρωτόκολλο του Λονδίνου (3 Φεβρ. 1830) έθεσε την Κρήτη εκτός του ελληνικού κράτους.

4. Επιχειρήσεις στη Στερεά Ελλάδα (Αύγ. 1828 – Σεπτ. 1829)

► Δυσκολίες επιχειρήσεων εναντίον των τουρκοαλβανικών σωμάτων γιατί έπρεπε να τις διεξάγουν μόνοι τους οι Έλληνες – δηλαδή χωρίς τη βοήθεια των Γάλλων, όπως στο Μοριά– υπό την αρχιστρατηγία του Τσώρτς και με δεδομένη την άρνηση της Αγγλίας για επέκταση των συνόρων πέραν του Ισθμού. Επιθέσεις από Ρουμελιώτες λόγω αυτών των φημών, που επιταχύνθηκαν από την ευνοϊκή συγκυρία της κήρυξης ρωσο-τουρκικού πολέμου (Απρ. 1828). Ο Καποδίστριας έκρινε ότι ήταν επείγουσα η απελευθέρωση της Στερεάς και για διπλωματικούς λόγους (δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων, με στόχο την επέκταση των βόρειων συνόρων του κράτους).

► **Επιχειρήσεις στην Κεντρική Στερεά (Αυγ. – Δεκ. 1828):** απελευθέρωση πόλεων και περιοχών της κεντρικής Στερεάς: Λειβαδιά, Καρπενήσι, Λιδωρίκι. Αντεπίθεση των τουρκικών στρατευμάτων υπό τον Μαχμούτ πασά στη Βοιωτία (Δεκ. 1828).

► **Επιχειρήσεις στη Δυτική Στερεά:** πολιορκία και κατάληψη Βόνιτσας (Δεκ. 1828 – Μάρτιος 1829, απελευθέρωση Ελλήνων αιχμαλώτων), Καρβασαρά (Αμφιλοχία) στις 21 Μαρτίου 1829, Αντιρρίου, Ναυπάκτου, Μεσολογγίου (άνοιξη 1829).

► **Επιχειρήσεις στην Ανατολική Στερεά (Μάιος – Σεπτ. 1829):** επίθεση ισχυρών δυνάμεων Τούρκων Εύβοιας, υπό τον Ομέρ πασά και άλλους Οθωμανούς. Μάχες στην περιοχή Θήβας με αρνητική για τους Έλληνες έκβαση. Προέλαση οθωμανικού στρατού από τη Λάρισα, υπό τον Αλβανό Ασλάν μπέη Μουχουρδάρη ως την Αθήνα.

► **Τελευταία μάχη του Αγώνα της ανεξαρτησίας στα στενά της Πέτρας Βοιωτίας (12-13 Σεπτ. 1829)** στην οποία οι ελληνικές δυνάμεις (2.500 άνδρες), υπό την αρχηγία του Δημήτριο Υψηλάντη, αντιμετώπισαν τις υπέρτερες οθωμανικές (8.500 άνδρες). Ήττα των Τούρκων σε δίωρη μάχη. Συνθηκολόγησαν παραδίδοντας στους Έλληνες όλα τα φρούρια νότια του Ζητουνιού (Λαμία), εκτός από αυτό της Αθήνας, και όλους τους Έλληνες αιχμαλώτους. **Η νίκη αυτή είχε και μεγάλη διπλωματική σημασία.** Στη συνέχεια μικροεπιχειρήσεις εναντίον μικρών αλβανικών φρουρών.

Πηγές και ειδική βιβλιογραφία

- Τα ιστοριογραφικά έργα των αγωνιστών του '21, ό. π.
- Τα έργα ξένων ιστορικών για την Επανάσταση (Mandelsson – Bartholdy, Finlay κ. ά.).
- Βακαλόπουλος Απ., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Η', ό. π., σ. 74-155.
- Βακαλόπουλος Απ., *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991.
- Παπαγεωργίου Στέφ., *Η στρατιωτική πολιτική του Καποδίστρια*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1986.
- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΒ', Αθήνα 1975, σ. 478-535.
- Παπαδόπουλος Στέφ., *Η Επανάσταση στη Δυτική Ελλάδα μετά την πτώση του Μεσολογγίου ως την οριστική απελευθέρωσή της (1826-1832)*, Θεσσαλονίκη 1962.

ΜΑΘΗΜΑ 4^ο

Η οργάνωση της διοίκησης. – Η δικαιοσύνη

Ι. Η οργάνωση της διοίκησης

Παράλληλα με το μεγάλο ενδιαφέρον που έδειξε ο Ι. Καποδίστριας για την παγίωση της ασφάλειας και την ανάπτυξη των διαφόρων κλάδων της οικονομίας στο μικρό κράτος που είχε αρχίσει να δημιουργείται, έριξε μεγάλο βάρος και στην οργάνωση της διοίκησης, την οποία θεωρούσε ως τη βάση για την καλή λειτουργία του κράτους. Βέβαια, στη διάρκεια του Αγώνα της ανεξαρτησίας –περίοδο μεταβατική από την Τουρκοκρατία προς το νεοελληνικό κράτος– είχαν δημιουργηθεί κάποιοι διοικητικοί οργανισμοί (αρχικά τοπικοί, όπως η *Πελοποννησιακή Γερουσία*, και αργότερα πανεθνικοί, όπως αυτός που προέκυψε από την Α΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου), οι οποίοι όμως δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις ενός μοντέρνου κράτους, όπως το ονειρευόταν ο Κυβερνήτης. Εξάλλου, όπως ανέφερε σε έκθεσή του προς τον Καποδίστρια ο Α. Λόντος, Γραμματέας της Αντικυβερνητικής επιτροπής επί των Εσωτερικών και της αστυνομίας, επικρατούσε μία μεγάλη σύγχυση σχετικά με τις αρμοδιότητες των υπάρχουσών διοικητικών υπηρεσιών. Σταθμό στην οργάνωση του κράτους κατά την καποδιστριακή περίοδο αποτελεί η Δ΄ Εθνική Συνέλευση του Άργους (1829), η οποία επικύρωσε τις μέχρι τότε κυβερνητικές πράξεις και το σύστημα διακυβέρνησης της χώρας, που εφάρμοσε ο Κυβερνήτης με τα διάφορα ψηφίσματα. Ας σημειωθεί ότι πρώτος Γραμματέας της επικρατείας ορίστηκε ο Σπυρίδων Τρικούπης, ο οποίος αργότερα παραιτήθηκε και τη θέση του κατέλαβε ο Νικόλαος Σπηλιάδης.

1. Διοικητική διαίρεση της επικράτειας. - Έκτακτοι επίτροποι

Προκειμένου ν' απαλλάξει το λαό από τις αυθαιρεσίες των στρατιωτικών και των *κοτζαμπάσηδων* και να θέσει τις βάσεις της διοικητικής οργάνωσης του κράτους, ο Καποδίστριας δημοσίευσε στις **21. 4. 1828** τον *Οργανισμό των δημογεροντιών*, ο οποίος όμως δεν έφερε τα επιδιωκόμενα από τον ίδιο και από το *Πανελλήνιο* αποτελέσματα. Οι αυθαιρεσίες όμως συνεχίζονταν. Γι' αυτό, οι επαρχίες ζητούσαν διοικητικές μεταρρυθμίσεις και ανάθεση της εκτελεστικής εξουσίας σε διοικητές καταγόμενους από άλλους τόπους, για ευνόητους λόγους. Πράγματι, ο Κυβερνήτης, προκειμένου να αντιμετωπίσει άμεσα αυτό το πρόβλημα ζήτησε από το *Πανελλήνιο* να εκφέρει τη γνώμη του σχετικά με το ποια διοικητική οργάνωση του κράτους θεωρούσε καλύτερη, για τους καταλληλότερους διοικητικούς υπαλλήλους και για τη μισθοδοσία τους, επισημαίνοντας ταυτόχρονα και τις μεγάλες οικονομικές δυσκολίες που αυτό αντιμετώπιζε.

Το *Πανελλήνιο* υπέβαλε τις προτάσεις του και, σύμφωνα και με την κρίση, αλλά και την εμπειρία του Καποδίστρια, **η Πελοπόννησος διαιρέθηκε (το 1828) σε επτά διοικητικά διαμερίσματα**, αντίστοιχα περίπου με τους σημερινούς Νομούς (Αρκαδίας, Αχαΐας, Ήλιδας, Άνω Μεσσηνίας, Λακωνίας - Κάτω Μεσσηνίας και Αρκαδίας) **και τα απελευθερωμένα Νησιά σε έξι** (Βορείων Σποράδων, Ανατολικών Σποράδων, Δυτικών Σποράδων, Κεντρικών Κυκλάδων, Βορείων Κυκλάδων και Νοτίων Κυκλάδων). Η διοικητική διοργάνωση της Στερεάς Ελλάδας και της Εύβοιας

θα γινόταν όταν θα αποχωρούσαν από εκεί οι Τούρκοι. Ως διοικητές αυτών των διοικητικών διαμερισμάτων ορίστηκαν *Έκτακτοι επίτροποι*.

Αυτή η διοικητική οργάνωση ήταν προσωρινή και αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση των άμεσων και έκτακτων αναγκών της χώρας. Γι' αυτόν, εξάλλου, τον λόγο οι διοικητές ονομάστηκαν *έκτακτοι*. **Τα κυριότερα καθήκοντα των εκτάκτων επιτρόπων**, για τα οποία εκδόθηκαν πολλά διατάγματα, ήταν η πληροφόρηση της κυβέρνησης για την κατάσταση της περιφέρειας που διοικούσαν, η εκτέλεση των διαταγών της κυβέρνησης, η αποκατάσταση της ασφάλειας και της ευνομίας, η παρότρυνση των κατοίκων να επιστρέψουν στα κατεστραμμένα χωριά τους και η προάσπιση των νόμιμων δικαιωμάτων τους. Συνεπώς, οι *Έκτακτοι επίτροποι* ήσαν – μαζί με τους Διοικητές των πόλεων– οι εκπρόσωποι της κυβέρνησης και τα ανώτερα όργανά της για την εφαρμογή των κυβερνητικών αποφάσεων και την οργάνωση των κρατικών υπηρεσιών στις διάφορες επαρχίες του κράτους.

Οι μεγαλύτερες **δυσκολίες εφαρμογής** των νέων μέτρων παρουσιάστηκαν στη **Μάνη**, εξαιτίας των συγκρούσεων ανάμεσα στις μεγάλες οικογένειές της (ιδίως του Διονύσιου Μούρτζινου με τον Πέτρο Μαυρομιχάλη), γεγονός που οδήγησε Γεώργιο Ψύλλα, *έκτακτο επίτροπο* της Άνω Μεσσηνίας, να προτείνει την αποστολή εκεί ενός προσώπου με επιρροή (του Ανδρέα Ζαΐμη ή του Κανέλλου Δεληγιάννη), προκειμένου να σταματήσουν οι συγκρούσεις. Οι Μανιάτες, σύμφωνα με τις κοινωνικές (*φατρίες/ γένη*) και οργανωτικές δομές (*καπετανίες*) που επικρατούσαν σ' αυτή την περιοχή, ανήκαν στη μια ή στην άλλη παράταξη. Γι' αυτές τις εσωτερικές διαμάχες, καθώς και για άλλα προβλήματα που ταλάνιζαν τη Μάνη μας δίνει πολύ σημαντικές πληροφορίες ο Ψύλλας στα *Απομνημονεύματά* του.

Γενικά όμως όλοι οι *έκτακτοι επίτροποι* της Πελοποννήσου –απ' όπου δεν είχαν ακόμη αποχωρήσει τα στρατεύματα του Ιμπραήμ πασά– έπρεπε να επιτελέσουν το έργο τους μέσα σε **δύσκολες συνθήκες**: γη κατεστραμμένη, κάτοικοι πεινασμένοι, που στερούνταν τα αναγκαία, μεταδοτικές ασθένειες, έλλειψη και των στοιχειωδών μέσων καλλιέργειας της γης, αρπακτικές διαθέσεις των ισχυρών του τόπου κ. άλ. Εντούτοις, επικρατούσε στην ύπαιθρο μία ασφάλεια που εντυπωσίαζε τους ξένους περιηγητές ή φιλέλληνες. Τα ίδια παρατηρούνται και στη Στερεά Ελλάδα. Ήταν φανερό η διάθεση των χωρικών, οι οποίοι είχαν υποφέρει στη διάρκεια του Αγώνα, να συνδράμουν το έργο του Καποδίστρια, πιστεύοντας ότι θα τους απάλλαζε από τη «βαρβαρότητα» και ότι θα τους οδηγούσε στο επίπεδο των άλλων πολιτισμένων ευρωπαϊκών κρατών· γι' αυτό, άλλωστε, η δημοτικότητά του ήταν στην αρχή υψηλή.

Ωστόσο, οι **κληρονομημένες από το παρελθόν παθογένειες** δεν ήταν δυνατό ν' εξαλειφθούν από τη μια ημέρα στην άλλη. Από πολλές περιοχές απευθύνονταν στον Κυβερνήτη καταγγελίες για αυθαιρεσίες των στρατιωτικών ή των πολιτικών οργάνων του κράτους, όπως για παράδειγμα από τη Στεμνίτσα (μεγάλο οικισμό της Αρκαδίας) σε βάρος του Γενναίου Κολοκοτρώνη (γιου του Θεόδωρου) ή από την Αρκαδιά (Κυπαρισσία). Όπως φαίνεται από τη μελέτη των πηγών, ο Καποδίστριας εξέταζε όλες τις καταγγελίες εναντίον των υπαλλήλων του κράτους, δεχόταν σε ακρόαση παραπονούμενους χωρικούς και επεδίωκε να γνωρίσει από κοντά τα

προβλήματα της κάθε περιφέρειας πραγματοποιώντας περιοδείες σ' αυτές, με απώτερο στόχο την καλύτερη διοίκηση των επαρχιών του κράτους.

2. Κοινοτικές αρχές

Στο ζήτημα της διοίκησης των κοινοτήτων, ο Καποδίστριας σεβάστηκε τις συνήθειες που επικρατούσαν κατά τόπους, κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, για την εκλογή των δημογερόντων· επέφερε όμως ορισμένες τροποποιήσεις. Με το **ψήφισμα της 16^{ης} Απριλίου 1828** καθοριζόταν ο αριθμός των *δημογερόντων*, ανάλογα με τον πληθυσμό κάθε κοινότητας: κοινότητα με 100 οικογένειες εξέλεγε έναν δημογέροντα, με 200 οικογ. 2, με 300 οικογ. 3, με 400 οικογ. και πάνω 4. Εκλογείς ήταν όλοι οι Έλληνες πολίτες άνω των 25 ετών και εκλέξιμοι οι άνω των 35 ετών. Οι *δημογέροντες* εκλέγονταν με μυστική ψηφοφορία και φρόντιζαν για την επίλυση των ζητημάτων της κοινότητάς τους, υπό την επιτήρηση και τις οδηγίες των *Εκτάκτων επιτρόπων* και των **επαρχιακών δημογερόντων**: 2 ή 3, που εκλέγονταν από τους δημογέροντες των χωριών και έδρευαν στην πρωτεύουσα της επαρχίας. Άλλος φρόντιζε για τη διοίκηση της πόλης ή κωμόπολης όπου έδρευαν και άλλος για τα ζητήματα όλης της επαρχίας, σύμφωνα με τις κυβερνητικές οδηγίες. Με την εφαρμογή αυτού του συστήματος ο Κυβερνήτης επεδίωκε να μπορούν να εκφράζουν οι κάτοικοι ελεύθερα τη γνώμη τους πάνω σε κάθε ζήτημα που τους απασχολούσε. Πάντως, στις πρώτες κοινοτικές εκλογές παρατηρήθηκαν ορισμένες αυθαιρεσίες, κυρίως από παλαιούς οπλαρχηγούς, οι οποίοι φοβούνταν την εκλογή ατόμων φιλικά προσκείμενων στους πολιτικούς. Επίσης, ακούστηκαν επικρίσεις για αυθαίρετες παρεμβάσεις Εκτάκτων επιτρόπων προκειμένου να εκλεγούν άτομα της αρεσκείας τους ή να αποκλειστούν άλλα. Ένα νέο **ψήφισμα, του 1830**, σχετικό με τη διοίκηση των κοινοτήτων δεν εφαρμόστηκε, γιατί πολλοί αντέδρασαν επειδή απέβλεπε στη συγκεντρωτική κοινοτική διοίκηση.

3. Άλλοι διοικητικοί κλάδοι: υγειονομία, αστυνομία, τελωνεία, λιμεναρχεία και ταχυδρομεία

Ο Καποδίστριας ενδιαφέρθηκε πολύ και για τους άλλους τομείς της διοίκησης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξε για τη δημόσια **υγεία** με τη συγκρότηση (Απρ. 1828) της *Εκτάκτου Επιτροπής της Υγείας* (στη θέση αυτή διορίστηκε ο αδελφός του Βιάρος), την ίδρυση λοιμοκαθαρητηρίου στο Ναύπλιο και υγειονομικών σταθμών σε διάφορα μέρη του κράτους, την αναδιοργάνωση του νοσοκομείου της πρωτεύουσας και την προσπάθεια για καταπολέμηση της επιδημίας της πανώλης (με την πολύτιμη συμπαράσταση του φιλέλληνα Ελβετού γιατρού Louis-André Gosse), που έπληξε, το 1828, αρκετά χωριά της βόρειας Πελοποννήσου (στις επαρχίες Καλαβρύτων και Αργολίδας) και τα κοντινά νησιά Ύδρα, Σπέτσες και Αίγινα. Παρά τις προσπάθειες του Καποδίστρια, τη μεγάλη βοήθεια του Γκος και την εφαρμογή προληπτικών μέτρων (απομάκρυνση από τους οικισμούς των συγγενών των νεκρών για 50 ημέρες, αυστηρή επιτήρηση των συναναστροφών σε δημόσιους χώρους, κάψιμο των ρούχων των νεκρών κ. ά), η επιδημία αυτή είχε αρκετά θύματα, κυρίως εξαιτίας των δυσκολιών επιτήρησης της επικοινωνίας των κατοίκων, της ανταλλαγής Τούρκων αιχμαλώτων με Έλληνες, που είχαν πληγεί από την πανώλη κλπ. Το καλοκαίρι του 1829 ο Gosse επέστρεψε στην πατρίδα του, συνοδευόμενος από τα αισθήματα

ευγνωμοσύνης των κατοίκων και του Καποδίστρια –αφού προηγουμένως είχε συστήσει στην κυβέρνηση την ίδρυση ενός κεντρικού φαρμακείου και την καλή διαχείριση των φαρμάκων– χωρίς να ξεχάσει ποτέ την Ελλάδα. Επίσης, η καποδιστρική κυβέρνηση ίδρυσε, κατά τόπους, **αστυνομίες υπηρεσίες, τελωνεία, λιμεναρχεία** και άλλες δημόσιες υπηρεσίες. Τον Σεπτέμβριο του 1828 ιδρύθηκε **ταχυδρομική υπηρεσία** για τη διεκπεραίωση της κυβερνητικής, αλλά και της ιδιωτικής αλληλογραφίας, ενώ τον Απρίλιο του 1829 δημοσιεύτηκε ο πρώτος ταχυδρομικός οργανισμός της χώρας.

II. Η δικαιοσύνη

1. Η δικαιοσύνη πριν από τον Καποδίστρια

Η ανάγκη ψήφισης νόμων και ίδρυσης δικαστηρίων, προσαρμοσμένων στις ανάγκες της νεοελληνικής κοινωνίας, ήταν μία προϋπόθεση *sine qua non* (εκ των ων ουκ άνευ/ πολύ βασική) για τη συγκρότηση μιας ευνομούμενης πολιτείας. Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης είχαν γίνει κάποιες προσπάθειες από τις τρεις Εθνικές Συνελεύσεις για τη θέσπιση ενός συστήματος απονομής της δικαιοσύνης και την ίδρυση δικαστηρίων (π. χ. το *Επαρχιακόν δικαστήριον Τριπολιτσάς* ή το *Κριτήριον Αθηνών*). Την απονομή της δικαιοσύνης την ασκούσαν συνήθως **δικαστικά επιτροπαί**. Με διατάξεις των πολιτευμάτων της Επιδάου και της Τροιζήνας **εισήχθησαν οι αστικοί νόμοι των βυζαντινών αυτοκρατόρων**, με βάση τη γνωστή συλλογή του Αρμενόπουλου, ως νόμοι της Διοικήσεως. Παράλληλα, χρησιμοποιούνταν **και τα κατά τόπους νομικά έθιμα** (κυρίως για το κληρονομικό και το οικογενειακό δίκαιο), βαθειά συνδεδεμένα με τις παραδόσεις της ελληνικής κοινωνίας. Την περίοδο αυτή είχαν αναλάβει την απονομή της δικαιοσύνης τα όργανα της διοίκησης (οι Έπαρχοι και οι δημογέροντες), όπως και οι αρχιερείς, ακολουθώντας την παλαιότερη παράδοση.

2. Πρώτες προσπάθειες του Καποδίστρια για οργάνωση της δικαιοσύνης

Η οργάνωση της δικαιοσύνης θεωρήθηκε από τον Καποδίστρια ζήτημα ύψιστης προτεραιότητας. Λίγο μετά την άφιξή του στην Ελλάδα, υπέβαλε (25 Ιαν. 1828) ορισμένες απόψεις στο *Πανελλήνιο*, ως βάση των συζητήσεων για την οργάνωση της δικαιοσύνης. Στην αρχή αυτής της περιόδου, καθήκοντα δικαστών ασκούσαν οι κατά τόπους διοικητές και δημογέροντες. Η **έλλειψη νομομαθών** ήταν αισθητή. Την έλλειψη αυτή την κάλυψαν, ως ένα βαθμό, οι νομομαθείς Βιάρος Καποδίστριας (χαρακτηρίζεται ως αλαζόνας και εμπαθής) και Ιωάννης Γονατάς, σύμβουλοι του Κυβερνήτη σ' αυτά τα ζητήματα, και ορισμένοι άλλοι που είχαν σπουδάσει σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Μεταξύ τους όμως ανέκυψαν διαφωνίες: ο Γονατάς ήταν θιασιώτης του εκσυγχρονισμού της δικαιοσύνης, με βάση τα ευρωπαϊκά πρότυπα, ενώ οι Χρ. Κλονάρης και Γρηγ. Σούτσος τάσσονταν υπέρ των παραδοσιακών πηγών δικαίου (βυζαντινορωμαϊκού και εθιμικού). Ο ίδιος ο Καποδίστριας έκλινε υπέρ της δεύτερης επιλογής –κυρίως για οικονομικούς λόγους– ταυτόχρονα όμως αισθανόταν την ανάγκη της όσο το δυνατό πιο γρήγορης οργάνωσης της δικαιοσύνης. Γι' αυτό υπέβαλε στο *Πανελλήνιο* έναν προσωρινό οργανισμό, έργο του Βιάρου.

Ο Γραμματέας της επικρατείας Σπ. Τρικούπης του επεσήμανε ότι το 1822 είχε ψηφισθεί δικαστικός οργανισμός της χώρας, ο οποίος προέβλεπε τέσσερα είδη

δικαστηρίων (*ειρηνοπιά, επαρχιακά, έκκλητα και ανώτατον ή ακυρωτικών*), κάτι που ο ίδιος ομολογεί ότι το αγνοούσε· συνέστησε δε στο *Πανελλήνιο* να τον συμβουλευτεί και να του υποβάλει καταλόγους δικαστών, οι οποίοι έπρεπε να διορίζονται σε τόπο ξένο απ' αυτόν της καταγωγής τους, για ευνόητους λόγους. Κατά τον Βακαλόπουλο, η άρνηση του Καποδίστρια να εισαγάγει αμέσως μία ολοκληρωμένη γραπτή νομοθεσία δεν οφειλόταν στην επιθυμία του να βρει ένα σύστημα που θα ενίσχυε την εκτελεστική εξουσία σε βάρος της αυτοδιοίκησης –όπως ισχυρίζεται ο Μέντελσον - Μπαρτώλντ– αλλά στο ότι ήθελε προηγουμένως να γνωρίσει καλύτερα τον τόπο και τις συνήθειες των Ελλήνων, ώστε να προσαρμόσει σ' αυτές το κατάλληλο γραπτό δίκαιο. Έτσι, **στις 8 Μαΐου 1828 δημοσιεύτηκε το πρώτο σχέδιο ποινικής δικονομίας**, με πρότυπο τον γαλλικό ποινικό κώδικα· ένας πολύ χρήσιμος οδηγός για τους δικαστικούς, ο οποίος κάλυπτε τα καθήκοντά τους, τη διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης, τα καθήκοντα των αστυνόμων κλπ. Επίσης, στο εμπορικό δίκαιο ίσχυσε, ως πρότυπο, ο εμπορικός κώδικας της Γαλλίας.

Με τον **Διοργανισμό των Δικαστηρίων**, ο οποίος **δημοσιεύτηκε στις 15 Δεκεμβρίου 1828** στην Αίγινα, η άσκηση της δικαιοσύνης ανατέθηκε σε **τεσσάρων ειδών τακτικά δικαστήρια**: *ειρηνοδικεία* στα χωριά, *πρωτόκλητα δικαστήρια* σε διοικητικές περιφέρειες αντίστοιχες των σημερινών πρωτοδικείων, ένα *εμπορικό δικαστήριο* στη Σύρα και ένα *ανέκκλητο κριτήριο*, αντίστοιχο περίπου με το σημερινό εφετείο. Η νέα αυτή δικαστική νομοθεσία είχε πολλές ελλείψεις και σφάλματα, γεγονός που ανάγκασε τον Καποδίστρια να εκδώσει, στις 18 Φεβρουαρίου 1829, ένα ψήφισμα με το οποίο διατάζει την εφαρμογή του ΙΓ' ψηφίσματος του Κώδικα των Νόμων, κάτι που δίσταζε ως τότε να το πράξει, θεωρώντας ότι περιείχε φιλελεύθερες διατάξεις επηρεασμένες από το πνεύμα της Επανάστασης. Έτσι, **τον Σεπτέμβριο του 1829 λειτουργούν κανονικά μερικά δικαστήρια**. Ο νέος οργανισμός, που αποτέλεσε τον θεμέλιο λίθο της δικαστικής οργάνωσης, άργησε να εφαρμοστεί· ήταν όμως ο καλύτερος που μπορούσε να γίνει μέσα στις επικρατούσες συνθήκες· ένα δε επιπλέον θετικό του ήταν και το ότι συμφωνούσε κάπως και με το σύνταγμα της Τροιζήνας (1827). Μετά τη δημοσίευσή του, ακολούθησε μία σειρά ρυθμιστικών διαταγμάτων και ψηφισμάτων που απέβλεπαν στην καλύτερη οργάνωση της δικαστικής εξουσίας.

3. Νέος οργανισμός των δικαστηρίων. – Νέα ποινική και πολιτική δικονομία

Σοβαρό εμπόδιο για την ομοιόμορφη απονομή του δικαίου σ' όλο το ελληνικό κράτος ήταν η μεγάλη ποικιλομορφία των πηγών δικαίου που ίσχυαν κατά τόπους. Παρά το ότι **το 1830 ψηφίστηκε ένας πολιτικός κώδικας**, βασισμένος στην επιλογή παλαιών νόμων, δεν σταμάτησε να εφαρμόζεται ο παλαιός τρόπος απονομής της δικαιοσύνης, όπως στα χρόνια της τουρκοκρατίας, με βάση τον Αρμενόπουλο, που δεν ήταν απαλλαγμένος από τις κακές συνήθειες του παρελθόντος. Με **νέο οργανισμό των δικαστηρίων (Αύγουστος 1830) θεσπίστηκαν έξι είδη δικαστηρίων**: *ειρηνοδικεία, πρωτόκλητα, έκκλητα, ανώτατο, εμποροδικεία και εξαιρετικά*, που εκδίκαζαν τις κατηγορίες κατά των αξιωματούχων του κράτους και τα εγκλήματα καθοσιώσεως. Ας σημειωθεί ότι για τις δικαστικές αυτές καινοτομίες οι κρίσεις των παρατηρητών της εποχής εκείνης δεν συμφωνούν. Αυτός ο οργανισμός θεωρείται ως το σημαντικότερο νομοθέτημα αυτής της περιόδου στο ζήτημα της δικαιοσύνης. Είναι δε εμφανής ο

ανθρωπιστικός του χαρακτήρας (για παράδειγμα, στο ζήτημα της αντιμετώπισης των φυλακισμένων).

Παρ' όλα αυτά τα νομοθετήματα, **ήταν αισθητή η ανεπάρκεια νέων νόμων**, την οποία ο Καποδίστριας θέλησε να καλύψει με συμπληρωματικά διατάγματα. Επίσης, ήταν αισθητή η **έλλειψη μορφωμένων νομικών**, την οποία επιδίωξε να αναπληρώσει με τίμιους και μορφωμένους πολίτες, κατάλληλους για το δικαστικό επάγγελμα: επιλογή η οποία έδωσε την ευκαιρία για φιλοκυβερνητικές-κομματικές ενέργειες και αυθαιρεσίες, με συνέπεια να επιλεγούν ως δικαστές και άτομα εντελώς ανίκανα ή χωρίς τον χρηστό χαρακτήρα που απαιτούσε αυτό το λειτούργημα. Οι **μισθοί των δικαστών** κυμαίνονταν από 250 ως 400 γρόσια, για το ύψος των οποίων καταγράφονται στις πηγές ορισμένα παράπονα δικαστών.

Οι καθυστερήσεις στην οργάνωση των δικαστηρίων και η έλλειψη ικανών δικαστών είχαν ως αποτέλεσμα η απόδοση της δικαιοσύνης να χωλαίνει. Παρά τις συστάσεις του Καποδίστρια προς τους δικαστές για επιείκεια και καλή απόδοση της δικαιοσύνης, παρατηρούνταν καταπατήσεις του δικαίου και κομματισμός ορισμένων δικαστών, που κατηγορούνταν ότι ήταν όργανα της εξουσίας. Όπως σημειώνει ο Απ. Βακαλόπουλος, «οι καταχρήσεις της δικαστικής εξουσίας, καθώς και το βαθμιαίο δυνάμωμα της αντιπολίτευσης, που δεν άφηνε ανεκμετάλλευτα και τα τρωτά της, άρχισαν να κλονίζουν την τάξη και να καταστρέφουν το κύρος των νόμων». Εντούτοις, οι προσπάθειες του Κυβερνήτη για οργάνωση των δικαστηρίων και εμπέδωση της δικαιοσύνης, είχαν ως αποτέλεσμα να **επικρατεί μια ευνομία και ασφάλεια** (αν εξαιρέσουμε ίσως το όχι πολύ έντονο ακόμη φαινόμενο της ληστείας).

Συμπερασματικά, στο ζήτημα της δικαιοσύνης –και όχι μόνο σ' αυτό– οι προσπάθειες του Καποδίστρια στόχευαν στη βαθμιαία εισαγωγή στην Ελλάδα της δικαστικής οργάνωσης των προηγμένων ευρωπαϊκών κρατών, προσαρμοσμένων στην ελληνική πραγματικότητα. Οι αντικειμενικές όμως οικονομικές και συνθήκες και οι ριζωμένες από παλιά νοοτροπίες στέκονταν εμπόδιο στη γρήγορη πραγμάτωση αυτού του οράματός του.

Πηγές και ειδική βιβλιογραφία

- *Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, 1827-1832.*

- Βακαλόπουλος Απ., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. Η', ό. π.*, σ. 155-185.

- Γεωργίου Ηλίας, «Τρεις εκθέσεις του Γάλλου προξενικού πράκτορος (1828) Ζυσερό ντε Σαιν Ντενίς», *Επιστημονική Επετηρίς Στερεοελλαδικών Μελετών*, 2 (1969-1970), σ. 113-128.

- Δημακόπουλος Γ., *Ο Κώδιξ των ψηφισμάτων της Ελληνικής Πολιτείας, Α': 1828-1829*, Αθήνα 1967, *Β' 1829-1832*, Αθήνα 1972.

- Δημακόπουλος Γ., «Η επί του Αγώνος υπέρ της δημοσίας υγείας κυβερνητική πολιτική», *Επιστημονική Επετηρίς Παντείου Ανατάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών* (1972), σ. 245-300.

- Δραγούμης Ν., *Ιστορικά αναμνήσεις*, εκδ. Ερμής, τ. Α' - Β', Αθήνα 1973 (α' έκδοση 1879).

- Μάουερ Λ., *Ο ελληνικός λαός. Δημόσιο, ιδιωτικό και εκκλησιαστικό δίκαιο από την έναρξη του Αγώνα για την ανεξαρτησία ως την 31^η Ιουλίου 1834*, μτφρ. Όλγα Ρομπάκη, Αθήνα 1976.

- Τα ιστοριογραφικά έργα των αγωνιστών του '21, *ό. π.*

- Τα έργα ξένων ιστορικών για την Επανάσταση (Mandelsson – Bartholdy, Finlay κ. ά.).

- Σερεμέτης Γ., *Η δικαιοσύνη επί Καποδίστρια*, Θεσσαλονίκη 1959.

- Thiersch Fr., *Η Ελλάδα του Καποδίστρια*, τ. Α'-Β', εκδ. Τολίδη, Αθήνα 1972.

- Χουλιαράκης Μιχαήλ, *Γεωγραφική, διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξις της Ελλάδος*, τόμ. Α', Μέρος Ι, Αθήναι 1973.

ΜΑΘΗΜΑ 5^ο

Η εκπαιδευτική πολιτική του Καποδίστρια

Ι. Η μεταβατική περίοδος από την Τουρκοκρατία στην Καποδιστριακή περίοδο - Εκπαιδευτική ιδεολογία και εκπαιδευτική πραγματικότητα

Ύστερα από τη μεγάλη ανάπτυξη της παιδείας, που παρατηρείται στον ελληνικό χώρο κατά τις τελευταίες προεπαναστατικές δεκαετίες, στα χρόνια της Επανάστασης, –όπως ήταν φυσικό– λόγω της εμπόλεμης κατάστασης, η εκπαίδευση μπαίνει σε μία **περίοδο ύφεσης**. Εντούτοις, το ενδιαφέρον για τη μόρφωση των νέων δεν σταματάει τελείως. Κάποια σχολεία λειτουργούσαν ακόμη. (Υπολογίζεται ότι το 1821-1827 λειτουργούσαν περίπου 60 αλληλοδιδασκτικά και «ελληνικά» σχολεία. Η μεγάλη, βέβαια, πλειοψηφία του ελληνικού λαού ήταν αναλφάβητη. Τόσο στους τοπικούς Διοικητικούς Οργανισμούς (*Πελοποννησιακή Γερουσία* κ. ά.) όσο και στις Εθνικές Συνελεύσεις, στις οποίες συμμετέχουν και διαπρεπείς Έλληνες λόγιοι (π. χ. ο Άνθιμος Γαζής και ο Γρηγόριος Κωνσταντάς, στην Α΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου) **διακηρύσσεται η σημασία της εκπαίδευσης**, ως βασικού στοιχείου πολιτικής και οικονομικής συγκρότησής του Έθνους-Κράτους. Από πολλές πλευρές διατυπώνεται, το αίτημα του «φωτισμού» και της ορθής αγωγής του λαού και διακηρύσσεται ο καταλυτικός ρόλος της παιδείας για την αναγέννηση της Ελλάδας και την πρόοδο της κοινωνίας. Τότε υποβλήθηκαν από τις επαναστατικές κυβερνήσεις σχέδια για την εκπαίδευση και δημιουργήθηκαν διάφορες Επιτροπές (π. χ. το 1826 ορίστηκε μία πενταμελής επιτροπή «*διά νά σκεφθῆ περί Ὄργανισμοῦ Σχολείων*»). Την περίοδο αυτή δραστηριοποιούνται **εταιρείες με εκπαιδευτικούς στόχους** (π. χ. η *Φιλόμουσος Εταιρεία* της Αθήνας. Η δράση ορισμένων ξένων εταιρειών (όπως της αγγλικής προτεσταντικής Church Missionary Society) είχε (και) προσηλυτιστικούς σκοπούς. Την ίδια περίοδο, αλλά και κατά την περίοδο του Καποδίστρια, είναι ορατές στον χώρο της παιδείας **δύο ιδεολογίες**: α) των δυτικοθρεμμένων (κυρίως σε γερμανικά Πανεπιστήμια) λογίων, και β) των παραδοσιακών.

► Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο διαμορφώνονται οι ιδεολογικές τάσεις, οι οποίες θα αποτελέσουν στη συνέχεια **τα κύρια γνωρίσματα του εκπαιδευτικού συστήματος** του νεοελληνικού κράτους. Αυτά είναι τα εξής:

- οικοδόμηση εκπαιδευτικού συστήματος (ίδρυση σχολείων, εξεύρεση διδακτικού προσωπικού κλπ.). Τούτο θεωρείται βασικό καθήκον-αποστολή της πολιτείας.
- θεωρητική τουλάχιστον δημοκρατικότητα της παιδείας (χωρίς ταξικούς φραγμούς).
- συγκεντρωτισμός και η ομοιομορφία του εκπαιδευτικού συστήματος.
- αποδοχή των ευρωπαϊκών προτύπων για την οργάνωση της εκπαίδευσης.
- αυξημένο ενδιαφέρον για εκπαίδευση των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων.

► Παράλληλα όμως υπάρχουν και προβλήματα που ακυρώνουν-παρεμποδίζουν τις προσπάθειες για την οργάνωση της παιδείας. **Τα κυριότερα προβλήματα** είναι:

- έλλειψη μόνιμων-σταθερών πόρων για τη χρηματοδότηση της εκπαίδευσης.
- έλλειψη ικανών δασκάλων «νέας ζύμης», κατά τον Κοραή, και αλληλοδιδασκάλων.
- μεγάλη έλλειψη βιβλίων και γενικά διδακτικού υλικού.
- χαμηλό επίπεδο μαθητών και διδασκόμενων μαθημάτων.

II. Η εκπαιδευτική φιλοσοφία-πολιτική του Καποδίστρια

Βλέποντας τα μέτρα που πήρε ο Καποδίστριας στον τομέα της παιδείας, ένα ζήτημα στο οποίο αφιέρωσε πολύ χρόνο, οδηγούμαστε στη διαπίστωση ότι η οργάνωσή της και η εκπαίδευση των νέων αποτέλεσε βασικό μέλημά του. Μαζί με τους συνεργάτες του, επιχείτησε μία συντονισμένη από το κέντρο οργάνωση της εκπαίδευσης σε όλες τις επαρχίες του νεοσύστατου κράτους, η οποία βασίστηκε σε συγκεκριμένο σχέδιο, Ορθά θεώρησε ότι η μόρφωση του λαού, μαζί με την εργασία και την ιδιοκτησία, ήταν αναγκαίες προϋποθέσεις για την πολιτική του ωρίμανση και χειραφέτηση. Οι ιδέες του Καποδίστρια για την ελληνική εκπαίδευση είναι άμεσα συνυφασμένες με τις προηγούμενες απόψεις του γι' αυτά τα θέματα.

► Κεντρικά σημεία της εκπαιδευτικής φιλοσοφίας-πολιτικής του Καποδίστρια:

α. προτεραιότητα στην ηθική-χριστιανική αγωγή των νέων, απόρροια της βαθειάς του θρησκευτικότητας. Αυτή η διάσταση της παιδείας υποστηρίζεται και από τους συνεργάτες του, π.χ. από τον Κοκκώνη, τον Ανδρέα Μουστοξύδη κ. ά.

β. εθνική διαπαιδαγώγηση αλλά και σταδιακός εξευρωπαϊσμός της ελληνικής κοινωνίας. Ο Καποδίστριας, χωρίς να υποτιμά και να απορρίπτει την ελληνική παράδοση και κουλτούρα, τη σύνδεση του νέου ελληνισμού με τον αρχαίο, είχε ως στόχο, με τους συνεργάτες του, να παράσχει στην ελληνική νεολαία εκπαίδευση τέτοια που να την καθιστούσε εφάμιλλη με τους μορφωμένους λαούς της Ευρώπης.

γ. πολιτική κοινωνικοποίηση και κοινωνική αγωγή. Τούτο αποτέλεσε βασική επιδίωξη της καποδιστριακής κυβέρνησης. Ο Κοκκώνης ανέλαβε, με σειρά άρθρων στην εφημερίδα «Αιγινιαία», τη διάχυση αυτής της αρχής, μιλώντας για «*πολιτικήν διδασκαλίαν*», αναγκαία για την «*εύπορίαν καί τήν πολιτικήν εύτυχίαν τοῦ ἔθνους*».

δ. κοινωνική χρησιμότητα της εκπαίδευσης. Ο Καποδίστριας κατανόησε ότι η εκπαίδευση χωρίς άλλες προϋποθέσεις δεν αρκούσε για την κοινωνική βελτίωση και ανάπτυξη. Όπως τονίζει ο ειδικός μελετητής αυτού του ζητήματος, ιστορικός της εκπαίδευσης Δημήτριος Μαυροσκούφης, ο Καποδίστριας πίστευε ότι «ο συνδυασμός των στοιχειωδών γνώσεων με την εξασφάλιση ιδιοκτησίας και τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης θα οδηγήσει με την πάροδο του χρόνου στην κοινωνική και οικονομική πρόοδο». Γι' αυτό ενδιαφέρθηκε για την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση και για την αποστολή ελληνόπουλων για σπουδές στο εξωτερικό.

ε. αντίθεση στο λογιотаτισμό και στον σχολαστικισμό. Ο Καποδίστριας αποστρεφόταν τους παραδοσιακούς «λογιότατους» και τους σχολαστικούς, δηλαδή όσους ήταν προσκολλημένοι στη στείρα φιλολογία, θεωρώντας ότι δεν μπορούσαν να προσφέρουν κάτι χρήσιμο στην ελληνική κοινωνία. Πίστευε ότι η Ευρώπη προόδευσε χάρη στα φυσικομαθηματικά, πολιτική οικονομία, νομική και άλλες επιστήμες.

στ. προτεραιότητα στη στοιχειώδη εκπαίδευση. Η διάχυση της δημόσιας παιδείας σε όλες τις κοινωνικές τάξεις και σε όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα του κράτους θεωρήθηκε εντελώς απαραίτητη για την επιτυχία της εκπαιδευτικής πολιτικής της καποδιστριακής κυβέρνησης.

ζ. κρατική εποπτεία και ελευθερία της εκπαίδευσης. Αν και δεν αμφισβητήθηκε η ελευθερία της εκπαίδευσης, θεωρήθηκε αναγκαία η κρατική εποπτεία για επίτευξη των κυβερνητικών εκπαιδευτικών στόχων. Γι' αυτό ο Καποδίστριας συγκρούστηκε

με διάφορες ομάδες που δραστηριοποιούνταν στην εκπαίδευση: (π. χ. Καθολικούς της Σαντορίνης), ενώ έναντι των ξένων μισσιονάριων τήρησε μία επαμφοτερίζουσα στάση: από τη μία ανησυχούσε για τον προσηλυτιστικό τους ρόλο και από την άλλη τους ανεχόταν, γιατί ίδρυναν σχολεία και πρόσφεραν χρήματα για την εκπαίδευση, αλλά και γιατί δεχόταν πιέσεις από το εξωτερικό.

III. Κατώτερη και μέση εκπαίδευση – Οργάνωση αυτής της εκπαίδευσης

► Πολλά τεκμήρια μαρτυρούν τη μέριμνα του Καποδίστρια για την **οργάνωση της κατώτερης και μέσης εκπαίδευσης**, που είχε προσωπική εμπειρία από το παρελθόν ως επιθεωρητής της Δημόσιας Εκπαίδευσης στα Επτάνησα. Έγινε αποδέκτης ενός σχεδίου των Γεννάδειου και Κωνσταντά «*Περί συστάσεως και διατηρήσεως τῶν ἀναγκαίων εἰς ἐκπαίδευσιν τῆς Νεολαίας Σχολείων, ἀναλόγων μὲ τὴν νῦν τοῦ ἔθνους περίστασιν*» και προτάσεων του Χρυσόγελου (1829) και αποφάσισε την εφαρμογή των δεσμέσεων του προς την Δ' Ἐθνοσυνέλευση, παίρνοντας τα εξής **μέτρα**:

- ίδρυση πολλών «**αλληλοδιδασκτικών**» (πρωτοβάθμιας εκπ/σης) και «**ελληνικών**» (δευτεροβάθμιας εκπ/σης) σχολείων. Τον Ιανουάριο του 1831 τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία του ελληνικού κράτους ανέρχονταν σε 71 (33 στα νησιά, 31 στην Πελοπόννησο και 7 στη Στερεά Ελλάδα). Τον Φεβρουάριο του 1830 υπήρχαν 49 «ελληνικά σχολεία» (31 στα νησιά, 18 στην Πελοπόννησο και κανένα στη Στερεά).
- συγκρότηση επιτροπής για την εκπόνηση σχεδίου μαθημάτων και για τη συγγραφή ή μετάφραση σχολικών διδακτικών βιβλίων.
- ίδρυση στην Αίγινα του «Κεντρικού» Σχολείου για εκπαίδευση των μελλοντικών ελληνοδιδασκάλων.
- συλλογή πληροφοριών, ιδίως για τα «ελληνικά σχολεία», από Εκτάκτους επιτρόπους και δασκάλους, με στόχο τη βελτίωσή τους.
- φροντίδα για την ομοιόμορφη οργάνωση της εκπαίδευσης, ένα ζήτημα για το οποίο υποβλήθηκαν στον Κυβερνήτη διάφορες προτάσεις, όπως το «*Σχέδιον περί ἐθνικῆς ἀνατροφῆς καὶ δημοσίας παιδείας εἰς τὴν Ἑλλάδα*» από τον Αλέξανδρο Στούρτζα (1829) και οι προτάσεις του Κοκκώνη, του Μουστοξύδη και του Σχοινά. Όμως, παρά την ενίσχυση των «ελληνικών σχολείων» δεν λήφθηκαν ουσιαστικά μέτρα για την ομοιόμορφη οργάνωση της δευτεροβάθμιας ιδίως εκπαίδευσης. Οι δισταγμοί του Καποδίστρια, η αντίληψή του για σταδιακή εφαρμογή συστηματοποίησης της εκπαίδευσης, η οικονομική δυσπραγία του κράτους και η έλλειψη ικανών δασκάλων ήταν οι κυριότερες αιτίες αυτής της καθυστέρησης. Οι ίδιες αιτίες, καθώς και η έλλειψη ικανού αριθμού σπουδαστών, πρέπει να ήταν οι σημαντικότεροι λόγοι για τη μετάθεση στο μέλλον των σκέψεων για ίδρυση Πανεπιστημίου.

► **Οι κυριότερες πτυχές της οργάνωσης των σχολείων-εκπαίδευσης είναι οι εξής:**

α. Το διδακτικό προσωπικό. Σύμφωνα με αναφορές τοπικών παραγόντων και στελεχών της εκπαίδευσης, πολλοί δάσκαλοι ήταν εντελώς ακατάλληλοι για το έργο που είχαν αναλάβει: κακή διαγωγή, ανεπαρκής μόρφωση κλπ. Η κατάσταση άρχισε να βελτιώνεται από το 1830 με τον διορισμό απόφοιτων του «Προτύπου» σχολείου

της Αίγινας. Πολλοί δάσκαλοι ήταν κληρικοί (περίπου το 12% στα αλληλοδιδασκτικά σχολεία και οι μισοί από τους ελληνοδιδασκάλους).

β. Τα σχολικά κτίρια. Ένα από τα κυριότερα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει η κυβέρνηση στον τομέα της εκπαίδευσης ήταν η κατασκευή νέων και η επισκευή παλαιότερων διδακτηρίων. Σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιούνταν ως σχολεία εκκλησίες, ακόμη και παλαιά τζαμιά ή κελιά μοναστηριών, ενώ συχνά –όταν βέβαια ο καιρός το επέτρεπε– οι μαθητές έκαναν μάθημα στην ύπαιθρο. Σταδιακά όμως η κατάσταση βελτιώθηκε, ιδίως στα αλληλοδιδασκτικά σχολεία.

γ. Διδασκόμενα μαθήματα και μέθοδοι διδασκαλίας - Διδακτικό υλικό

Στα περισσότερα αλληλοδιδασκτικά σχολεία διδάσκονταν γραφή, ανάγνωση, αριθμητική (συνήθως μόνο οι 4 πράξεις), χριστιανική κατήχηση και ιχνογραφία. Σε λίγα μόνο διδασκόταν επιπλέον γραμματική και μουσική. Στα «ελληνικά σχολεία» επικρατούσε μεγαλύτερη ανομοιομορφία, όπου απουσίαζαν κανονισμοί λειτουργίας και βιβλία. Τα προγράμματα εξαρτιόνταν από το επίπεδο των δασκάλων και των μαθητών. Οι περισσότεροι δάσκαλοι είχαν παραδοσιακή νοοτροπία και δίδασκαν με βάση τα κείμενα της διδακτικής παράδοσης (Αίσωπο, Πλούταρχο, Λουκιανό κ. ά.). Λίγοι εφαρμόζαν τις νεωτερικές μεθόδους διδασκαλίας και την κριτική προσέγγιση των κειμένων, σύμφωνα και με τις υποδείξεις του Αδ. Κοραή. Σε λίγα μόνο σχολεία διδάσκονταν στοιχεία μαθηματικών, κατήχησης, ιστορίας, γεωγραφίας, φυσικών, γαλλικής ή ιταλικής γλώσσας. Όσον αφορά στο διδακτικό υλικό, παρατηρούνται μεγάλες ελλείψεις σε πίνακες αλληλοδιδασκτικής μεθόδου για τα βασικά μαθήματα, καθώς και αλφαβητάρια και αναγνωστικά. Μεγαλύτερες ήταν οι ελλείψεις σε βιβλία κλπ. στα «ελληνικά σχολεία».

δ. Πηγές χρηματοδότησης των σχολείων

- Κρατικές επιχορηγήσεις
- Καταβολές από μοναστήρια και εκκλησίες
- Συνεισφορές των πολιτών
- Φόροι και τοπικοί πόροι
- Κληροδοτήματα ή δωρεές διαφόρων

IV. Άλλα κρατικά εκπαιδευτικά ιδρύματα

Ως αμιγώς κρατικά σχολεία θεωρούνται αυτά που ιδρύθηκαν με πρωτοβουλία της κυβέρνησης, χρηματοδοτήθηκαν απ' αυτήν και λειτούργησαν υπό την άμεση εποπτεία και διοίκησή της. Στα κρατικά εκπαιδευτικά ιδρύματα ανήκουν τα εξής:

α. Το «Ορφανοτροφείο της Αίγινας». Ο Αγώνας της ανεξαρτησίας είχε αφήσει πολλά παιδιά ορφανά, η περίθαλψη και η μόρφωση των οποίων αποτέλεσε βασική φροντίδα του Καποδίστρια. Πολλά, κυρίως παιδιά γνωστών αγωνιστών, στάλθηκαν για σπουδές στο εξωτερικό. Τα πρώτα ορφανά στεγάστηκαν σε ένα μοναστήρι του Πόρου και άλλα στο Ναύπλιο. Το πιο οργανωμένο όμως ορφανοτροφείο ιδρύθηκε στην Αίγινα, με χρήματα που πρόσφεραν φιλέλληνες (ο Ελβετός Εϋνάρδος κ. ά.). Τον Οκτ. του 1829 Πρόεδρος του Ορφανοτροφείου τοποθετήθηκε ο Ανδρ. Μουστοξύδης, ο οποίος, με τη βοήθεια του Κυβερνήτη, φρόντισε για τη μόρφωση των παιδιών, η οποία παρεχόταν και από ένα προσαρτημένο αλληλοδιδασκτικό σχολείο.

β. Το «Πρότυπον αλληλοδιδασκτικό σχολείο» της Αίγινας. Άρχισε να λειτουργεί το 1830. Σκοπός της ίδρυσής του ήταν η εκπαίδευση και κυρίως η μετεκπαίδευση αλληλοδιδασκάλων, ένα φλέγον ζήτημα. Πρώτος δάσκαλος της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου γίνεται ο Νικητόπουλος, ο οποίος αποχώρησε και στη θέση του διορίστηκε ο Γ. Μαμακίδης, με σπουδές στο Παρίσι, αλλά ανεπαρκής, κατά τον Μουστοξύδη. Η διάρκεια της μετεκπαίδευσης ήταν τριμηνιαία και όσοι κρίνονταν κατάλληλοι κατατάσσονταν στο «Πρότυπον» ως υπότροφοι της Κυβέρνησης. Συμπληρώνοντας τις σπουδές τους έδιναν εξετάσεις και αν πετύχαιναν διορίζονταν σε κάποιο αλληλοδιδασκτικό σχολείο. (Υπολογίζεται ότι σε όλο το διάστημα της λειτουργίας του οι επιτυγχόντες δεν ξεπέρασαν τους 40).

γ. Το «Κεντρικό» και το «Προκαταρκτικό». Το «Κεντρικόν» ιδρύθηκε στα τέλη του 1829 με σκοπό την προπαρασκευή των δασκάλων οι οποίοι επρόκειτο να διευθύνουν τα δευτεροβάθμια σχολεία, που λειτουργούσαν στις έδρες των επαρχιών του κράτους, την παροχή προαπαιτούμενων γνώσεων σε όσους ήθελαν να γίνουν αλληλοδιδασκτικοί δάσκαλοι και τη μόρφωση όσων επρόκειτο να γίνουν κρατικοί υπάλληλοι και αξιωματούχοι. Πρώτος έφορος του σχολείου διορίστηκε ο Ανδρέας Μουστοξύδης, δεξί χέρι του Καποδίστρια, μαζί με τον Κοκκώνη και ορισμένους άλλους στα εκπαιδευτικής φύσεως ζητήματα. Το Σχολείο αυτό λειτούργησε με πολλά προβλήματα που οφείλονταν κυρίως στις κακές σχέσεις των δασκάλων Κωνσταντά και Βενθύλου, στις ελλείψεις βιβλίων και άλλων διδακτικών μέσων κλπ. Το «Προκαταρκτικόν» λειτούργησε από τα τέλη του 1830 με δύο τάξεις.

δ. Το «Εκκλησιαστικόν Σχολείον». Ιδρύθηκε με κυβερνητικό ψήφισμα στις αρχές του 1830 με σκοπό τη μόρφωση όσων ήθελαν να γίνουν κληρικοί. Στεγάστηκε στη μονή Ζωοδόχου Πηγής Πόρου. Ο αριθμός των μαθητών του ήταν πολύ μικρός.

ε. Το «Γεωργικόν Σχολείον» της Τίρυνθας. Ιδρύθηκε στα τέλη του 1829 ως «Πρότυπον Αγροκήπιον», με χρήματα που πρόσφερε το *Φιλελληνικό Κομιτάτο* του Παρισιού και με διευθυντή τον Γρηγόριο Παλαιολόγο, ο οποίος είχε σπουδάσει στη Γεωπονική Σχολή της Rouville (Γαλλία) και ο οποίος παρουσίασε ένα φιλόδοξο γεωργικό πρόγραμμα. Στα τέλη του 1830 οι μαθητές του έφθασαν τους 30. Λόγω όμως οικονομικών δυσκολιών δεν πρόσφερε τα αναμενόμενα, ενώ ο διευθυντής του κατηγορήθηκε για οικονομικές ατασθαλίες και τοκογλυφική εκμετάλλευση αγροτών.

στ. «Σχολείον των Ευελπίδων και της Πυροβολικής». Ιδρύθηκε με σκοπό την εκπαίδευση των αξιωματικών του στρατού, το 1828 στο Ναύπλιο, με οργανωτή και πρώτο διοικητή τον Ιταλό Σαλτέλι. Λόγω όμως της αποτυχίας του, η διοίκηση ανατέθηκε στον Γάλλο λοχαγό Rouzier και μετονομάστηκε σε «Κεντρικόν Πολεμικόν Σχολείον». Λειτουργούσε σε τρεις τάξεις και στα τέλη του 1830 είχε 60 μαθητές.

V. Αποτελέσματα της εκπαιδευτικής πολιτικής του Καποδίστρια. – Αντιδράσεις

Αν λάβουμε υπόψη μας το μικρό χρονικό διάστημα κατά το οποίο κυβέρνησε τη χώρα ο Ι. Καποδίστριας και τις αντικειμενικά δυσμενείς συνθήκες του νεοσύστατου κράτους, πρόσφερε πολλά (και) στο ζήτημα της εκπαίδευσης. Οπωσδήποτε όμως σημειώθηκαν και αρκετά λάθη και αποτυχίες. Έπειτα, πολλές προτάσεις και σχέδια, π. χ. για ίδρυση Εμπορικής Σχολής στη Σύρο, δεν υλοποιήθηκαν.

Εντούτοις, η εκπαιδευτική πολιτική του Καποδίστρια –όπως εξάλλου και όλη η πολιτική του– συνάντησε πολλές αντιδράσεις και επικρίσεις, που προέρχονταν κυρίως από φιλελεύθερους κύκλους. Κέντρο των επικρίσεων ήταν οι καταγγελίες για περιορισμό του δικαιώματος στην ελευθερία της εκπαίδευσης, για δήθεν ραδιουργίες του Καποδίστρια και για καταδίωξη προοδευτικών δασκάλων, με στόχο «τήν κατάσβεσιν τῶν φώτων», ώστε να «θριαμβεύση ο απολιτισμός» (ο απολυταρχικός τρόπος διακυβέρνησης της χώρας. Σ' αυτό το πλαίσιο στηλιτεύτηκε το χαμηλό επίπεδο των αλληλοδιδασκτικών σχολείων και το «Πρότυπον Σχολείον» της Αίγινας, κατηγορήθηκαν οι απόφοιτοί του ως συνεργάτες του Καποδίστρια και προδότες, καταγγέλλθηκε ο ίδιος ο Καποδίστριας ότι μισούσε ή αγνοούσε τις σύγχρονες επιστημονικές προόδους και ότι αδιαφορούσε για τα «ελληνικά» σχολεία και αντιμετώπιζε με εχθρότητα την ίδρυση Πανεπιστημίου, επικρίθηκαν ως αποτυχημένα τα αμιγώς κρατικά εκπαιδευτήρια, εκτός από τη Στρατιωτική Σχολή, και συκοφαντήθηκαν στενοί συνεργάτες του Καποδίστρια (ιδίως ο Μουστοξύδης και ο Κοκκώνης), και γενικά διασπείρονταν ψεύδη και συκοφαντίες για πρόσωπα και πράγματα και, τέλος, υποκινήθηκαν διαμαρτυρίες και κινητοποιήσεις σπουδαστών, όπως στο «Κεντρικόν» της Αίγινας.

Υπήρξαν όμως και πολλοί που επικρότησαν το εκπαιδευτικό έργο του Καποδίστρια, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό και οι οποίοι προσπάθησαν, όχι όμως με μεγάλη επιτυχία, να αντικρούσουν τις διάφορες κατηγορίες-συκοφαντίες, όπως ο Μιχαήλ Σούτσος, πρεσβευτής της Ελλάδας στο Παρίσι. Στη Γενεύη ο Ιωάννης Σούτζος επιχείρησε να αποκρούσει το αντικαποδιστριακό κείμενο του Κοραή *Διάλογος δύο Γραικών δεύτερος*.... 1831. Στο εσωτερικό δημοσιεύθηκαν στις κυβερνητικές εφημερίδες *Γενική Έφημερίς τῆς Ἑλλάδος* και *Αιγινιαία* άρθρα που πρόβαλλαν το εκπαιδευτικό έργο της κυβέρνησης και σχετικές εκθέσεις των επιτελών στο ζήτημα αυτό: Μουστοξύδη, Κοκκώνη και Χρυσόγελου.

Ειδική βιβλιογραφία

- Αθουσάκης Αδάμ, *Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832)*, εκδ. Κατάγραμμα, Κιάτο 2003.
- Βακαλόπουλος Απ., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Η', ό. π., σ. 185-211.
- Κόκκωνας Γιάννης, *Οι μαθητές του κεντρικού Σχολείου (1830-1834)*, Αθήνα 1997.
- Κούκου Ελένη, *Ο Καποδίστριας και η Παιδεία, 1827-1832*, τ. Β', *Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αίγινας*, Αθήνα 1972.
- Μαυροσκούφης Δημ., «Εκπαίδευση στην αγωνιζόμενη Ελλάδα», στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 3^{ος}, *Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1832*, Αθήνα 2003, σ. 289-310.
- Μπαμπούνης Χάρης, *Η εκπαίδευση κατά την Καποδιστριακή περίοδο: διοικητική οργάνωση και εκπαιδευτική λειτουργία*, Αθήνα 1999.
- Μπελιά Ελένη, *Η εκπαίδευσις εις την Λακωνίαν και την Μεσσηνίαν κατά την Καποδιστριακήν περίοδον (1828-1832)*, Αθήνα 1970.
- Παπαδάκη Λυδία, *Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1992.
- Κορδατζή – Πρασά Αννίτα, *Η εκπαίδευσις στις Κυκλάδες κατά την καποδιστριακή περίοδο (1828-1832)*, διδ. διατριβή, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας Παν/μιου Αθηνών, Αθήνα 1997.
- Πρασά Αννίτα, «Κατευθύνσεις και προοπτικές της εκπαιδευτικής πολιτικής του πρώτου Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια (1828-1831)», στο Γ. Γεωργιάς, *Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας, ό. π.*, σ. 197-214.

ΜΑΘΗΜΑ 6^ο

Η οικονομική πολιτική του Καποδίστρια

[συμπληρωματική μελέτη για τις εξετάσεις από Βακαλόπουλο, *Ιστορία*, τ. Η', σ. 212-240]

I. Εισαγωγικά

Ο ιστορικός που μελετά αυτό το ζήτημα καλείται να δώσει απαντήσεις σε ορισμένα βασικά **ερωτήματα**: α) Ποια ήταν η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας τη στιγμή που ο Καποδίστριας ανέλαβε τη διακυβέρνησή της; β) Ποια μέτρα πήρε για την αντιμετώπιση των οικονομικής φύσεως ζητημάτων; γ) Πώς προσπάθησε να βρει οικονομικούς πόρους; δ) Ποιοι είναι οι τομείς της οικονομικής του πολιτικής; ε) Ποια μέτρα πήρε για την ανόρθωση της γεωργίας; στ) Το εννοούμε όταν μιλάμε για *εθνικές γαίες* και ποια μέτρα πήρε για το συγκεκριμένο ζήτημα; ζ) Ποιοι αντιστρατεύτηκαν τα οικονομικά μέτρα που πήρε ο Καποδίστριας; η) Σε ποιο βαθμό πέτυχε το οικονομικό πρόγραμμά του; θ) Αν θεωρήσουμε ότι απέτυχε, ποιοι ήταν οι λόγοι της αποτυχίας;

II. Η Οικονομική κατάσταση της Ελλάδας κατά την άφιξη του Καποδίστρια

Όπως είδαμε παραπάνω, η κατάσταση της Ελλάδας το 1828, όταν είχε αρχίσει να βγαίνει από τον Αγώνα της ανεξαρτησίας, ήταν θλιβερή. Αυτή την εικόνα μας δίνουν όλες οι πηγές. Ο πόλεμος είχε δημιουργήσει **οξύτατα προβλήματα** (καταστροφές οικισμών και εγκατάλειψη από τους κατοίκους τους, ακαλλιέργητες γαίες, ανάγκη περίθαλψης των άτακτων ρουμελιώτικων σωμάτων και ανέργων κ. ά.), που έπρεπε να αντιμετωπιστούν άμεσα. Δεν υπήρχαν όμως οι απαραίτητοι πόροι. Οι μόνοι **πόροι** προέρχονταν από την εκμίσθωση της δεκάτης των γεωργικών προϊόντων σε ιδιώτες και από τους τελωνειακούς δασμούς (συνολικά 4.000.000 γρόσια το 1828 από την Πελοπόννησο). **Ο Καποδίστριας δεν εφάρμοσε ένα σταθερό οικονομικό πρόγραμμα**, κάτι που ήταν αδύνατο μέσα στις συγκεκριμένες συνθήκες. Σίγουρα όμως η οικονομική πολιτική του χαρακτηριζόταν από ένα πνεύμα λιτότητας. Πολύτιμο σύμβουλο στα οικονομικά ζητήματα είχε τον Ελβετό φιλέλληνα τραπεζίτη Eynard (Eυνάρδο). Τα ταμεία ήταν άδεια και, επιπλέον, επιβαρυσμένα από το εξωτερικό χρέος των 2.400.000 αγγλικών λιρών (τα δάνεια του 1823, 1824). Για να αντιμετωπίσει τα άμεσα προβλήματα χρησιμοποίησε τα 300.000 γαλλικά φράγκα που δόθηκαν από τους Ευρωπαίους φιλέλληνες για την περίθαλψη ανήμπορων, εξαγορά αιχμαλώτων κλπ. Σημαντικό μέρος των κρατικών εξόδων αποτελούσαν οι **πολεμικές δαπάνες**. Ο προϋπολογισμός από τις 1.5.1829 έως τις 30.4.1830, που παρουσίασε ο Καποδίστριας στη Δ' Εθνοσυνέλευση, παρουσίαζε έλλειμμα 5.302.788 φονίκων. Δύο από τα πρώτα μέτρα που πήρε για την ομαλοποίηση των συναλλαγών ήταν η σταθεροποίηση των τιμών διαφόρων αγαθών και η αναποτελεσματική προσπάθειά του να σταματήσει η εκμετάλλευση των φτωχών μέσω του δανεισμού με υψηλό τόκο.

III. Η ίδρυση της Εθνικής Χρηματιστικής Τράπεζας

Προκειμένου να αντιμετωπίσει ο Κυβερνήτης την οικονομική ανόρθωση της χώρας επεδίωξε να συγκεντρώσει τα ανενεργά κεφάλαια πλούσιων ιδιωτών. Γι' αυτό, στις 2 **Φεβρ. 1828**, δημιούργησε την *Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα*, πρώτη ελληνική

Τράπεζα, με διευθύνοντα σύμβουλο τον πρόβουλο της Οικονομίας Γ. Κουντουριώτη και σύμβουλους τους Γ. Σταύρου και Αλεξ. Κοντόσταυλο. Μάλιστα για να δώσει παράδειγμα, κατέθεσε ο ίδιος 1.000 τάληρα. Ο **τόκος** ορίστηκε στο 8%. Μέτοχοι μπορούσαν να γίνουν και εκείνοι που δεν είχαν ρευστό, αλλά προς πώληση προϊόντα. Το υψηλό επιτόκιο ερμηνεύεται από τις μεγάλες χρηματικές ανάγκες της χώρας. Πρόθεση του συντάκτη του οργανισμού της Τράπεζας ήταν να κερδίσει την εμπιστοσύνη του κοινού προς αυτό το πιστωτικό ίδρυμα. Αυτή λοιπόν η Τράπεζα σχηματίζεται με **ιδιωτικά κεφάλαια**, αλλά είναι φανερό η **παρέμβαση του κράτους**, κάτι που ήταν στις προθέσεις του Καποδίστρια. Αυτό έγινε με διάταγμα της 29 Μαρτίου 1828, με το οποίο υπήχθη στο Τμήμα της Οικονομίας του *Πανελληνίου*. Η δημιουργία αυτής της Τράπεζας απέβλεπε στην αντιμετώπιση των επειγουσών αναγκών της χώρας, έως ότου φθάσουν από το εξωτερικό τα αναμενόμενα χρήματα. **Η εμπιστοσύνη όμως του λαού στην Τράπεζα κλονίστηκε**, γιατί η άσχημη κατάσταση της οικονομίας τον έκανε να πιστεύει ότι θα συνεχιζόταν η επέμβαση του κράτους σ' αυτήν και η «αρπαγή» των κεφαλαίων της για την κάλυψη κρατικών αναγκών. Γι' αυτό οι εκκλήσεις του Καποδίστρια δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα.

Επίσημοι ντόπιοι και ξένοι κατέθεσαν χρήματα, αλλά ο Καποδίστριας δεν έμεινε ικανοποιημένος από τις καταθέσεις των προκρίτων, ιδίως των Υδραίων. Κατά τον Βακαλόπουλο, η **απροθυμία των μεγαλοκτηματιών για κατάθεση χρημάτων** στην Τράπεζα δεν οφειλόταν μόνο στην παράλειψη του Κυβερνήτη να ασφαλίσει τους μετόχους με υποθήκευση εθνικών κτημάτων, αλλά και σε άλλους λόγους: στην εξανέμιση κεφαλαίων εξαιτίας του μακροχρόνιου πολέμου ή στη φυγάδευσή τους στο εξωτερικό και στο ότι ο τρόπος καταβολής των κεφαλαίων στην Τράπεζα θεωρήθηκε ως ένα είδος καταναγκαστικού δανείου. Άλλωστε, **οι πρόκριτοι** είχαν δυνατότητα να δανειζούν χωρικούς με τόκο πέντε φορές μεγαλύτερο, ασφαρίζοντας τα δανειζόμενα χρήματα με υποθήκευση των κτημάτων των δανειζόμενων. Έπειτα, δεν φαινόταν στον ορίζοντα η προοπτική σύναψης νέων δανείων από το εξωτερικό. Έτσι, είτε κρύβουν τα χρήματά τους είτε τα επενδύουν σε αγορές γαιών ή τα δανειζουν με ενυπόθηκα δάνεια και υψηλούς τόκους. Για αύξηση των κεφαλαίων της **ψηφίστηκε στις 3. 2. 1830** να δοθούν στην Τράπεζα για υποθήκευση οι σταφιδάμπελοι Κορίνθου και Βοστίτσας (Αιγίου), οι ελαιώνες των Σαλώνων (Αμφισσας), τα συμυριδωρυχεία και οι αλυκές της Νάξου και τα ορυχεία και οι αλυκές της Μήλου. Εντούτοις, οι εργασίες της δεν βελτιώθηκαν· αντίθετα παρατηρήθηκε μείωση των κεφαλαίων της και μαρασμός, παρά την ευχάριστη είδηση (Απρίλιος 1830) ότι η συνδιάσκεψη του Λονδίνου είχε αποφασίσει να δοθεί στην Ελλάδα δάνειο ύψους 60.000.000 φράγκων. Μάλιστα, πολλοί καταθέτες άρχισαν να αποσύρουν τις καταθέσεις τους, ενώ από τα μέσα του 1830 η Τράπεζα αδυνατούσε να αποδώσει στους καταθέτες πάνω από 50 τάληρα. Τελικά, η Τράπεζα, ορθότερα η Κυβέρνηση, βρισκόταν σε πλήρη αδυναμία εκπλήρωσης των υποχρεώσεών της, επιστρέφοντας τα κατατεθέντα κεφάλαια, δηλ. **είχε ουσιαστικά πτωχέψει**, κάτι που πίκρανε τον Καποδίστρια. Γι' αυτό διαλύθηκε το 1834 από την οθωνική Αντιβασιλεία. Εντούτοις, η διάθεσή του να δημιουργηθεί μία αξιόπιστη Τράπεζα ήταν έκδηλη λίγους μήνες πριν από τη δολοφονία του.

IV. Προσπάθειες για αύξηση των εσόδων και πολιτική λιτότητας. – Φορολογικό σύστημα και φορολογικές μεταρρυθμίσεις

Τα δημοσιονομικά προβλήματα της χώρας ήταν οξύτατα, εξαιτίας των έκτακτων δαπανών (ιδίως πολεμικών). Αφού υπήρχε αδυναμία σύναψης δανείου, ο Κυβερνήτης επέβαλε αύξηση των προσόδων και πολιτικής των οικονομιών-λιτότητας. Κατά την τριετή διακυβέρνησή του εισπράχθηκαν 14 εκατ. φρ. ως πρόσοδοι, ενώ το 1821-27 μόλις έφθασαν τα 16 εκ. (μέσος ετήσιος όρος 3,5 εκ., έναντι 2,5). **Αύξηση προσόδων** με εμπέδωση ασφάλειας, με καθιέρωση ισότητας των φορολογούμενων, με σκληρή τιμωρία των καταχραστών και οργάνωση των δημοσίων οικονομικών υπηρεσιών. Παράλληλα εφάρμοσε μία πολιτική αυστηρής λιτότητας, μειώνοντας τον αριθμό των υπαλλήλων. **Το φορολογικό σύστημα ουσιαστικά δεν άλλαξε** (10% τελωνειακοί δασμοί για εισαγωγές και 6% για εξαγωγές προϊόντων). Στη γεωργική παραγωγή εξακολουθεί να εισπράττεται το 10% και το *τριτοδέκατο* (30%) για τις *εθνικές γαίες*. Είσπραξη **φόρων** με **ενοικίαση**, με δημοπρασία. Ενοικιάζονται και *εθνικές γαίες*. Ενοικιαστές παλαιοί κοτζαμπάσηδες, πλούσιοι επιχειρηματίες ή οπλαρχηγοί. Ύστερα όμως από τον μακροχρόνιο πόλεμο, ζώντας στη φτώχεια, οι χωρικοί αντιδρούν στην καταβολή φόρων. Παρατηρούνται πολλές καταχρήσεις κατά την είσπραξή τους: αυθαίρετη αύξηση ή υπενοικίαση. **Αντιδράσεις** και **από τους κτηνοτρόφους** για τη φορολόγηση των αιγοπροβάτων τους. Η κατάργηση στη Συνέλευση του Άργους της *δεκάτης* και του *τριτοδέκατου* εφαρμόστηκε για λίγο, γιατί υπήρχε έλλειψη χρήματος. Οι χωρικοί καταφεύγουν σε δανεισμούς, πέφτοντας συχνά θύματα των τοκογλόφων. Ο Καποδίστριας αγωνιζόταν να περιορίσει τις αυθαιρεσίες των κατά τόπους δυνατών.

V. Ανάγκη σύναψης δανείων. – Βοήθεια των Δυνάμεων, Ελλήνων ή Φιλελλήνων

Το ετήσιο **έλλειμμα**, λόγω των κρατικών δαπανών, ανερχόταν στα 3 εκατ. φρ. Υπήρχε, λοιπόν, ανάγκη σύναψης δανείου από το εξωτερικό, αλλά οι ξένοι κεφαλαιούχοι αρνούσαν κάτι τέτοιο, ύστερα από την κατασπατάληση των δανείων του 1823-24. Χορηγήσεις ποσών από τις Δυνάμεις ως προκαταβολή έναντι ενός μελλοντικού δανείου 60 εκ. φρ. Η Ρωσία έστειλε το 1828-30, 3.500.000 ρούβλια και πολεμοφόδια, εκτός από τη συνεισφορά υπηκόων της. Η Γαλλία έστελνε κάθε μήνα, από τον Ιούνιο έως τον Δεκ. 1828 ως βοήθεια 500.000 φρ. και συνολικά 6 περ. εκατ. φρ. Η Αγγλία, αντιδρώντας στη γαλλο-ρωσική επιρροή έστειλε το 500.000 φρ., που έφθασαν όμως μετά τον θάνατο του Καποδίστρια. Αντίθετα, διάφοροι ομογενείς ή Φιλέλληνες έστειλαν **βοήθεια** κινούμενοι από ειλικρινά αισθήματα αγάπης προς την Ελλάδα (όπως ο Eynard), οι προσπάθειες του οποίου για σύναψη δανείου δεν ευοδώθηκαν. Πάντως, η αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων προϋπέθετε επιτόπια μελέτη από ειδικό οικονομολόγο. Αυτή την ανάγκη την κατανοούσε και ο Καποδίστριας, ο οποίος τόνιζε ότι χρειαζόταν όχι θεωρητικός οικονομολόγος, αλλά κάποιος με ικανότητα να επιλύει τα πρακτικά και ιδιαίτερα προβλήματα της χώρας.

VI. Το νομισματικό σύστημα

Ο Χιώτης έμπορος Α. Κοντόσταυλος, σύμβουλος του Καποδίστρια στα οικονομικής φύσεως ζητήματα, δημοσίευσε **πίνακα με τη διατίμηση της αξίας των ξένων**

ευρωπαϊκών νομισμάτων που κυκλοφορούσαν τότε στην Ελλάδα, με στόχο την ανάπτυξη του εμπορίου. Στα μέσα του 1829 κόπηκε στην Αίγινα σε νομισματοκοπείο που αγοράστηκε στη Μάλτα, το πρώτο ελληνικό νόμισμα, ο **αργυρός φοίνικας** (συμβολικό νόμισμα), που ισοδυναμούσε με το 1/6 του ισπανικού τάληρου, και **χάλκινα** μονόλεπτα, πεντάλεπτα και δεκάλεπτα. Το δημόσιο κέρδιζε αγοράζοντας μέταλλο και μετατρέποντάς το σε νόμισμα, π. χ. αγόρασε 35 οκάδες αργύρου για 26.462 γρόσια με τα οποία έκοψε φοίνικες αξίας 29.945 γρ. Όμως ο φοίνικας **γίνεται αντικείμενο κερδοσκοπίας** και εξαφανίζεται, είτε γιατί αποθησαυριζόταν είτε γιατί χρησιμοποιούταν για πληρωμές στο εξωτερικό ή γιατί πουλιόταν ως άργυρος. Έτσι, σταμάτησε η κοπή του. Κόπηκαν όμως πολλά χάλκινα νομίσματα, η υπερπαραγωγή και η μειωμένη αξία των οποίων δημιούργησε προβλήματα στην αγορά. Για την αντιμετώπισή τους εκδόθηκαν αριθμημένα **γραμμάρια** 1.800.000 γροσίων και **χαρτονομίσματα** 5, 10, 50 και 100 φοινίκων, συνολικής αξίας 3.000.000 φοινίκων.

VII. Η γεωργική πολιτική (πολύ περιληπτικά) * Μελέτη από τον Απ. Βακαλόπουλο
Πρώτιστη φροντίδα του Καποδίστρια ήταν η αντιμετώπιση της πείνας, που μάστιζε μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Έλλειψη χειριών για την καλλιέργεια της γης εξαιτίας του πολέμου. Γι' αυτό έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη της γεωργίας, βάση της οικονομίας της χώρας μαζί με την κτηνοτροφία. Έκανε μάλιστα περιοδείες για να δει από κοντά τα προβλήματα των αγροτών. Έριξε επίσης βάρος στη γεωργική εκπαίδευση με ίδρυση γεωργικής σχολής στην Τίρυνθα. Φροντίζει να καλλιεργούνται οι ελαιώνες, αμπελώνες, σιταροχώραφα, περιβόλια κλπ. Μοιράζει στους γεωργούς βόδια για το όργωμα, άροτρα, εργαλεία και σπόρους και εισάγει την καλλιέργεια της πατάτας. Εντούτοις, η παραγωγή του σιταριού και του κριθαριού ήταν μικρή, σε αντίθεση με αυτή του αραβόσιτου. Πολύ μεγάλο βάρος έριξε στο να διασώσει τις *εθνικές γαίες* (γαίες των Οθωμανών που είχαν περιέλθει στο ελληνικό κράτος) από τις αρπακτικές διαθέσεις των κατά τόπους ισχυρών (βλ. π. χ. έκθεση Τζούνη από την Κυπαρισσία). Αναγκαία προϋπόθεση ήταν η καταγραφή τους. Συντάχθηκαν ειδικοί απογραφικοί πίνακες με τον πληθυσμό, τις γαίες, τα καρποφόρα δένδρα κλπ. της Πελοποννήσου και της Στερεάς (πολύτιμες πηγές, παρά τις ελλείψεις τους). Φρόντισε για τη λειτουργία των νερόμυλων (από τις 6.000 οι 5.500 ανήκαν πριν σε Τούρκους). Απουσία εγγειοβελτιωτικών έργων. Μοίρασμα γαιών σε Οθωμανούς που έγιναν χριστιανοί ή αποζημιώσεις. Μεγάλο πρόβλημα για τη μεταφορά των προϊόντων, συνεπώς για την ανάπτυξη της οικονομίας, ήταν η έλλειψη οδικού δικτύου.

Ειδική βιβλιογραφία

Αλεξ. Δεσποτόπουλος, «Οικονομική πολιτική του Καποδίστρια», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΒ', σ. 611-611· Δ. Λουλές Δημ., *The Financial and Economic Policies of President Ioannis Capodistrias 1828-1831*, Ιωάννινα 1985· Φρ. Τυρς, *Η Ελλάδα του Καποδίστρια. Η παρούσα κατάσταση της Ελλάδος (1828-1833), και τα μέσα για να επιτευχθεί η ανοικοδόμησή της*, τ. Α' σ. 9 κ. εξ.. Για την κατάσταση της γεωργίας και τα μέτρα που πήρε ο Κυβερνήτης για την ανόρθωσή της βλ. Δημ. Ζωγράφος, *Ιστορία της ελληνικής γεωργίας*, τ. Α', Αθήνα 1921· Ν. Τόμπρος, «Εθνικά κτήματα στην Άνω Μεσσηνία (1828-1829): διαπιστώσεις, κρίσεις, προτάσεις ενός κρατικού λειτουργού», *Μεσσηνιακό Ημερολόγιο* 4 (2010), σ. 373-402. Για τις *εθνικές γαίες* Γ. Νάκος, *Το νομικό καθεστώς των τέως δημοσίων οθωμανικών γαιών 1821-1912*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1984· Δ. Ψυχογιός, *Το ζήτημα των εθνικών γαιών*, Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1994.

ΜΑΘΗΜΑ 7^ο

Οι πρόσφυγες - Η ανοικοδόμηση της χώρας

I. Προσφυγικοί πληθυσμοί και μέτρα του Καποδίστρια γι' αυτούς

Μία από τις πιο σοβαρές συνέπειες του δεκαετούς Αγώνα της ανεξαρτησίας ήταν οι δημογραφικές. Όπως επισημαίνει ο Κ. Κόμης, «οι πολεμικές συγκρούσεις του 1821 ανέδειξαν ή διαμόρφωσαν νέες πραγματικότητες με βαρύνουσα σημασία για τη νεοελληνική κοινωνία. Οι πλέον θεαματικές από αυτές αφορούν στις ανθρώπινες απώλειες και στις πληθυσμιακές μετακινήσεις» (Κόμης 2003). Απώλειες που δεν μπορούν να υπολογιστούν με ακρίβεια. Εκτός από τις χιλιάδες νεκρούς (στρατιώτες ή αμάχους) και αιχμαλώτους, ο **πόλεμος** αυτός προκάλεσε και ένα **μεγάλο προσφυγικό ρεύμα**, εντός και εκτός του ελλαδικού χώρου, κυρίως, από τις εμπόλεμες περιοχές και μάλιστα εκεί όπου η Επανάσταση είχε κατασταλεί: από τη Μακεδονία, τη Θράκη και την Ήπειρο προς τη νότια Ελλάδα, από τη Μ. Ασία προς νησιά του Αιγαίου και την Πελοπόννησο, από την Κρήτη προς την Πελοπόννησο, από την Πελοπόννησο προς τα Επτάνησα και σε νησιά του Αιγαίου κλπ. Δύο από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το Ναύπλιο (με 15.828 ψυχές, από όλες σχεδόν τις περιοχές του ελλαδικού χώρου, σύμφωνα με απογραφή του 1825) και η Ερμούπολη της Σύρου, όπου εγκαταστάθηκαν 4.500 Χιώτες, 2.000 από τις Κυδωνιές και τα Μοσχονήσια της Μ. Ασίας, 1.500 Σμυρναίοι, 1.000 Κωνσταντινουπολίτες, 1.000 Ρουμελιώτες, 1.000 Πελοποννήσιοι κ. άλ. Ένας μικρότερος αριθμός (κυρίως Μικρασιάτες και Χιώτες) κατέφυγε στο εξωτερικό: Αγκώνα, Τεργέστη, Μασσαλία κ. αλ.

► **Με τον ερχομό του Καποδίστρια** στην Ελλάδα, ιδίως μετά την οριστικοποίηση των συνόρων του νεοελληνικού κράτους, το 1830, παρατηρείται ένα **νέο προσφυγικό κύμα από περιοχές που δεν εντάχθηκαν σ' αυτό**. Ενδεικτικά, Σαμιώτες ή Ψαριανοί εγκαθίστανται στην Εύβοια, ενώ πολλοί Σουλιώτες εγκαταστάθηκαν στη Ναύπακτο και στο Βραχώρι/Αργίνιο (σε κατοικίες που κατείχαν πριν μουσουλμάνοι). Άλλοι Ηπειρώτες εγκαταστάθηκαν στην Ηλεία και στη Στερεά Ελλάδα. Στην περιοχή της Κορίνθου (Επάνω Εξαμήλι) ο Αμερικανός φιλέλληνας Samuel Howe εγκατέστησε 36 φτωχές οικογένειες από τουρκοκρατούμενες περιοχές. Πολλοί Κρήτες πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν την περιοχή Ναυπλίου-Αργολίδας, όπου δημιούργησαν νέα χωριά (Τολό, Μινώα, Νέα Τίρυνθα), στην Αίγινα, Κόρινθο, Μεθώνη, Κορώνη Μονεμβασιά, ακόμη και στη Στερεά Ελλάδα. Η κυβέρνηση τους χορήγησε κάποια οικονομική βοήθεια και γαίες για καλλιέργεια.

► **Ο Κυβερνήτης έδειξε, λοιπόν, μεγάλο ενδιαφέρον για την επίλυση των πολλών προβλημάτων των προσφύγων**: μοίρασμα γαιών για καλλιέργεια, παραχώρηση οικοπέδων για ανέγερση κατοικιών και με την ανοικοδόμηση ερημωμένων οικισμών. Από την άλλη όμως πλευρά ήταν αντίθετος με κάποια εποικιστικά σχέδια: π. χ. με αίτημα Ελλήνων της Διασποράς για την ίδρυση πόλης στη Γλαρέτσα (Ηλεία), περιοχή στην οποία –λόγω της επίκαιρης εμπορικής της θέσης– εγκαταστάθηκαν λίγο μετά Επτανήσιοι κάτοικοι της γειτονικής Γαστούνης και της ορεινής Δίβρης. Απέρριψε επίσης αίτημα προσφύγων από τη Σμύρνη για τη δημιουργία οικισμού στον Ισθμό της

Κορίνθου, με την ονομασία Νέα Σμύρνη. Κατά τον Κ. Κόμη, στην πρώτη περίπτωση πιθανή αιτία είναι οι επιφυλάξεις του Καποδίστρια έναντι των ξένων. Αυτό φαίνεται κυρίως στην αρνητική στάση που τήρησε όταν του υποβλήθηκε αίτημα από τη Γαλλία για δημιουργία αποικίας στην Πελοπόννησο, όπως θα δούμε παρακάτω.

II. Ανοικοδόμηση κατεστραμμένων πόλεων και προσπάθεια ανασυγκρότησης της χώρας

Ο Καποδίστριας έφθασε στην Ελλάδα ακολουθούμενος από τον Σταμάτη Βούλγαρη, γνωστό Κερκυραίο μηχανικό, αξιωματικό του γαλλικού στρατού και από άλλους αρχιτέκτονες-πολεοδόμους (Βαλιάνο, Κλεάνθη, Garnot κ. ά.). Στον αστικό χώρο οι αρχιτέκτονες-πολεοδόμοι επέδειξαν έντονη δραστηριότητα, καθοριστική για την πολεοδομική φυσιογνωμία της νεότερης Ελλάδας. **Οι πολεοδομικές και άλλες παρεμβάσεις είχαν ως στόχο: α) την ανοικοδόμηση ερειπωμένων, εξαιτίας του πολέμου, πόλεων και β) την ίδρυση νέων πόλεων ή μικρότερων οικισμών**, στο πλαίσιο της αποκατάστασης των προσφύγων ή και των ντόπιων κατοίκων. Την καποδιστριακή περίοδο έγιναν **πολεοδομικά σχέδια αρκετών πόλεων**: Ναύπλιο, Άργος, Ιτέα (επίγειο της Αμφισσας), Κόρινθο, Βοστίτσα (σημ. Αίγιο), που είχε υποστεί μεγάλες ζημιές από τον σεισμό του 1817, Πάτρα, Πύλο κ. ά.

Στο **Ναύπλιο**, πρωτεύουσα του κράτους, λόγω του μεγάλου πληθυσμού που είχε συσσωρευθεί εκεί και των ανθυγιεινών συνθηκών διαβίωσης, προκαλούνταν μεταδοτικές ασθένειες που θέριζαν τους κατοίκους του. Υπήρχε, λοιπόν, επιτακτική ανάγκη αποσυμφόρησης. Γι' αυτό ο Κυβερνήτης φρόντισε για τον καθαρισμό των οδών, του υδραγωγείου και των δεξαμενών της πόλης, καθώς και για το γκρέμισμα των καλυβιών, που είχαν χτιστεί στο λιμάνι από οικογένειες που είχαν καταφύγει εκεί από τις επιδρομές του Ιμπραήμ, και ανέθεσε στον Βούλγαρη και στον Χ. Μαυρομάτη τη μεταφορά των προσφύγων στον οικισμό που θα δημιουργούταν κοντά στο Ναύπλιο. Πράγματι, το σχέδιο του νέου οικισμού ολοκληρώθηκε σύντομα και εν συνεχεία κτίστηκαν εκεί πλινθόκτιστες κατοικίες. Στον νέο οικισμό, που πήρε την ονομασία **Πρόνοια**, εγκαταστάθηκαν Κρήτες, Μικρασιάτες κ.ά.. Σύμφωνα με τη γαλλική απογραφή της Πελοποννήσου, του 1829, η Πρόνοια είχε 228 κατοίκους. Κατά την οθωνική περίοδο ο πληθυσμός της αυξήθηκε με την εγκατάσταση και άλλων οικογενειών, όχι όμως πάντα προσφυγικών. Εντούτοις, παρά τα μέτρα που πήρε ο Καποδίστριας, αρκετές φτωχές οικογένειες εξακολουθούσαν να ζουν στο Ναύπλιο σε καλύβες και σε άθλιες συνθήκες. Επίσης, έξω από τα τείχη της πόλης, όπου υπήρχε πριν ένας θαυμάσιος ελαιώνας που τον έκαψαν τα στρατεύματα του Ιμπραήμ, είχε κτιστεί τώρα ένα πλήθος από καλύβες, μέσα στις οποίες στοιβάζονταν πολλές φτωχές οικογένειες. Το 1829 χτίστηκε στην πόλη του Ναυπλίου υγειονομείο και Κυβερνείο και ανακαινίστηκε το παλαιό νοσοκομείο της. Ίδια οικοδομική δραστηριότητα παρατηρείται και στο γειτονικό **Άργος**, όπου το 1830 ζούσαν 2.000 άτομα (ντόπιοι και από άλλα μέρη της Ελλάδας).

Η ανοικοδόμηση της **Πύλου** (του μεσαιωνικού Ναβαρίνου) άρχισε το 1828 μετά την αποχώρηση των στρατευμάτων του Ιμπραήμ, από Γάλλους στρατιώτες που είχαν στρατοπεδεύσει εκεί. Οικοδομική δραστηριότητα παρουσιάζεται επίσης και

στην υπόλοιπη Μεσσηνία, με τους κατεστραμμένους από τον πόλεμο ελαιώνες. Στην **Καλαμάτα** συρρέουν πολλοί Επτανήσιοι. Η **Μεθώνη**, μετά την αποχώρηση των αιγυπτιακών στρατευμάτων (Οκτ. 1828) παρουσίαζε την εικόνα μιας βρώμικης πόλης, με πολλές κατεστραμμένες από τον πόλεμο κατοικίες. Προς βορρά της, έξω από τα τείχη, πρόσφυγες είχαν χτίσει πολλές καλύβες.

Η **Πάτρα**, μεγάλη και σφύζουσα προεπαναστατικά από ζωή πόλη και το πρώτο λιμάνι της Πελοποννήσου, είχε υποστεί κατά τον πόλεμο πολλές καταστροφές. Χάρης όμως στην επίκαιρη γεωγραφικά θέση της, μεταξύ Δύσης και Ανατολής, μέσω των αγγλοκρατούμενων Επτανήσων, γίνεται πάλι κύριο λιμάνι της. Γι' αυτό η Αγγλία διόρισε πάλι εδώ, το 1829, έναν υποπρόξενο για διεξαγωγή του εισαγωγικού και εξαγωγικού (κυρίως της κορινθιακής σταφίδας) εμπορίου της. Για την κατάσταση που επικρατούσε το 1828-1829 σ' αυτή την πόλη μας δίνει πολύ ενδιαφέρουσες πληροφορίες ο Mangear (Μανζάρ), αξιωματικός του γαλλικού εκστρατευτικού σώματος στο Μοριά: πολλά ετοιμόρροπα σπίτια, ακάθαρτοι δρόμοι, επάνοδος των κατοίκων της που είχαν καταφύγει στα γύρω ορεινά χωριά και εγκατάστασή τους σε καλύβες φτιαγμένες από καλάμια κλπ. Η ανοικοδόμησή της άρχισε το 1828 από την Άνω πόλη, με βάση πολεοδομικό σχέδιο των Στ. Βούλγαρη και Α. Carnot. Χάρης στην εμπορική της κίνηση και στην παρουσία εδώ πολλών ξένων (Γάλλων, Αγγλων, Ιταλών κ. ά.) η ατμόσφαιρα της πόλης ήταν κοσμοπολίτικη. Ο νέος μαθαίνουν ξένες γλώσσες (κυρίως γαλλικά και αγγλικά), η κίνηση στους δρόμους, με την παρουσία πολλών Επτανήσιων είναι ζωηρή. Οι συναναστροφές των ντόπιων με τους ξένους επηρεάζουν τα ήθη και τη νοοτροπία των Πατρινών και της δίνουν έναν «ευρωπαϊκό αέρα». Η Πάτρα, κατά τις αφηγήσεις αυτών που τη γνώρισαν τότε, ήταν το «Παρίσι της καινούργιας Γαλλίας».

Η **Τριπολιτσά** είχε πυρποληθεί και κατεδαφιστεί, στις 8-16 Φεβρουαρίου, από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ, πριν αυτά αποχωρήσουν προς τα μεσσηνιακά κάστρα. Όταν οι κάτοικοί της, που είχαν σκορπιστεί στα γειτονικά βουνά, γύρισαν στην πόλη δεν βρήκαν όρθια παρά ελάχιστα κτήρια και αμέσως άρχισαν το έργο της ανοικοδόμησης. Πράγματι, όπως γράφει ο Κινέ που πέρασε από κει το 1829, σε μικρό χρονικό διάστημα είχαν χτιστεί αρκετά σπίτια. Έτσι, την άνοιξη του 1830 είχε κιόλας 650 σπίτια, 250 εργαστήρια, σχολή, διοικητήριο, δικαστήριο και 2.500 κατοίκους.

Κάποια οικοδομική δραστηριότητα παρατηρείται, επίσης, την περίοδο αυτή και στην **Κόρινθο** την παλαιά πόλη, χτισμένη στις ρίζες του Ακροκόρινθου), γεμάτη από χαλάσματα κλπ. και από τα ερείπια του σεραγιού του Κιαμίλμπεη. Ο Γάλλος μηχανικός Peytier (Πειτιέ) εκπόνησε το πολεοδομικό της σχέδιο, σύμφωνα με το οποίο αυτή η πόλη θα χωριζόταν σε 4 κέντρα (διοικητικό, εκκλησιαστικό, εμπορικό και αγροτικό) και θα περιλάμβανε, επιπλέον, το προάστιο Εξαμήλι και το λιμάνι του Λεχαιού. Πράγματι το 1830 είχαν χτιστεί εδώ αρκετές κατοικίες.

Επωφελούμενος ο Κυβερνήτης από την παρουσία του γαλλικού στρατού και των Γάλλων μηχανικών, έστειλε στο κατεστραμμένο **Μεσολόγγι** τον συνταγματάρχη του Μηχανικού Schaunbourg (Σώνμπουργκ), για να φτιάξει το πολεοδομικό σχέδιο της πόλης και για να βοηθήσει τους κατοίκους της στην ανέγερση κατοικιών. Έτσι, η

πόλη αυτή –διαχρονικό και παγκόσμιο σύμβολο αντίστασης και θυσίας για την ελευθερία– άρχισε σιγά σιγά να ανοικοδομείται.

Την ίδια περίοδο έγιναν εξωραϊστικά έργα στην **Αίγινα** (πρώτη πρωτεύουσα του νεοελληνικού κράτους) όπου το 1828 κατοικούσαν 10.889 άτομα απ' όλη την Ελλάδα. Λόγω της έλλειψης κατοικιών, πολλοί φτωχοί κατοικούσαν σε λαξευμένες σπηλιές. Αρκετές αιγινίτικες οικογένειες εγκατέστησε ο Κυβερνήτης στην Απάθεια του Πόρου, με τη βοήθεια του Ιρλανδού φιλέλληνα Bennet Stivenson, ο οποίος ενδιαφέρθηκε πολύ και για την καλλιέργεια της πατάτας στην Ελλάδα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ιδιαίτερο ενδιαφέρον επέδειξε ο Καποδίστριας για την ανακαίνιση των κατοικιών που διατηρούνταν σε σχετικά καλή κατάσταση και για το γκρέμισμα των ερειπωμένων σε διάφορες πόλεις. Όσοι ήθελαν να οικοδομήσουν πάνω σε οικόπεδα, στα οποία είχαν νόμιμα δικαιώματα ιδιοκτησίας, ή σε *εθνικά* (πρώην τουρκικά) όφειλαν να συμμορφώνονται με τα σχέδια και τις υποδείξεις των αρχιτεκτόνων-πολεοδόμων, κάτι που γινόταν, σύμφωνα τουλάχιστον με όσα γράφουν οι ξένοι, όπως ο Γάλλος φιλέλληνας Quinet (Κινέ), ο οποίος εντυπωσιάστηκε από την προθυμία με την οποία φτωχοί Έλληνες εκτελούσαν αυτές τις κυβερνητικές εντολές.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε τη μεγάλη σημασία που είχε, ιδίως για την Πελοπόννησο, η **Επιστημονική Αποστολή στο Μοριά (Expédition Scientifique de Morée)**, που έγινε στο πλαίσιο της Γαλλικής στρατιωτικής αποστολής, με πρότυπο την αντίστοιχη Αποστολή στην Αίγυπτο στα χρόνια του Μ. Ναπολέοντα (1798-1801). Οργανώθηκε σε τρία τμήματα (Φυσικής Ιστορίας, Αρχαιολογίας, Αρχιτεκτονικής-Γλυπτικής), υπό τη διεύθυνση γνωστών επιστημόνων, και πραγματοποίησε, το 1829-1830, ένα πολύ σημαντικό έργο, όπως φαίνεται από τη σειρά των επιστημονικών έργων που εκδόθηκαν και από την ακριβή χαρτογράφηση του ελληνικού κράτους. Επικεφαλής του Τμήματος Φυσικής Ιστορίας τοποθετήθηκε ο γνωστός βοτανολόγος, γεωγράφος και τοπογράφος Bory de Saint-Vincent, που έφερε εις πέρας ένα τεράστιο για την εποχή έργο, το οποίο αποτυπώνεται στους τόμους που εκδόθηκαν για τη Γεωγραφία, τη Γεωλογία-Ορυκτολογία και τη Ζωολογία-Βοτανολογία της, καθώς και στον μνημειώδη Άτλαντα. Η γλαφυρή αφήγηση (*Relation*) του οδοιπορικού σε στον Μοριά από τον Σαιν Βανσέν έχει τον χαρακτήρα ζωντανής ανταπόκρισης από τη σύγχρονή του Ελλάδα γιατί, εκτός από την παρατηρητικότητα που τον διέκρινε, επεδίωκε την επικοινωνία με τους κατοίκους της. Οι Χάρτες του Μοριά και των άλλων επαρχιών του ελληνικού κράτους, οι χειρόγραφες τοπογραφικές αποτυπώσεις και καταγραφές των αναγνωριστικών αποστολών, που χρησιμοποιήθηκαν για τη σύνταξή τους αποτελούν ένα κωδικοποιημένο σύνολο σπουδαίων πληροφοριών (για οικισμούς, χάνια, εκκλησίες και εξωκκλήσια, μοναστήρια, μετόχια, τζαμιά, γεφύρια, μύλους, αγροικίες, πύργους, ιχθυοτροφεία κλπ. του ελληνικού χώρου, τη στιγμή ακριβώς που αρχίζει μία φάση ριζικού μετασχηματισμού του και μετάβασης σε μια άλλη εποχή: από την οθωμανοκρατία στο ελεύθερο ελληνικό κράτος.

III. Ξένοι και αλλαγές στις δομές της ελληνικής κοινωνίας

Σύμφωνα με έρευνα της Δέσποινας Κατηφότη – Θέμελη, ο στρατηγός Σνάϊντερ, υπαρχηγός του γαλλικού εκστρατευτικού σώματος στο Μοριά, ζήτησε από το υπουργείο Πολέμου την άδεια να διαπραγματευθεί με τον Καποδίστρια την **εγκατάσταση Γάλλων στην Πελοπόννησο**, επικαλούμενος λόγους εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Πίστευε ότι με την εγκατάσταση Γάλλων στις πεδιάδες της Ηλείας θα δινόταν μια λύση στο οικονομικό και στο, κατά τη γνώμη του φλέγον, δημογραφικό πρόβλημα της Γαλλίας, η οποία, ας σημειωθεί τότε ακριβώς (το 1830) είχε εγκαταστήσει πολλούς Γάλλους στην Αλγερία (νεο-αποικισμός). Το εύφορο έδαφος (κατάλληλο για την καλλιέργεια αμπελιών, δημητριακών, μπαμπακιού κλπ.) και το εύκρατο κλίμα της περιοχής εγγυόνταν ευχάριστη και κερδοφόρα διαβίωση. Θεωρούσε πως μια γαλλική παροικία στην Ελλάδα θα συντελούσε στην ενίσχυση της γαλλικής επιρροής σ' αυτήν και πίστευε ότι ο Κυβερνήτης θα αποδεχόταν, για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους, αυτή την πρόταση. Το γαλλικό υπουργείο Πολέμου είδε θετικά αυτή την ιδέα-πρόταση, για οικονομικούς και στρατιωτικούς λόγους. Για τον υπ. Πολέμου όμως προκρίνονταν τα στρατιωτικά οφέλη. Πίστευε ότι με την ίδρυση γαλλικής αποικίας η Γαλλία θ' αποκτούσε στρατιωτικά ερείσματα, αντίστοιχα μ' εκείνα της Αγγλίας στα Επτάνησα. Έπειτα, η Πελοπόννησος, η οποία αποτελούσε και προεπαναστατικά για τη Γαλλία περιοχή εξαγωγής πολλών γεωργικών κ. ά. προϊόντων, θα μετατρέποταν σε ένα εξάρτημα –αποικιακού τύπου– της γαλλικής μητρόπολης. Θα αποτελούσε δηλαδή η Ελλάδα μια καλή αγορά των βιομηχανικών προϊόντων της Γαλλίας και πηγή των αναγκαίων για τις γαλλικές βιομηχανίες πρώτων υλών. Του συνιστούσε δε να κάνει τις διαπραγματεύσεις με άκρα μυστικότητα, γιατί φοβόταν τη Ρωσία, η οποία έδειχνε ανάλογο ενδιαφέρον, χρησιμοποιώντας την επιρροή της στον Καποδίστρια. Θεωρούσε δε ότι και η Αγγλία θα ενίσχυε τη ρωσική παρέμβαση, μόνο και μόνο για να ματαιώσει την ίδρυση γαλλικής αποικίας.

Από την άλλη πλευρά, ο Καποδίστριας που αγωνιζόταν για την οικονομική και πνευματική πρόοδο της Ελλάδας, επιθυμούσε την εγκατάσταση στη χώρα μορφωμένων νέων και ειδικευμένων τεχνιτών οι οποίοι θα μεταλαμπάδευαν στην Ελλάδα τα τεχνολογικά επιτεύγματα της Δύσης. Εξάλλου, αυτός ο τρόπος ενίσχυσης των τοπικών οικονομιών, αλλά και του πληθυσμού, με την εγκατάσταση ξένων δεν ήταν άγνωστος στην Ευρώπη ήδη από τους προηγούμενους αιώνες. Για το ζήτημα δε της εγκατάστασης στην Ελλάδα μορφωμένων και ειδικευμένων σε παραγωγικές δραστηριότητες ατόμων ο Κυβερνήτης είχε ζητήσει και τη βοήθεια του Ευνάρδου. Όμως άλλα πιο επείγοντα προβλήματα (ιδίως το μοίρασμα των *εθνικών γαιών*) έκαναν τον Καποδίστρια να μην ασχοληθεί με αυτό το ζήτημα. Ακολούθησε μία παρελκυστική πολιτική με την ελπίδα ότι στο άμεσο μέλλον θα είχε τη δυνατότητα να μοιράσει *εθνικά κτήματα*. Ελπίζοντας δε ότι θα εξασφάλιζε από τις Μ. Δυνάμεις το πολυπόθητο δάνειο, δεν αποθάρρυνε τις προτάσεις για δημιουργία αποικιών. Η ιδέα μετάκλησης από το εξωτερικό γεωργών που θα μάθαιναν στους Έλληνες γεωργούς τις νέες μεθόδους καλλιέργειας τον συγκινούσαν πάντα. Όμως το γεγονός ότι βρισκόταν σε εκκρεμότητα το φλέγον ζήτημα της διανομής των *εθνικών γαιών*, που

υπολογίζονταν σε 10 ή, κατ' άλλους, σε 11-12 εκατ. στρέμματα ήταν ο κυριότερος παράγοντας για τον οποίο δεν τελεσφόρησε αυτό το σχέδιο. Γι' αυτόν τον λόγο ο Καποδίστριας ήταν τελικά αντίθετος προς τη γαλλική πρόταση, θεωρώντας ότι η απόφαση και η έγκρισή της επαφιόταν στην Εθνοσυνέλευση. Τα γεγονότα που ακολούθησαν (ανταρσία Υδραίων, πυρπόληση πολεμικών πλοίων δολοφονία του Καποδίστρια) ματαίωσαν τα γαλλικά σχέδια για ίδρυση αποικίας στην Ελλάδα.

Ένα συναφές ζήτημα είναι αυτό της επιρροής που άσκησαν πάνω στα ελληνικά ήθη και έθιμα και, γενικά, πάνω στις νοοτροπίες και στην κουλτούρα του ελληνικού λαού **οι ξένοι** που είτε εγκαταστάθηκαν μόνιμα την περίοδο αυτή στην Ελλάδα είτε έμειναν εδώ για λίγο (στρατιωτικοί, έμποροι, ταξιδιώτες κ.ά.), Πρόκειται για ένα πολύ ενδιαφέρον ζήτημα για το οποίο θα κάνουμε εδώ μερικές μόνο νύξεις. Μια γενική παρατήρηση που μπορούμε να διατυπώσουμε είναι το ότι η επικοινωνία των Ελλήνων με τους ξένους στις πόλεις άλλαξε, εν πολλοίς, τον ανατολίτικο-τουρκικό χαρακτήρα τους. Ένας «ευρωπαϊκός αέρας» άρχισε να πνέει σ' αυτές. Το έβλεπε αυτό κανείς στην ενδυμασία ανδρών και γυναικών (οι ευπορότερες τάξεις ντύνονται τώρα «ευρωπαϊκά»), στη διασκέδαση, στον τρόπο χτισίματος των κατοικιών των πλουσίων (έχει εμφανείς επιδράσεις από τη Δύση), στην αποδοχή ξενόφερτων αντιλήψεων από άτομα που ταξιδεύουν συχνά στην Εσπερία ή επικοινωνούν συχνά με ξένους, κλπ. Το γεγονός αυτό φοβίζει τα παραδοσιακά στρώματα της ελληνικής κοινωνίας αλλά και ορισμένους ξένους. Ενδεικτικά, τον Μαζάρ, ο οποίος φοβάται ότι οι επιδράσεις αυτές αλλοτριώσουν την ελληνική ταυτότητα. Πρόκειται για ένα ζήτημα που πρέπει κάποτε να μελετηθεί συστηματικά, με βάση τις διαθέσιμες πηγές. [Αυτό το ζήτημα, στο οποίο αναφερθήκαμε πολύ επιγραμματικά, όπως και ό,τι σχετίζεται με το έργο του Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτου Κυβερνήτη του νεοελληνικού κράτους, δείχνει το πόσο απαραίτητη είναι για τον ιστορικό και για τον φοιτητή σε ένα Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας η γνώση της ευρωπαϊκής ιστορίας, προκειμένου να είναι σε θέση να παρακολουθήσει και να ερμηνεύσει τα γεγονότα που διαδραματίζονται στον ελληνικό χώρο σε μία συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, εν προκειμένω στην καποδιστριακή].

Ειδική βιβλιογραφία

- Βακαλόπουλος Απ., *Πρόσφυγες και προσφυγικόν ζήτημα κατά την Επανάστασιν του 1821. Ιστορική μελέτη*, Θεσσαλονίκη 1939.
- Βαγιακάκος Δικαίος, «Κρήτες πρόσφυγες εις την Πελοπόννησον επί Καποδίστρια», *Μνημοσύνη*, τόμ. 1 (1967), σ. 41-70.
- Κατηφόρη – Θέμελη Δέσποινα, *Το γαλλικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα στην περίοδο του Καποδίστρια, 1828-1831*, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1985.
- Κόμης Κ., *Ιστοριοδημογραφικά. Μελέτες ιστορίας και ιστορικής δημογραφίας του ελληνικού χώρου*, Αθήνα 1988. [όπου πλούσια σχετική βιβλιογραφία].
- Κόμης Κ., «Προσφυγικές μετακινήσεις: πολεμικές καταστροφές και νέες εγκαταστάσεις», στο Βασ. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 3^{ος}, *Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1832*, Αθήνα 2003, σ. 235-241.
- Σαΐτας Γιάννης (επιμ.), *Το έργο της Γαλλικής Επιστημονικής Αποστολής του Μοριά 1829-1838*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 2011 (εξαιρετικός συλλογικός τόμος που συνοδεύεται από αντίγραφα των πρωτότυπων χαρτών της Πελοποννήσου).

ΜΑΘΗΜΑ 8^ο

Διπλωματικές ενέργειες του Καποδίστρια. – Η συνθήκη της Αδριανούπολης (1829), τα Πρωτόκολλα του Λονδίνου (1829 και 1830) και η αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Ελλάδας – Η εκλογή και η παραίτηση του Λεόπολδου
[συμπληρωματική μελέτη για εξετάσεις από Απ. Βακαλόπουλο, *Ιστορία*, τ. Η', σελ. 489-524]

I. Η στάση του Καποδίστρια πάνω στο ελληνικό ζήτημα έως το 1828 [όχι για εξέταση]

- 1813** Σε υπόμνημά του αναφέρεται στις σχέσεις της Ρωσίας με τους βαλκανικούς λαούς και στην ανάγκη προστασίας τους.
- 1816** Πληροφορείται από τον Νικόλαο Γαλάτη, απεσταλμένο της Φιλικής Εταιρείας, το επαναστατικό της σχέδιο. Εκφράζει όμως τις αντιρρήσεις του και αρνείται ν' αναλάβει την ηγεσία της. Ο Αλέξανδρος το πληροφορήθηκε και αποφασίστηκε από κοινού να διαφωτιστούν οι Έλληνες των παραδουνάβιων Ηγεμονιών και της Οδησού, ώστε να μην παρασύρονται «από τις σκευωρίες των ταραχοποιών».
- 1820** Αρνείται για δεύτερη φορά την πρόταση για ανάληψη της ηγεσίας της Φιλικής Εταιρείας, που του μετέφερε ο Εμμ. Ξάνθος. Στην *Αυτοβιογραφία* του εκφράζεται αρνητικά για τους οργανωτές της Φιλικής Εταιρείας. Αργότερα ο Αλ. Υψηλάντης, λίγες μέρες πριν από τον θάνατό του (αρχές 1828) σε υπόμνημά του προς τον τσάρο Νικόλαο Α' γράφει ότι ηγήθηκε της επανάστασης στις Ηγεμονίες με τη συγκατάθεση του Καποδίστρια. Είναι βέβαιο ότι ο Καποδίστριας έβλεπε πρόωγη μια επανάσταση, θεωρώντας ότι έπρεπε να προηγηθεί η παιδεία των Ελλήνων.
- Τέλη 1820-1821** Συμμετέχει στα Συνέδρια του Τροπάου και του Λάυμπαχ. Με το ξέσπασμα της Επανάστασης στις παραδουνάβιες Ηγεμονίες και στη νότια Ελλάδα και τις τουρκικές βιαιότητες που ακολούθησαν προσπαθεί, χωρίς αποτέλεσμα, να πετύχει στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στην Οθωμ. Αυτ/ρία. Οι παρεμβάσεις του υπέρ των επαναστατημένων Ελλήνων συνδυάζονται με τις υποδείξεις του -μέσω του μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Ιγνατίου και του αδελφού του, Βιάρου- να οργανώσουν μία ολιγομελή κεντρική διοίκηση τις περιοχές που απελευθέρωναν.
- Αύγουστος 1822** Αναχωρεί από την Πετρούπολη με άδεια από τη ρωσική διπλωματική υπηρεσία, ύστερα από την αποτυχία του να μεταστρέψει την πολιτική του τσάρου Αλέξανδρου υπέρ της Ελληνικής Επανάστασης.
- 1822-1827** Διαμένει κυρίως στη Γενεύη. Λόγω και του διογκούμενου διεθνώς φιλελληνικού κινήματος, η πολιτική των Μεγ. Δυνάμεων μεταστρέφεται, σταδιακά, υπέρ της Ελλάδας. Αντιδρά στην πρόταση να τεθεί υπό αγγλική προστασία.

II. Σύντομη αναδρομή στη στάση των Μεγ. Δυνάμεων απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση από το 1821 έως το 1828 [όχι για εξέταση]

1. Η στάση των Μ. Δυνάμεων έναντι της Ελληνικής Επανάστασης διαμορφώθηκε μέσα από ένα σύνολο παραγόντων τους οποίους, για λόγους μεθοδολογικούς, μπορούμε να τους διακρίνουμε σε εξωγενείς και ενδογενείς. Κυριότεροι είναι οι εξής:

α. Εξωγενείς (εξωτερικοί) παράγοντες

- Το *Ανατολικό Ζήτημα* (*Question d'Orient*), δηλαδή η πολιτική των Μ. Δυνάμεων έναντι της Οθωμ. Αυτοκρατορίας με τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντά τους, πολιτική που στόχευε στην προσάρτηση εδαφών της, αλλά ταυτόχρονα στην ακεραιότητά της!
- Ο ρόλος της Ιερής Συμμαχίας και ιδίως του υπουργού Εξωτερικών της Αυστρίας Μέτερνιχ.
- Τα αγγλικά δάνεια του 1823 και 1824.
- Το κίνημα του φιλελληνισμού, που ανάγκασε/πίεσε τις ευρωπαϊκές Δυνάμεις να πάρουν σταδιακά θέσεις υπέρ των αγωνιζόμενων Ελλήνων.
- Η παρουσία δύο ξένων ηγετών-πολιτικών που ακολούθησαν μία φιλελληνική πολιτική: του νέου τσάρου Νικόλαου και του Κάνιγκ, υπουργού Εξωτερικών της Αγγλίας.
- Οι προσπάθειες που κατέβαλε ο Καποδίστριας, ως έμπειρος διπλωμάτης, υπέρ της Ελλάδας.

β. Ενδογενείς (εσωτερικοί) παράγοντες

- Η προσπάθεια των επαναστατημένων Ελλήνων να δείξουν με αποστολή διακηρύξεων κλπ. στις ευρωπαϊκές Αυλές και στην Αμερική ότι η Επανάσταση είχε εθνικό/απελευθερωτικό χαρακτήρα και ότι στόχευε μόνο στην αποτίναξη του σκληρού οθωμανικού ζυγού.
- Η συγκίνηση που προκάλεσε διεθνώς ο Αγώνας των Ελλήνων και ιδίως η καταστροφή της Χίου (1822) και η θυσία των αγωνιστών του Μεσολογγίου (1826).
- Η διαμόρφωση στην Ελλάδα τριών κομμάτων: ρωσόφιλου, αγγλόφιλου, γαλλόφιλου.

2. Ο ι δι π λ ω μ α τ ι κ έ ς π ρ ά ξ ε ι ς – σ υ ν θ ή κ ε ς σε σχέση με το ελληνικό ζήτημα

- **Συνέδριο του Λάιμπαχ** (Λουμπλιάνα Σλοβενίας) (**11 Ιαν.–25 Φεβρ. 1821**) όπου συνήλθαν οι μονάρχες των Μεγ. Δυνάμεων για να πατάξουν τα φιλελεύθερα επαναστατικά κινήματα που είχαν ξεσπάσει σε Ιταλία & Ισπανία. Η Ρωσία καταδίκασε το κίνημα του Αλ. Υψηλάντη.
- **Αντίθεση της Αγγλίας σε επεμβάσεις για κατάπνιξη επαναστατικών κινήματων** στην Ευρώπη και στη Λατινική Αμερική. Ήταν κάτι το θετικό και για το ελληνικό ζήτημα. Όμως την ίδια στιγμή απέβλεπε σταθερά στην ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
- **Συνέδριο της Βερόνας (Οκτ. 1822)** όπου επικράτησε η άποψη του υπουργού Εξωτερικών της Αυστρίας Μέτερνιχ για διατήρηση της πολιτικής σταθερότητας στην Ευρώπη (*status quo*) και όπου, κατά συνέπεια, η Ελληνική Επανάσταση καταδικάστηκε.
- **Τέλη 1822**, διάφορα γεγονότα (νίκες Ελλήνων, αγγλικά εμπορικά συμφέροντα, αλλαγή εξωτερικής πολιτικής του νέου υπουργού Εξωτερικών Κάνιγκ κ. ά.) συντελούν ώστε η Αγγλία να αρχίσει να βλέπει με κάποια συμπάθεια την Ελληνική Επανάσταση.
- **1823:** Η Αγγλία διαμήνυσε στην Υψηλή Πύλη ότι για να έχει την υποστήριξή της πρέπει να σέβεται τα δικαιώματα των χριστιανών υπηκόων της.
- **1824: Ρωσικό σχέδιο των τριών τμημάτων.** Ο τσάρος Αλέξανδρος γνωστοποίησε (9 Ιαν. 1824) στις Μεγ. Δυνάμεις ένα σχέδιο για δημιουργία τριών αυτοδιοικούμενων ελληνικών ηγεμονιών, φόρου υποτελών και υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου: α) Θεσσαλία, Βοιωτία και Ανατολική Στερεά, β) Ήπειρος, Ακαρνανία και Αιτωλία, γ) Πελοπόννησος και Κρήτη. Η Αγγλία και η Γαλλία το δέχθηκαν ανεπιφύλακτα, ενώ η Αυστρία το θεώρησε ως ένα κακό προηγούμενο. Οι Έλληνες το αποδοκίμασαν ομόφωνα.
- **1825: Πράξη για εξασφάλιση της αγγλικής προστασίας.** Με έγγραφο (24 Ιουλίου 1824), που το υπέγραφαν αρχηγοί των επαναστατών (Θ. Κολοκοτρώνης, Α. Μιαούλης), οι Έλληνες εκχωρούσαν το δικαίωμα προστασίας της Ελλάδας μόνο στην Αγγλία. Έντονη αντίδραση των γαλλόφιλων και των ρωσόφιλων.
- **1825-26: Αγγλο-ρωσική προσέγγιση.** Δυναμική πολιτική του νέου τσάρου Νικόλαου. Ο Κάνιγκ εγκαινιάζει, τον Δεκέμβριο του 1825, μία πολιτική αγγλο-ρωσικής προσέγγισης για την επίλυση του ελληνικού ζητήματος.
- **Πρωτόκολλο της Πετρούπολης (23 Μαρτίου/4 Απριλίου 1826).** Υπογράφηκε από τον υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας Νέσελροντ και τον απεσταλμένο της Αγγλίας δούκα του

Ουέλινγκτον. Πρόκειται για μία προσεκτικά διατυπωμένη προσπάθεια μεσολάβησης και συμφιλίωσης με την Υψηλή Πύλη. Προέβλεπε: α) Η Ελλάδα θα ήταν εξάρτημα της Οθ. Αυτ/ρίας και θα κατέβαλλε έναν ετήσιο φόρο, β) Εντός αυτού του κράτους οι Έλληνες θα απολάμβαναν πλήρη δημόσια ελευθερία, γ) Οι Έλληνες θα εξαγόραζαν τις περιουσίες των Τούρκων που βρίσκονταν στην ηπειρωτική Ελλάδα και στα νησιά.

● **Συνθήκη του Λονδίνου (24 Ιουνίου/6 Ιουλίου 1827)**. Υπογράφηκε από τους εκπροσώπους της Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας. Εκφράζει τη θέληση των Μ. Δυνάμεων για λύση του ελληνικού ζητήματος. Προτάθηκε στην Υψηλή Πύλη άμεση σύναψη ανακωχής, ως αναγκαία προϋπόθεση για έναρξη διαπραγματεύσεων, με βάση το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης. Σε περίπτωση που η Πύλη δεν δεχόταν τους όρους της συνθήκης, οι Δυνάμεις θα λάμβαναν τα εξής μέτρα: α) Προσέγγιση των Ελλήνων με σύναψη εμπορικών συμφωνιών, β) Παρεμβολή τους, χωρίς όμως να λάβουν μέρος στις εχθροπραξίες, Αν οι προτεινόμενοι όροι δεν γίνονταν δεκτοί εκατέρωθεν, θα συνέχιζαν τις προσπάθειες για ειρήνευση.

● **Ναυμαχία του Ναβαρίνου (8/20 Οκτ. 1827)**. Η συντριπτική νίκη του στόλου των τριών Μ. Δυνάμεων κατά του τουρκοαιγυπτιακού είχε πολύ μεγάλο αντίκτυπο και προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις σε Ευρώπη, Ελλάδα, Αίγυπτο και Υψηλή Πύλη. Ήταν, αναμφίβολα, καθοριστική για τη «λύση» του ελληνικού ζητήματος.

● **Προετοιμασία Ρωσίας για πόλεμο με την Οθ. Αυτ/ρία (1828)**. Εξυπηρετούσε τις ρωσικές γαιοπολιτικές βλέψεις, αλλά παράλληλα ευνοούσε τη λύση και του ελληνικού ζητήματος.

● **Αποστολή γαλλικού σώματος στην Πελοπόννησο (Αύγουστος 1828)**, Ανάγκασε τον Ιμπραήμ πασά να αποχωρήσει από την Ελλάδα. **Απελευθέρωση Πελοποννήσου.**

● **Πρωτόκολλο Λονδίνου (16 Νοεμ. 1828)**. Οι τρεις προστάτιδες Δυνάμεις διαβεβαίωναν ότι, έως ότου υπογραφεί κοινή συμφωνία με την Υψηλή Πύλη, έθεταν υπό την προσωρινή εγγύηση τους την Πελοπόννησο, τα παρακείμενα νησιά και τις Κυκλάδες. Η Αγγλία, επειδή θεωρούσε την κυβέρνηση Καποδίστρια εντολοδόχο της Ρωσίας και παρά τη γαλλική πρόταση τα σύνορα να καθοριστούν στη γραμμή Άρτας-Βόλου, δεν επιθυμούσε η Ελλάδα να είναι αρκετά μεγάλη. Ο Άγγλος υπ. Εξωτερικών υποστήριζε ότι η Αττική ήταν οθωμανική και, συνεπώς, δεν μπορούσε να ενταχθεί στο ελληνικό κράτος.

● **Υπογραφή Πρωτοκόλλου στη διάσκεψη του Πόρου (12 Δεκ. 1828)** από εκπροσώπους των τριών Δυνάμεων (Κάνιγκ, Γκιγεμινό και Ριμποσιέρ), ύστερα από επανειλημμένες επαφές με τον Καποδίστρια και αφού έλαβαν υπόψη τους τα στατιστικά στοιχεία που τους έδωσε για τον πληθυσμό των περιοχών που θα εντάσσονταν στο ελληνικό κράτος. Σε μερικά σημεία του διακρίνονται οι επιδράσεις που άσκησε στους πρεσβευτές ο Καποδίστριας.

III. Συνθήκη της Αδριανούπολης και Πρωτόκολλα του Λονδίνου του 1829 & 1830

1. Το νέο Πρωτόκολλο του Λονδίνου (10/22 Μαρτίου 1829)

Το κείμενο της πρεσβευτικής Διάσκεψης του Πόρου αποτέλεσε τη βάση για την υπογραφή, στις 22 Μαρτίου 1829, στο υπουργείο Εξωτερικών της Αγγλίας ενός νέου Πρωτοκόλλου για το ελληνικό ζήτημα, με το οποίο, εκτός από τον προσδιορισμό του φόρου υποτέλειας στα 1.500.000 γρόσια, την αποζημίωση των μουσουλμανικών ιδιοκτησιών και τη χορήγηση αμνηστίας, καθορίζονταν τα βόρεια σύνορα του ελληνικού κράτους στη γραμμή Παγασητικού -Αμβρακικού κόλπου. Στο κράτος που επρόκειτο να ιδρυθεί θα συμπεριλαμβανόταν η Πελοπόννησος, η Στερεά Ελλάδα, η Εύβοια, οι Κυκλάδες και οι βόρειες Σποράδες (Σκιάθος κλπ.). Μέσα στο πλαίσιο της επικυριαρχίας, καλούταν η ελληνική κυβέρνηση να αποφασίσει, όταν αυτό θα ήταν δυνατό, για μορφές μοναρχικής διακυβέρνησης της χώρας και ανάθεση της εξουσίας

σε χριστιανό ηγεμόνα, γόνου βασιλικού οίκου. Δυστυχώς, το Πρωτόκολλο αυτό, παρά και τις έντονες προσπάθειες του Καποδίστρια, δεν υιοθετούσε τις ελληνικές θέσεις-προτάσεις για ένταξη στο ελληνικό κράτος και άλλων ελληνικών περιοχών, όπως της Κρήτης. Όμως, συνιστά τη δεύτερη σε σημασία διπλωματική πράξη για το ελληνικό ζήτημα, μετά τη Συνθήκη του Λονδίνου (του 1827) και ένα κείμενο αναφοράς για τη σύνταξη των επόμενων διπλωματικών πράξεων για την επίλυσή του. Κατά τον Άγγλο ιστορικό D. Dakin, ο Καποδίστριας, ο οποίος πληροφορήθηκε το Πρωτόκολλο από τον Άγγλο ναύαρχο Χέυδεν στα τέλη Απριλίου και επίσημα στις αρχές Μαΐου, απογοητεύτηκε «γιατί κατάλαβε πολύ γρήγορα ότι, εφόσον οι διατάξεις που αποτελούσαν μόνο μία βάση για διαπραγματεύσεις που θα γίνονταν στην Κων/πολη, η συνοριακή γραμμή Άρτας - Βόλου (Αμβρακικού-Παγασητικού κόλπου δεν ήταν, με κανένα τρόπο, εξασφαλισμένη. Συνειδητοποίησε επίσης ότι το Πρωτόκολλο ήταν σε μεγάλο βαθμό έργο του Ουέλινγκτον, ότι η πολιτική για τον κατευνασμό της Αγγλίας που είχε ακολουθήσει είχε αποτύχει και ότι ο ίδιος είχε στερηθεί το ρόλο που φανταζόταν πως θα έπαιζε ως έμπιστος της Ευρωπαϊκής Συμμαχίας. Από τη στιγμή εκείνη υιοθέτησε έναν καινούριο ρόλο του υπερασπιστή των εθνικών συμφερόντων της Ελλάδας. Σε μία δε επιστολή του προς τον Ντόκινς [πρεσβευτή της Αγγλίας στην Κων/πολη] έγραφε ότι δεν επρόκειτο ποτέ να παραχωρήσει τα εδάφη που είχαν κατακτήσει οι Έλληνες, ότι “θα αντιστεκόταν όσο η κατάσταση θα ήταν δυνατή” και ότι, αν τελικά εξουδετερονόταν από ισχυρότερες δυνάμεις “θα έμπαινε σ’ ένα πλοίο και θα εγκατέλειπε τη χώρα”. Δεν νομίζω όμως ότι ο Καποδίστριας άρχισε να υπερασπίζεται τα εθνικά συμφέροντα από τότε, αλλά από πολύ πριν.

Επιστρέφοντας από τον Πόρο στην Κων/πολη οι πρεσβευτές της Αγγλίας (Γκόρντον) και της Γαλλίας (Γκιγεμινό), σε εκτέλεση αυτού του Πρωτοκόλλου, απηύθυναν στην Πύλη μία διακοίνωση στην οποία γινόταν πιο σαφές, αναφορικά με την επικυριαρχία του σουλτάνου και την εκλογή ανώτατου άρχοντα της Ελλάδας, –σύμφωνα με τη Συνθήκη του Λονδίνου (του 1827)– ότι αυτός δεν θα προερχόταν από μια από τις τρεις χώρες που την υπέγραφαν και ότι η εκλογή θα γινόταν ύστερα από συμφωνία τους με την Πύλη. Πάντως, το ότι η Ελλάδα δεν θεωρούταν ακόμη ανεξάρτητο κράτος φαίνεται από το ότι υποχρεωνόταν να καταβάλει έναν ετήσιο φόρο και από το ότι κάθε κληρονομικός διάδοχος, που θα γινόταν ηγεμόνας της Ελλάδας, έπρεπε να λαμβάνει την περιβολή του από την Πύλη και να πλήρωνε έναν επιπλέον ετήσιο φόρο για την ανάληψη και την άσκηση των καθηκόντων του.

2. Ρωσο-τουρκικός πόλεμος (1829) και Συνθήκη Αδριανούπολης (2/14 Σεπτ. 1829)

Ο τσάρος Νικόλαος, επικαλούμενος προετοιμασίες της Πύλης για ιερό πόλεμο κατά των «απίστων», κήρυξε (Απρ. 1829) πόλεμο κατά της Οθωμανικής Αυτ/ρίας. Τα ρωσικά στρατεύματα έφθασαν (Αύγ. 1829), χωρίς να συναντήσουν αντίσταση, ως τα πρόθυρα της Κων/πολης. Οι ευρωπαϊκές Αυλές πίστεψαν ότι η Ρωσία θα έλυνε μονομερώς το *Ανατολικό Ζήτημα*. Λόγω της μη γρήγορης διαβίβασης των εγγράφων, η Ρωσία δεν έλαβε έγκαιρα το γαλλικό σχέδιο για διαμελισμό της Οθ. Αυτ/ρίας, πριν από την υπογραφή της συνθήκης (2/14 Σεπτ. 1829), την οποία εξαναγκάστηκε να υπογράψει η Υψηλή Πύλη. Μ’ αυτήν η Πύλη αποδεχόταν τους όρους της συνθήκης

η οποία είχε υπογραφεί το 1827 στο Λονδίνο, βελτιώνονταν οι όροι φορολόγησης των παραδουνάβιων Ηγεμονιών και επιβεβαιωνόταν η ανεξαρτησία της Σερβίας.

Το 10^ο άρθρο διευθετούσε το ελληνικό ζήτημα. Η Πύλη αποδεχόταν πλήρως τους όρους της Συνθήκης του Λονδίνου (1827) και την Πράξη που συνομολογήθηκε από την ίδια για χάραξη των βόρειων συνόρων του ελληνικού κράτους στη γραμμή Αμβρακικού - Παγασητικού. Όπως επισημαίνει ο Χρ. Λούκος, εξαιρετικός μελετητής της Καποδιστριακής περιόδου, «τόσο ο Κυβερνήτης όσο και πολλοί Έλληνες περίμεναν ότι η Ρωσία θα απαιτούσε από την Πύλη τέτοιες παραχωρήσεις που δεν θα άφηναν πλέον καμία αμφιβολία για την ύπαρξη και το μέλλον της Ελλάδας. Η απλή όμως αναγνώριση από τον σουλτάνο της αυτονομίας της, χωρίς συγκεκριμένες δεσμεύσεις, ήταν βέβαιο ότι θα παρέτεινε επί πολύ ακόμη την αβεβαιότητα για το μέλλον του νέου κράτους».

3. Το Πρωτόκολλο του Λονδίνου (3 Φεβρ. 1830)

Ύστερα από αυτά τα γεγονότα, η Αγγλία –υπέρμαχος του δόγματος ακεραιότητας της Οθωμ. Αυτ/ρίας– ανησύχησε πολύ από το ό,τι η Ρωσία θα αποκτούσε γεωπολιτικά πλεονεκτήματα στον ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου. Γι' αυτό, άλλαξε την παραδοσιακή πολιτική της έναντι της Πύλης. Ο Ουέλινγκτον, πρόεδρος του υπουργικού συμβουλίου, έκρινε ότι για να αποκατασταθεί η ευρωπαϊκή ισορροπία Δυνάμεων, η Ελλάδα δεν έπρεπε να τελεί υπό οθωμανική κυριαρχία. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι, για μία ακόμη φορά, οι ανταγωνισμοί των Μεγ. Δυνάμεων απέβησαν ευνοϊκοί για το ελληνικό ζήτημα. Μέσα σ' αυτή την ιστορική συγκυρία, η Αγγλία συγκάλεσε στο Λονδίνο μία συνδιάσκεψη εκπροσώπων των τριών Δυνάμεων η οποία, ύστερα από διαβουλεύσεις, κατέληξε στην υπογραφή ενός Πρωτοκόλλου, στις 3 Φεβρ. 1830. Με το ιστορικό αυτό Πρωτόκολλο η Ελλάδα αναγνωρίζεται, οριστικά, ως ανεξάρτητο κράτος, με όλα τα πολιτικά, διοικητικά και εμπορικά δικαιώματα που συνάδουν σε μία απόλυτη ανεξαρτησία (άρθρο 1^ο). **Τα βόρεια όμως σύνορά του ορίζονταν από τις εκβολές των ποταμών Αχελώου και Σπερχειού. Στην Ελλάδα ανήκαν επίσης η Εύβοια και οι Κυκλάδες** (άρθρο 2^ο). Το Πρωτόκολλο αυτό περιλαμβάνει και άλλα άρθρα τα οποία ρύθμιζαν μία σειρά από ζητήματα πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής φύσεως. Ο Γερμανός πρίγκηπας Λεοπόλδος, στον οποίο διαβιβάστηκε το Πρωτόκολλο, το αποδέχθηκε πλήρως, τονίζοντας ότι έπρεπε να δοθεί πλήρης εγγύηση και υπόσχεση ότι οι τρεις Δυνάμεις θα πρόσφεραν βοήθεια, σε περίπτωση ξένης εισβολής.

Οι πρεσβευτές των τριών Δυνάμεων στην Κων/πολη επέδωσαν, στις 8 Απρ. 1830, μία διακοίνωση στην Πύλη, με την οποία της γνωστοποιούσαν αυτό το Πρωτόκολλο και της ζητούσαν να διασφαλίσει τους κατοίκους της Σάμου και της Κρήτης από κάθε εναντίον τους στρατιωτική ενέργεια, λόγω της συμμετοχής τους στην Επανάσταση, καθώς και μία ήπια διοίκηση. Η Πύλη το αποδέχτηκε στις 24 Απριλίου· φοβούμενη δε μια νέα απόφαση των Δυνάμεων, ευνοϊκή για την Κρήτη, με ειδικό φερμάνι στις 6 Ιουλίου 1830 ανέθεσε την είσπραξη των φόρων του νησιού στους χριστιανούς κατοίκους του, στους επισκόπους και στους καπετάνιους, απάλλαξε αυτούς και τους πλοιάρχους από την καταβολή τους, από έκτακτους φόρους και από διάφορους άλλους περιορισμούς και παρέδωσε τη διοίκηση του

νησιού στον πασά της Αιγύπτου Μωχάμετ Άλη. Στις 25 Ιουνίου εκπρόσωπος της Πύλης παρέδωσε στην Ελληνική Κυβέρνηση την Αττική και την Εύβοια.

Το Πρωτόκολλο αυτό γνωστοποιήθηκε επίσημα στην Ελληνική Κυβέρνηση στις 27 Μαρτίου/8 Απρ. 1830. Ο Καποδίστριας έκρινε σκόπιμο να μη συγκαλέσει Εθνοσυνέλευση για επικυρώσει, σύμφωνα με το Α΄ Ψήφισμα της Εθνοσυνέλευσης του Άργους, τις αποφάσεις των Δυνάμεων, αλλά δήλωσε όσα εδάφη περιέρχονταν στην Τουρκία θα εκκενώνονταν μόλις οι Τούρκοι εγκατέλειπαν την Αττική και την Εύβοια. Ταυτόχρονα, επιφυλάχθηκε να ζητήσει από τον Λεόπολδο να προβεί σε διαβήματα υπέρ της Ελλάδας.

Προβλήματα που δημιουργούσε η χάραξη των συνόρων:

- α) Δυσκολίες μετακίνησης στη μεθοριακή γραμμή, ιδίως των γεωργών.
- β) Δυσκολίες στην διακίνηση των κοπαδιών των νομάδων κτηνοτρόφων.
- γ) Έξαρση της ληστείας στη μεθοριακή γραμμή.

4. Αποτίμηση της σημασίας του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου: το τέλος μίας επίπονης πορείας

Η σύσταση του ανεξάρτητου νεοελληνικού κράτους αποτελεί ένα μείζον ιστορικό γεγονός. Οι Έλληνες, οι οποίοι ζούσαν επί πολλούς αιώνες κάτω από έναν ξενικό ζυγό, καλούνταν τώρα να συμμετάσχουν στο διεθνές σύστημα κρατών διαθέτοντας δική τους κρατική οντότητα. Είναι το τέλος μιας μακράς και επίπονης προσπάθειας –μέσα από πολλές αντιξοότητες και αντιδράσεις– για την πολιτική αυτοδιάθεση των Ελλήνων. Από την απόλυτη αντίθεση των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση (αρχές 1821) και το Συνέδριο της Βερόνας (1822) έπρεπε να διανυθεί πολύς και δύσκολος δρόμος έως ότου φθάσουμε στο Πρωτόκολλο του 1830. Στην αρχή, κάθε φιλελληνική φωνή υπέρ του Αγώνα της ανεξαρτησίας, στον οποίο είχε αποδυθεί το ελληνικό έθνος, καταπιγιόταν από την ισχύ και την πολιτική σκοπιμότητα της διεθνούς πολιτικής συγκυρίας. Η επικράτηση των Ελλήνων επαναστατών, με μόνες τις δικές τους αρχικά δυνάμεις, προκάλεσε το πρώτο ρήγμα στο και αντιφιλελεύθερο οικοδόμημα της Ιερής Συμμαχίας. Ότι δεν επιτεύχθηκε νωρίτερα στην Ισπανία και στην Ιταλία, έγινε πραγματικότητα στην Ελλάδα, όπου διαψεύστηκαν οι δυσοίωνες προβλέψεις για τη σίγουρη καταστολή και αποτυχία της εξέγερσης από τις συντριπτικά υπέρτερες οθωμανικές δυνάμεις και μέσα σε ένα εξαιρετικά δυσμενές-αυταρχικό πολιτικό κλίμα στην Ευρώπη,

Τα γεγονότα που διαδραματίζονταν στη διεθνή πολιτική σκηνή, ιδίως στους κόλπους της Ιερής Συμμαχίας, οδηγούσαν αναπόφευκτα στον συγκερασμό πολιτικών τάσεων. Στρατηγικές και πολωτικές τακτικές, εκ διαμέτρου αντίθετες, συνέπιπταν με την ανάγκη να βρεθεί μία διπλωματική λύση του ελληνικού ζητήματος, τέτοια που να γινόταν αποδεκτή από όλες τις Δυνάμεις και από την Πύλη. Το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης (1826) ήταν η πρώτη συμβατική πράξη της Αγγλίας και της Ρωσίας, που απέβλεπε στη σύσταση και τη λειτουργία κράτους υπό το όνομα «Ελλάς». Το επόμενο έτος θα συμπράξει σ' αυτό το σχέδιο και η Ρωσία. Εφόσον η Πύλη δεν αποδεχόταν τις προτάσεις τους, θα κατέφευγαν σε καταναγκαστικά μέτρα. Έτσι, φθάσαμε στη ναυμαχία του Ναβαρίνου. Σε ένα, κατά πολλούς, «ατύχημα» που είχε

τεράστια σημασία για την ελληνική υπόθεση. Η εμμονή της Πύλης στην απόρριψη της μεσιτείας των Δυνάμεων για επίλυση του ελληνικού ζητήματος έμελλε τελικά να καμφθεί τον Σεπτέμβριο του 1829, όταν τα ρωσικά στρατεύματα προέλαυναν στη Βουλγαρία, με κατεύθυνση την Κωνσταντινούπολη.

Όπως επισημαίνει ο ιστορικός, Κων/νος Σβολόπουλος, «η δικαίωση του αγώνα των Ελλήνων επιτεύχθηκε χάρις στη σύνθεση δύο παραμέτρων: αφενός της ενσυνείδητης ομαδικής βούλησης των Ελλήνων να μην υποκύψουν εκ νέου στην καταπίεση και τη βία και, αφετέρου, της συλλογικής παρόρμησης ευρύτερων στρωμάτων της διεθνούς κοινωνίας υπέρ της καταξίωσης στην πράξη των ιδανικών που προάσπιζε η Ελληνική Επανάσταση».

Αναμφίβολα, πολύ θετική υπήρξε η παρουσία του Ιωάννη Καποδίστρια, ως επικεφαλής της ελληνικής πολιτείας, κατά τη δυσχερή τελευταία φάση του Αγώνα της ανεξαρτησίας. Παρουσία όχι μόνο στο εσωτερικό μέτωπο, με τις στρατιωτικές επιτυχίες και τα μέτρα οργάνωσης του κράτους και ειρήνευσης, αλλά και στον τομέα των διπλωματικών διαπραγματεύσεων. Χάρις σ' αυτόν κυρίως, έγινε η μέγιστη δυνατή επέκταση των συνόρων του νεοελληνικού κράτους, έστω και αν για λίγο τα σύνορά του καθορίστηκαν στη γραμμή Παγασητικού κόλπου-εκβολών του Αχελώου.

Στις 3 Φεβρουαρίου 1830 είχε, πράγματι, γίνει ένα πολύ μεγάλο βήμα. Όχι βέβαια το αναμενόμενο και αυτό που ονειρεύτηκαν οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας και οι αγωνιστές του Εικοσιένα, μιας και δεν είχε επιτευχθεί ο στόχος για ένταξη στο νέο κράτος όλων των ελληνικών περιοχών που συμμετείχαν στην Επανάσταση και εφόσον, επιπλέον, η ανεξαρτησία αυτή υπονομεύτηκε με την επιβολή από τις Μεγ. Δυνάμεις ξένων ηγεμόνων και την, ως ένα τουλάχιστον βαθμό, συνακόλουθη ξενοκρατία. Είναι όμως πολύ σημαντικό το ότι δημιουργήθηκε ένα ελληνικό κράτος· έστω κι αν αυτό ήταν μικρό.

Το γεγονός της σύστασης της ελληνικής επικράτειας είχε και σημαντικές διεθνείς παραμέτρους. Η Ελλάδα υπήρξε το πρώτο ανεξάρτητο κράτος στον ευρύτερο χώρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης, όπου εκτεινόταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι, έδωσε το έναυσμα για τη δημιουργία αντίστοιχων κρατών και από τους άλλους λαούς της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Επέφερε, πράγματι, το πρώτο μεγάλο πλήγμα στην Ιερή Συμμαχία, η οποία είχε συσταθεί το 1815 στη Βιέννη, από πέντε Μεγ. Δυνάμεις, με στόχο την αντιμετώπιση όλων των επαναστατικών κινημάτων και τη διατήρηση του status quo (κατεστημένης κατάστασης). Επιβεβαιώνεται έτσι, και από αυτή την οπτική γωνία, ότι η Ελληνική Επανάσταση του 1821 υπήρξε ένα κατ' εξοχήν ευρωπαϊκό γεγονός. Το πιο ευρωπαϊκό γεγονός της ελληνικής ιστορίας, κατά τον ιστορικό Σπύρο Ασδραχά.

IV. Επιλογή και παραίτηση του Λεόπολδου

Ταυτόχρονα με την επίσημη διαβίβαση του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου, στις 27 Μαρτίου/8 Απριλίου 1830, οι Δυνάμεις ανακοίνωναν στην Ελληνική Κυβέρνηση ότι εξέλεξαν τον πρίγκηπα Λεοπόλδο του Sachsen-Coburg, ως μονάρχη της Ελλάδας. Ο Καποδίστριας είχε συχνή αλληλογραφία μαζί του, στην οποία του συνιστούσε να επισπεύσει την άφιξη του στην Ελλάδα, γιατί μόνο αυτή θα μπορούσε να αποτρέψει

αρνητικές συνέπειες της εκκένωσης ελληνικών εδαφών. Επίσης αναφερόταν σε θέματα θρησκείας και πολιτικών δικαιωμάτων των Ελλήνων, καθώς και των συνόρων του κράτους και τον καλούσε να εργαστεί για την επέκτασή τους, ώστε να περιέλθουν σ' αυτό η Ακαρνανία, η Κρήτη, η Σάμος και τα Ψαρά. Φαίνεται ότι ο Καποδίστριας, μπρος στην αδιαλλαξία των τριών Δυνάμεων να εκλέξουν ηγεμόνα, δέχτηκε τον Λεόπολδο ως τον καλύτερο υποψήφιο για τον ελληνικό θρόνο. Από την άλλη πλευρά, η αντιπολίτευση είχε εναποθέσει στην εκλογή του ηγεμόνα όλες τις ελπίδες της για πτώση του καποδιστριακού καθεστώτος και άνοδό της στην εξουσία.

Τελικά όμως ο Λεόπολδος παραιτήθηκε, στις 9/21 Μαΐου 1830, λέγοντας σε επιστολή του ότι αν πήγαινε στην Ελλάδα ή θα έπρεπε να εξαναγκάσει τους Έλληνες ν' αποδεχτούν τα σύνορα που ήθελαν να επιβάλουν οι Δυνάμεις ή θα έπρεπε να ενώσει τη φωνή του με τη φωνή των Ελλήνων και να αντιταχθεί στις αποφάσεις των Δυνάμεων, δύο λύσεις που του προκαλούσαν αποτροπιασμό. Η παραίτηση του Λεόπολδου, και μάλιστα με τα επιχειρήματα με τα οποία αιτιολογήθηκε, όπως και οι προηγούμενες ενέργειές του, υπήρξαν ιδιαίτερα επωφελείς για της Ελλάδα, ιδίως για το ζήτημα των συνόρων. Ο Χρ. Λούκος επισημαίνει ότι δεν πρέπει να αποδεχόμαστε άκριτα την άποψη ότι ο Καποδίστριας εξανάγκασε τον προοριζόμενο για ηγεμόνα της Ελλάδας σε παραίτηση.

Η παραίτηση του Λεόπολδου γκρέμισε τις ελπίδες των αντιπολιτευόμενων. Ιδιαίτερα τρομοκράτησε εκείνους που με τη στάση τους είχαν εκτεθεί απέναντι στην Κυβέρνηση. Αμέσως μετά την παραίτηση του Λεόπολδου, η Γαλλία έσπευσε να υποστηρίξει τον Κυβερνήτη. Ο Γάλλος πρωθυπουργός, Polignac, κάλεσε τον πρεσβευτή της Γαλλίας στην Ελλάδα να χρησιμοποιήσει όλη την επιρροή του για να κρατήσει στην εξουσία τον Καποδίστρια, που ήταν, όπως τόνιζε, το μόνο εμπόδιο στις ραδιουργίες και στην αναρχία που απειλούσαν την ησυχία της Ελλάδας.

***Με ένα νέο Πρωτόκολλο που υπογράφηκε πάλι στο Λονδίνο (13 Φεβρ. 1832), δηλαδή μετά τον θάνατο του Καποδίστρια, οι εκπρόσωποι των τριών «προστάτιδων» Δυνάμεων πρόσφεραν το στέμμα της Ελλάδας στον Όθωνα, γιο του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α', ενώ με άλλο Πρωτόκολλο, πάλι στο Λονδίνο (30 Αυγ. 1832), έγινε ο οριστικός καθορισμός των βόρειων συνόρων του ελληνικού κράτους στα όρια Παγασητικού και Αμβρακικού κόλπου.**

Ειδική βιβλιογραφία

- Γιαννόπουλος Γιάννης, «Η Διπλωματία: ευρωπαϊκοί ανταγωνισμοί και ίδρυση ελληνικού κράτους», στο Β. Παναγιωτόπουλος. (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 3^{ος}, *Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1832*, Αθήνα 2003, σ. 247-266.
- Dakin D., *Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833*, Αθήνα 1999 (σ. 340-346).
- Δεσποτόπουλος Αλέξ., *Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας και η απελευθέρωση της Ελλάδος*, Αθήνα 1954. [β' έκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1996, ανατύπωση 2008], σ. 173-210.
- Driault Ed. – Lhéritier, *Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours, t. 1er, L'insurrection et l'indépendance (1821-1830)*, Παρίσι 1925.
- Fleming D., *John Capodistrias and the Conference of Londres (1828-1831)*, Θεσ/νίκη 1970.
- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΒ', Αθήνα 1975, σ. 519, 522-523, 536-542.
- Kaldis W. P., *John Capodistrias and the Modern Greek State*, Νέα Υόρκη 1963.
- Πετρίδης Παύλος, *Η διπλωματική δράση του Ιωάννη Καποδίστρια υπέρ των Ελλήνων 1814-1831*, Θεσσαλονίκη 1974.

ΜΑΘΗΜΑ 9^ο

Ο χαρακτήρας της καποδιστριακής κυβέρνησης και τα ερείσματα της. – Συναίνεση και αντιδράσεις. – Η στάση των τριών Μεγάλων Δυνάμεων. - Η Δ΄ Εθνοσυνέλευση του Άργους (1829)

I. Ο χαρακτήρας της καποδιστριακής κυβέρνησης και τα ερείσματα της

Όπως είπαμε και παραπάνω, ο Καποδίστριας ερχόταν να κυβερνήσει μία χώρα η κατάσταση της οποίας ήταν απελπιστική. Γι' αυτόν τον λόγο, όλοι σχεδόν οι Έλληνες τον υποδέχτηκαν ως σωτήρα και με μεγάλες προσδοκίες. Στο πρόσωπό του έβλεπαν τον εγγυητή της ασφάλειας, τον μεγάλο διπλωμάτη που θα εξασφάλιζε την ελληνική ανεξαρτησία και τον ικανό πολιτικό που θα δημιουργούσε ένα σύγχρονο κράτος.

Ο **χαρακτήρας της καποδιστριακής κυβέρνησης** είναι ένα ζήτημα πάνω στο οποίο υπάρχουν διϊστάμενες απόψεις των ιστορικών. Άλλοι τον θεωρούν φιλελεύθερο και άλλοι δικτατορικό (ιδίως οι μαρξιστές ιστορικοί). Στην αρχή ο Καποδίστριας, και έως ότου σταθεροποιήσει την εξουσία του, προσπάθησε να φανεί αμερόληπτος απέναντι στις διάφορες κοινωνικές ομάδες, αποφεύγοντας να εγκαθιδρύσει ένα απροκάλυπτα διδακτορικό καθεστώς. Ωστόσο, παραβιάζοντας το σύνταγμα της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης της Τροιζήνας (1827), εξανάγκασε τη Βουλή –πριν αυτή παραιτηθεί– να εγκρίνει ένα προσωρινό σύστημα διακυβέρνησης που άφηνε σ' αυτόν τον ουσιαστικό έλεγχο της κρατικής μηχανής. Μπορούμε να πούμε πως ο τρόπος με τον οποίο κυβέρνησε τη χώρα είχε μία επίφαση φιλελευθερισμού. Ο χαρακτήρας όμως του «φιλελεύθερου» μπορεί να ισχύει μόνο ως προς ορισμένα ζητήματα της πολιτικής του. Στην πράξη, το δικαίωμα της διαφωνίας, βασικό στοιχείο μιας φιλελεύθερης ιδεολογίας-πολιτικής, δεν φαίνεται να τον χαρακτήριζε. Γι' αυτό ο Κυβερνήτης πρόβαλε ένα ισχυρό άλλοθι. Πίστευε, όπως και ορισμένοι άλλοι (π. χ. ο Θ. Κολοκοτρώνης) ότι η Ελλάδα του 1828 δεν ήταν ώριμη για ένα συνταγματικό πολίτευμα. Προείχε η απελευθέρωση της χώρας, η διεθνής αναγνώριση του κράτους, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού, η διανομή γαιών σε ακτήμονες, η αποδυνάμωση της εξουσίας των ισχυρών προυχόντων κλπ. Όταν οι όροι αυτοί θα εκπληρώνονταν, τότε θα μπορούσε να προχωρήσει προς μία μορφή συνταγματικής διακυβέρνησης. Φαίνεται πως πίστευε στη συνταγματική διακυβέρνηση, αλλά θεωρούσε πως έπρεπε το σύστημα διακυβέρνησης να είναι συγκεντρωτικό, ώστε να προστατευθεί ο λαός από τις αυθαιρεσίες των ισχυρών ηγετικών ομάδων και ν' αποφευχθούν οι εσωτερικές διαμάχες. Ο ακριβής, λοιπόν, προσδιορισμός της ιδεολογίας και, κατ' επέκταση, του τρόπου με τον οποίο κυβέρνησε ο Καποδίστριας δεν είναι εύκολος. Σίγουρα, οι παράγοντες που τον καθόρισαν ήταν πολλοί: η αριστοκρατική καταγωγή του, η βαθιά θρησκευτικότητα, η υπηρεσία του στη ρωσική Αυλή, η δυτικότερη παιδεία του, η άριστη γνώση των ευρωπαϊκών ζητημάτων κλπ. Όπως δε επισημαίνει, εύστοχα, ο ιστορικός Χρ. Λούκος, ορισμένες ιδεολογικές και πολιτικές του επιλογές παραπέμπουν στα νέα σχήματα που προέκυψαν από τη Γαλλική Επανάσταση του 1789.

Φαίνεται πως ο Ιωάννης Καποδίστριας δεν ήταν αντίθετος προς ένα σύστημα διακυβέρνησης που θα είχε ως στόχο την προοδευτική χειραφέτηση των μεσαίων

κοινωνικών στρωμάτων, υπό την αιγίδα και τον έλεγχο του. Ζητώντας τη συνδρομή καθενός, επιτέλεσε, σε μικρό χρονικό διάστημα, αξιοθαύμαστο έργο σε διάφορους τομείς (τους κυριότερους από τους οποίους εξετάσαμε εν συντομία): οργάνωση του κράτους, του στρατού, της οικονομίας (ιδίως της γεωργίας), της δικαιοσύνης και της παιδείας, φροντίδα για την ανοικοδόμηση της χώρας και για τους πρόσφυγες, αγώνας για ένταξη στο ελληνικό κράτος όσο το δυνατό περισσότερων ελληνικών περιοχών κλπ. Εντούτοις, η πολιτική του χαρακτηρίζεται από εμμονή σε συντηρητικές αρχές, απότοκο τόσο της αριστοκρατικής καταγωγής και της παιδείας του όσο και της πολιτικής σταδιοδρομίας του, πριν αναλάβει τη διακυβέρνηση του ελληνικού κράτους.

Τα **ερείσματα** πάνω στα οποία στηρίχτηκε ο Καποδίστριας για να εφαρμόσει το πολιτικό του πρόγραμμα ήταν κυρίως δύο: το πρώτο και σημαντικότερο ήταν η διάχυτη, κατά τους πρώτους μήνες μετά την άφιξή του στην Ελλάδα, πεποίθηση ότι ήταν ο εκλεκτός των τριών Δυνάμεων, κάτι που φρόντισε ο ίδιος να καλλιεργήσει. Ως έμπειρος διπλωμάτης που ήταν, αντιλαμβανόταν, ότι η μονομερής εξάρτηση από μία μόνο Δύναμη θα προκαλούσε τη δυσαρέσκεια και τον ανταγωνισμό των δύο άλλων. Γι' αυτό απέρριπτε την αποκλειστική ενίσχυση από τη Ρωσία, κατηγορία που του προσήψε η αντιπολίτευση· κάτι που δεν επιβεβαιώνεται από τις πηγές. Είναι όμως γεγονός ότι η προσπάθειά του για επέκταση των συνόρων του κράτους συνέπιπτε με την επεκτατική πολιτική της Ρωσίας σε βάρος της Οθ. Αυτ/ρίας, ενώ η ανάκαμψη της ελληνικής ναυτιλίας έδινε ώθηση στο ρωσικό εμπόριο της Μαύρης θάλασσας. Αναμφίβολα, η Ρωσία θεωρούσε τον Καποδίστρια ως τον καταλληλότερο κυβερνήτη της Ελλάδας και γι' αυτό του παρείχε γενναιόδωρη υποστήριξη.

Το δεύτερο σημαντικό έρεισμα του Καποδίστρια ήταν η αγάπη που έτρεφαν γι' αυτόν τα κατώτερα και τα μεσαία κοινωνικά στρώματα, αγάπη και οικειότητα η οποία εκφράζεται με την προσωνυμία «μπάρμπα Γιάννης» που του είχαν δώσει. Ο λαός τον έβλεπε ως προστάτη του, ως έναν πατέρα, τον μόνο ικανό να περιορίσει τη δύναμη και τις αυθαιρεσίες των ισχυρών του τόπου και να δημιουργήσει ένα κράτος δικαίου και ισότητας. Ο Καποδίστριας, παρά τον νεποτισμό του και τον αυταρχικό τρόπο άσκησης της εξουσίας, έδειξε ένα ειλικρινές ενδιαφέρον για τις λαϊκές τάξεις και απεχθανόταν τα πελατειακά δίκτυα. Όμως ο φιλολαϊκός απολυταρχισμός του και η παθητική συναίνεση των ακτημόνων γεωργών στο κυβερνητικό του πρόγραμμα, δεν βάρυναν αποφασιστικά στην πολιτική διαπάλη και η δολοφονία του ανέκοψε την υλοποίηση του μακρόπνοου κοινωνικού-φιλολαϊκού προγράμματός του.

II. Συναίνεση και αντιδράσεις

Κατά κοινή παραδοχή των ιστορικών, τα κυβερνητικά μέτρα έπλητταν κυρίως τους **προκρίτους της Πελοποννήσου**, οι οποίοι στην αρχή προσπάθησαν να επιβληθούν στον Καποδίστρια, ως μία κοινωνική τάξη στην οποία ανήκε δικαιοματικά η πρώτη θέση στα δημόσια πράγματα· γι' αυτό οι περισσότεροι ήθελαν διάλυση της Βουλής. Φοβούνταν όμως την αντίδραση των Δυνάμεων και τη λαϊκή οργή. Ο βασικός τους στόχος ήταν να διατηρήσουν τα κεκτημένα και ιδίως την κτηματική περιουσία τους. Αναμφίβολα, τις περισσότερες δυσαρέσκειες τις προκάλεσαν τα οικονομικά μέτρα του Καποδίστρια. Περισσότερο από όλους δυσανεστήθηκαν οι **Μαυρομιχαλαίοι**,

ισχυροί καπεταναίοι της Μάνης, οι οποίοι περίμεναν να καταλάβουν σημαντικές θέσεις στο νέο καθεστώς και οι οποίοι δρούσαν με στενά τοπικιστικά και μάλιστα οικογενειακά κριτήρια.. Ο Κυβερνήτης διόρισε μόνο τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη στο *Πανελλήνιο*. Οι Πελοποννήσιοι πρόκριτοι ήθελαν η αριστοκρατική τους υπεροχή να αποτελέσει τη βάση του νέου συνταγματικού συστήματος. Πίστευαν ότι το σύνταγμα θα τους έδινε τη δυνατότητα να πολεμήσουν τις συγκεντρωτικές τάσεις του Καποδίστρια, που θεωρούσαν ότι επεδίωκε την καταστροφή των πηγών της δύναμής τους. Αυτοί οι πρόκριτοι βρίσκονταν σε στενή συνεργασία με ένα τμήμα του αγγλόφιλου κόμματος: Αλ. Μαυροκορδάτο, Σπ. Τρικούπη, Κ. Ζωγράφο, Α. Μιαούλη, Θ. Φαρμακίδη κ. ά. Ο τελευταίος δεν μπορούσε να ανεχθεί να διαχειρίζεται ο Καποδίστριας, εν λευκώ, τα ζητήματα που αφορούσαν τις τύχες της χώρας. Όλοι αυτοί πίστευαν ότι ο Κυβερνήτης ήταν ένας «τύραννος», η εξουσία του οποίου δεν είχε λαϊκά ερείσματα. Προσπαθούσαν να δημιουργήσουν στον λαό την εικόνα ενός «δεσποτικού κυβερνήτη» και τα μέτρα που πήρε αντίθετα προς τα συμφέροντά του.

Αντίθετα, ο Θ. Κολοκοτρώνης και οι **οπλαρχηγοί** που ήταν κάτω από τις διαταγές του (Πλαπούτας, Δ. Τσόκρης, Νικήτας Σταματελόπουλος κ. ά.), οι οποίοι ανήκαν στο ρωσικό κόμμα (φατρία), δέχτηκαν ευνοϊκά τα κυβερνητικά μέτρα. Όμως, ο Καποδίστριας δίσταζε να εμπιστευτεί τον Κολοκοτρώνη, φοβούμενος την επιρροή του στους Μοραίτες. Οι **Ρουμελιώτες στρατιωτικοί**, οι οποίοι ανήκαν στο γαλλικό κόμμα, δέχτηκαν στην πλειοψηφία τους τη νέα οργάνωση του στρατού, πιστεύοντας στην ανάγκη επιβολής μιας «αυστηρής, μοναρχικής και δίκαιης Κυβέρνησης». Οι περισσότεροι **πρόκριτοι της Στερεάς**, πρόσφυγες στην Πελοπόννησο, είχαν ανάγκη της κυβερνητικής συνδρομής για να αντιμετωπίσουν τους ισχυρούς καπεταναίους και να ανακτήσουν τα κτήματά τους, που τα είχαν αρπάξει οι Τούρκοι. Η στάση των εκπροσώπων της **Εκκλησίας** δεν ήταν κοινή. Ο επίσκοπος Ανδρούσης Ιωσήφ επιχείρησε από την αρχή να τον πείσει ότι ήταν απαραίτητη η ενδυνάμωση του θρησκευτικού συναισθήματος των Ελλήνων. Ορισμένα όμως μέλη της ιεραρχίας έδειξαν από την αρχή διάθεση σύμπραξης με παράγοντες της αντιπολίτευσης.

Οι **Κουντουριώτες της Ύδρας**, η ισχυρότερη οικογένεια στην Ελλάδα, που δεν είχαν συναινέσει στην εκλογή του Καποδίστρια, κράτησαν επιφυλακτική στάση απέναντί του. Φοβούνταν ιδίως την αδυναμία της Κυβέρνησης να χορηγήσει πόρους ζωής στον μαστιζόμενο από την ανεργία πληθυσμό της Ύδρας, κάτι που θα οδηγούσε σε κοινωνικές αναταραχές. Η διαφορά Κουντουριωτών – Καποδίστρια γενικεύτηκε όταν ο τελευταίος αρνήθηκε να αντιμετωπίσει, κατά προτεραιότητα, τα προβλήματα των Υδραίων και κάλεσε τους προκρίτους της να συνεισφέρουν οι ίδιοι για τη βοήθεια των φτωχών συμπολιτών τους. Ο Κυβερνήτης προσπάθησε να ελέγξει τη δύναμη αυτών των ισχυρών οικογενειών τοποθετώντας ως διοικητή των Δυτικών Σποράδων, δηλαδή των νησιών του Αργοσαρωνικού, τον αδελφό του, Βιάρο. Οι Υδραίοι, αντιδρώντας, ζητούσαν επίμονα κυβερνητική ενίσχυση για την επισκευή των πλοίων τους και αποζημίωση για όσα είχαν προσφέρει στον Αγώνα.

Είναι γεγονός ότι όλα **τα ναυτικά νησιά**, που είχαν προσφέρει τόσα πολλά στον Αγώνα της ανεξαρτησίας, αντιμετώπιζαν σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Η ανεργία μαστίζε μεγάλο μέρος του πληθυσμού τους. Προβλήματα αντιμετώπιζαν και

οι Κυκλάδες, με μόνη εξαίρεση την **Ερμούπολη** της Σύρας, η οποία σχηματίστηκε το 1822, κυρίως από Χιώτες και Μικρασιάτες πρόσφυγες, και γνώρισε ραγδαία οικονομική ανάπτυξη. Οι περισσότεροι κάτοικοί της ήταν έμποροι, αλλά και οι υπόλοιποι (τραπεζίτες, βιοτέχνες, υπάλληλοι, εργάτες κλπ.) ζούσαν από το εμπόριο. Τα αστικά αυτά σώματα δέχτηκαν ευνοϊκά τα μέτρα του Καποδίστρια για πάταξη της πειρατείας, γιατί τους ενδιέφερε, πρωτίστως, η παγίωση της ομαλότητας ώστε να ασκήσουν απρόσκοπτα τις οικονομικές τους δραστηριότητες.

Ο λαός είδε τον Κυβερνήτη ως σωτήρα. Η μεγάλη μάζα του πληθυσμού πίστευε ότι θα του εξασφάλιζε την ελευθερία από τους Οθωμανούς δυνάστες και από τις αυθαιρέσιες των προκρίτων και των στρατιωτικών. Αντίθετα, **οι διανοούμενοι**, κυρίως οι σπουδασμένοι στην Ευρώπη Έλληνες, που είχαν δεχτεί την επιρροή του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, ζητούσαν συνταγματικό πολίτευμα και τη δημιουργία ενός αστικού κράτους, κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Πίστευαν ότι το καθεστώς που σταθερά οικοδομούσε ο Καποδίστριας ερχόταν σε αντίθεση με τους στόχους της Επανάστασης, γιατί με την παρέκκλιση από τα ευρωπαϊκά συνταγματικά πρότυπα, εμπόδιζε την αφομοίωση των κατακτήσεων των προηγμένων λαών και ανέκοπτε την πορεία της χώρας προς την πρόοδο. Πολλοί όμως δεν αντέδρασαν στην αρχή, ενώ άλλοι (ιδίως όσοι ανήκαν στη φατρία του Αλέξ. Μαυροκορδάτου) καταδιώχτηκαν. Οι περισσότεροι, πάντως, ανήκαν στις ηγετικές ομάδες (στις *ελίτ*) του τόπου.

III. Η στάση των τριών Μ. Δυνάμεων

Στους δυσαρεστημένους από το νέο καποδιστριακό καθεστώς πρέπει να εντάξουμε κυρίως την **Αγγλία**. Κατά τον Wellington, πρωθυπουργό της Αγγλίας, **δεν έπρεπε να δημιουργηθεί ένα ισχυρό ελληνικό κράτος** γιατί ανέτρεπε την ισορροπία των δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο, **θα ανταγωνιζόταν την Αγγλία στο ναυτικό εμπόριο** και θα εξαρτιόταν από τη Ρωσία. Μάλιστα ο Fr. Adam, Αρμοστής των Ιονίων Νήσων, απέδωσε στον Κυβερνήτη την πρόθεση να ενώσει τα Επτάνησα με το ελληνικό κράτος. Την αντίδραση της αγγλικής κυβέρνησης στον Καποδίστρια δεν την έκρυψε ούτε ο St. Canning, πρεσβευτής της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη. Μάλιστα, οι Άγγλοι είχαν καταστήσει σαφές, ήδη από τα τέλη του 1828, ότι δεν επρόκειτο να δεχθούν τη μόνιμη διακυβέρνηση της χώρας από τον Ιω. Καποδίστρια.

Αντίθετα, **η Γαλλία**, επιδιώκοντας να διαδραματίσει πάλι έναν πρωτεύοντα ρόλο στην Ανατολική Μεσόγειο, κράτησε φιλοκυβερνητική στάση και τάχθηκε υπέρ των ευρύτερων ελληνικών συνόρων, γιατί ήθελε το νέο κράτος να είναι ανεξάρτητο από τη ρωσική και την αγγλική επιρροή. **Βασικός στόχος της ήταν η μείωση της αγγλικής επιρροής στην Αν. Μεσόγειο**. Η δημιουργία μιας ισχυρής, οικονομικά, Ελλάδας θα ανέτρεπε τα αγγλικά σχέδια και θα διευκόλυνε τη γαλλική διείσδυση. Κατά τον Λούκο, **η υποστήριξη της Γαλλίας**, τουλάχιστον ως τα τέλη του 1830, **ήταν ένας αποφασιστικός παράγοντας για τη διατήρηση του καποδιστριακού καθεστώτος**, ενισχύοντάς το πολιτικά και οικονομικά.

Η Ρωσία στήριξε τον Καποδίστρια διπλωματικά (υποστηρίζοντας την επέκταση των συνόρων στη γραμμή Παγασητικού-Αμβρακικού) **και οικονομικά**, όντας πρόθυμη να εγγυηθεί το 1/3 του δανείου των 2 εκατ. αγγλικών στερλινών που

είχε ζητήσει ο Κυβερνήτης, και με τη χορήγηση γενναίας οικονομικής βοήθειας. Μάλιστα, συνεργάστηκε με τη Γαλλία για να ματαιώσει τα αγγλικά σχέδια. Από τις άλλες Δυνάμεις, **η Αυστρία εξακολουθούσε να τηρεί μία φιλοτουρκική πολιτική.**

IV. Η Δ' Εθνοσυνέλευση του Άργους (1829)

Η διογκούμενη αντίδραση των μεγαλοπροκρίτων της Πελοποννήσου και των караβοκραίων της Ύδρας και οι εναντίον του κατηγορίες των αντιπροσώπων της Αγγλίας, κατά τους τελευταίους μήνες του 1828, τον οδήγησαν στην απόφαση να ορίσει ειδική **επιτροπή για τη σύγκληση της Δ' Εθνοσυνέλευσης**, με στόχο την αλλαγή του κυβερνητικού σχήματος, ώστε να εξομοιωθεί με αυτά των προηγμένων ευρωπαϊκών κρατών, αλλά και να τον συμφιλιώσει με τους Κουντουριώτες. Ένα σημαντικό ζήτημα που ανέκυψε ήταν όταν η αντιπολίτευση ζήτησε να ψηφίσουν για την εκλογή πληρεξουσίων μόνο οι αυτόχθονες και οι κτηματίες, γιατί οι άλλοι, οι ετερόχθονες και οι ακτήμονες θεωρούνταν –και ήταν πραγματικά– υποστηρικτές του κυβερνητικού έργου. Ο Καποδίστριας δε δέχτηκε αυτή την πρόταση, θεωρώντας ότι δημιουργούσε διακρίσεις. Ακολούθησαν αντεκκλήσεις. Μάλιστα γι' αυτό το ζήτημα ο Κυβερνήτης ήλθε σε σύγκρουση με τον Σπ. Τρικούπη, Γραμματέα της Επικρατείας, ο οποίος υπέβαλε τον Φεβρουάριο του 1828 την παραίτησή του, που δεν έγινε δεκτή από τον Καποδίστρια, ο οποίος τον διόρισε γραμματέα (υπουργό) των Εσωτερικών.

Για να ενισχύσει τα λαϊκά του ερείσματα, **ο Καποδίστριας πραγματοποίησε μία περιοδεία στην Πελοπόννησο**, ως ένα είδος προεκλογικής εκστρατείας, συνοδευόμενος για ένα διάστημα από τη θρυλική μορφή του Θ. Κολοκοτρώνη. Ο Κυβερνήτης μοίρασε, κατά τόπους, ορισμένα χρήματα από τα 30.000 τάληρα που είχε δανειστεί από τον Ρώσο ναύαρχο Heyden. Με παρηγορητικά λόγια εμψύχωνε τους χωρικούς, προτρέποντάς τους να ξαναχτίσουν τα ερειπωμένα σπίτια τους και σχολεία. Μάλιστα, παρακινούμενοι προφανώς από τους κατά τόπους διοικητές, πολλοί χωρικοί «αποφάσισαν» να μη στείλουν **πληρεξούσιους** για τη συνέλευση αλλά να αναθέσουν, εν λευκώ, την εκπροσώπησή τους στον Καποδίστρια, κάτι που το δέχτηκε σιωπηρά. Κατά τον Βακαλόπουλο, αναμφίβολα πολλοί είδαν με δυσφορία αυτή την κίνηση, που ωθούσε τον Καποδίστρια προς μία δικτατορική διακυβέρνηση της χώρας. Το ζήτημα αυτό προκάλεσε πολλές αναταραχές και μουρμούρα, ιδίως στους κύκλους των κοτζαμπάσηδων, που ο λαός αποκαλούσε *τουρκοκοτζαμπάσηδες* και *τουρκολάτρες*. Εστίες της αναταραχής, με την υποκίνηση και ξένων πρακτόρων, ήταν κυρίως η Ναύπακτος, το Μεσολόγγι, η Αχαΐα, η Ηλεία και η Μάνη. Στο κέντρο της Πελοποννήσου δρα ο μεγαλοκοτζάμπασης Κανέλλος Δεληγιάννης, ο οποίος ξεσηκώνει το λαό εναντίον των κυβερνητικών αρχών, Γενναίου Κολοκοτρώνη κ. ά. Οι Μαυρομιχαλαίοι, λειτουργώντας ως κράτος εν κράτει, απειθούν και συνεχίζουν ν' ασκούν πειρατεία. Από την πλευρά του ο Καποδίστριας, για να αποπλίσσει τους προκρίτους της Ύδρας, τους έδωσε την υπόσχεση για αποζημιώσεις και στον κοτζάμπαση των Καλαβρύτων Αν. Ζαΐμη την υπόσχεση παροχής πληρεξουσιότητας.

Μέσα σ' αυτή την τεταμένη ατμόσφαιρα άρχισε στις **11 Ιουλίου στο Άργος η Δ' Εθνοσυνέλευση**, οι εργασίες της οποίας τελείωσαν, στις **6 Αυγούστου 1829**. Οι δυσαρεστημένοι με το καθεστώς απέφυγαν να προβάλουν αντίσταση, μπρος στην

συντριπτική κυβερνητική πλειοψηφία. Μόνο ορισμένοι (ο Ψύλλας και ο Αν. Ζαΐμης κ. ά.) τόλμησαν να αντικρούσουν ορισμένους κυβερνητικούς, ιδίως τον Περούκα. Ο αποκλεισμός από τη Συνέλευση του Λυκ. Κρεστενίτη, του Σπ. Σπηλιωτόπουλου και του Θ. Φαρμακίδη και η απουσία του Τρικούπη, του Μαυροκορδάτου και του Ζωγράφου στέρξε από την αντιπολίτευση ικανούς ρήτορες.

Έτσι, **ο Κυβερνήτης απέσπασε όσα ήθελε από τη Συνέλευση**: επικύρωση της έως τότε πολιτείας του, νομιμοποίηση και επέκταση των εκτάκτων εξουσιών του και αντικατάσταση του *Πανελληνίου* με μία πιο εξαρτημένη απ' αυτόν *Γερουσία* (Β΄ Ψήφισμα). Το ίδιο Ψήφισμα του ανέθεσε την αναθεώρηση του συντάγματος, με βάση τις αρχές των προηγούμενων Εθνοσυνελεύσεων. Έτσι, εξουδετερώθηκε το κυριότερο αίτημα των αντιπολιτευόμενων, που αναγκάστηκαν να υπογράψουν το Ψήφισμα. Στα εξωτερικά ζητήματα ο Καποδίστριας αυτοπεριορίστηκε με το Α΄ Ψήφισμα για να έχει μία πρόφαση αντίστασης στις μελλοντικές αποφάσεις των Δυνάμεων. Με το Γ΄ Ψήφισμα αποφασίστηκε η επέκταση των δραστηριοτήτων της Εθνικής Τράπεζας με τη σύσταση υποθήκης από τα *εθνικά κτήματα*. Με το Δ΄ ανατέθηκε στον Κυβερνήτη η αναδιοργάνωση του στρατού και του στόλου, ενώ με το Ε΄ Ψήφισμα ρυθμιζόνταν οι αποζημιώσεις όσω πρόσφεραν στον Αγώνα, ιδίως των ναυτικών νησιών.

Παρά τον ορισμό από τη Συνέλευση επιτροπών που προετοιμάζαν τα σχέδια των ψηφισμάτων, ήταν φανερό ότι τα επίμαχα σχέδια συντάσσονταν στο γραφείο του Κυβερνήτη. Υπήρξαν πολλές, εκ των υστέρων όμως, αντιδράσεις για την παθητική - ομόφωνη αποδοχή των κυβερνητικών προτάσεων. Η επικράτηση του Καποδίστρια ήταν και μία ήττα του πρεσβευτή της Αγγλίας Ντόκινς, ο οποίος δεν έκρυβε την επιθυμία του να τον ανατρέψει ή, τουλάχιστον, να περιορίσει τη δύναμή του.

Μετά τη λήξη των εργασιών, ο Καποδίστριας **συγκρότησε τη Γερουσία**, από την οποία αποκλείστηκαν ο Ζαΐμης, ο Δεληγιάννης και ο Κ. Ζωγράφος. Αίσθηση προκάλεσε η απόλυση του Τρικούπη από τη Γραμματεία των Εξωτερικών. Ο Καποδίστριας δεν του συγχώρησε την άρνηση να συμμετάσχει στην Συνέλευση και ιδίως την κοινοποίηση των κινήτρων που τον ώθησαν σ' αυτή την ενέργεια. Στη θέση του διορίστηκε ο Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός, άτομο της απόλυτης εμπιστοσύνης του. Με αλλαγές προσώπων στα κυβερνητικά πόστα πέτυχε να απομονώσει ακόμη περισσότερο τους προκρίτους της Πελοποννήσου και γενικά την αγγλική φατρία, δημιουργώντας με το κύρος του μία πολιτική παράταξη με εθνικό χαρακτήρα, δηλαδή με μέλη που δεν προέρχονταν μόνο από μία ορισμένη περιοχή ή από μία μόνο κοινωνική ομάδα. Βασικός πυρήνας της ήταν η ρωσική φατρία, που ταυτίστηκε στο σύνολό της με το καποδιστριακό καθεστώς. Ετερόχθονες οι περισσότεροι (από Ήπειρο, Επτάνησα, νησιά του Αν. Αιγαίου κ. ά.) υπηρέτησαν πιστά τον Καποδίστρια, γιατί στη εύνοιά του όφειλαν τα αξιώματα που τα εποφθαλμιούσαν οι αυτόχθονες.

Ειδική βιβλιογραφία

- Καρδάσης Βασ., «Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας αντιμέτωπος με τα παραδοσιακά κοινωνικά στρώματα», στο Γ. Γεωργής (επιμ.), *Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας, ό. π.*, σ. 108-121.
- Λούκος Χ., *Η αντιπολίτευση κατά του κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια (1828-1831)*, Θεμέλιο, Αθήνα 1988.
- Πλουμίδης Σπ., «Το όραμα του Ιωάννη Καποδίστρια για την ελληνική κοινωνία», στο Γ. Γεωργής (επιμ.), *ό. π.*, σ. 68-87.
- Σβολόπουλος Κων/νος, «Ο Ιωάννης Καποδίστριας μεταξύ απολυταρχίας και φιλελευθερισμού», στο Γ. Γεωργής (επιμ.), *ό. π.*, σ. 29-45

ΜΑΘΗΜΑ 10^ο

Η επιδείνωση της θέσης του Καποδίστρια και τα κέντρα της αντίδρασης. – Η στάση του Κοραή, ο ρόλος των ξένων Δυνάμεων και της παραίτησης του Λεόπολδου. - Ο αντίκτυπος της Ιουλιανής επανάστασης του 1830

I. Η επιδείνωση της θέσης του Καποδίστρια: τα κέντρα αντίδρασης

Από τα τέλη Ιανουαρίου 1830 εντείνεται η αντίδραση κατά του Καποδίστρια. Οι αντιπολιτευόμενοι, διαδίδοντας ότι ο Λεόπολδος μετά την άφιξή του στην Ελλάδα θα αποδοκίμαζε το έργο του Κυβερνήτη, ισχυροποιούνται όλο και περισσότερο σε διάφορες περιοχές. Στην **Ύδρα**, μεγαλώνει η δυσαρέσκεια των κατοίκων της, ιδίως των Κουντουριώτηδων, λόγω των διαρκών αναβολών καταβολής των αποζημιώσεων, Ταυτόχρονα, εντείνεται η αντίδραση κατά της Καποδιστριακής κυβέρνησης στη **Δυτική Στερεά** Ελλάδα, ιδίως όταν έγινε γνωστό ότι με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου (3 Φεβρ.) η Αιτωλοακαρνανία έμενε εκτός του ελληνικού κράτους. Στις αντιδράσεις αυτές πρωτοστατούν οι παλαιοί οπλαρχηγοί Γρίβας και Βαρνακιώτης. Για τα γεγονότα που διαδραματίζονται σ' αυτή την περιοχή μας δίνει σημαντικές πληροφορίες ο διοικητής της Κ. Ράδος.

Ο Κυβερνήτης, μέσω των διοικητών διαφόρων περιοχών, παρακολουθεί τις κινήσεις των αντιπολιτευόμενων, ιδίως στην **Πάτρα**, όπου τον πληροφορήσαν ότι είχε οργανωθεί μια μυστική εταιρεία, με σκοπό την ανατροπή του. Σε ανώνυμο σημείωμα καταγγέλλονταν ως μέλη της ο Robinson (που θεωρείτο άνθρωπος του Th. Gordon), ο Green κ. ά, Ως αντιπολιτευόμενοι καταγγέλλονταν, επίσης, στην ίδια πόλη, ο Ρούφος, ο Καλαμογάρτης και διάφοροι άλλοι. Ο ολοφάνερος σκοπός τους ήταν να κλονίσουν τη θέση του Καποδίστρια και να τον εξαναγκάσουν να παραιτηθεί ή, αν δε το πετύχαιναν, να άλλαζε τον τρόπο διακυβέρνησης της χώρας. Αυτός όμως προσπαθεί να δείξει πως αντιμετωπίζει την κατάσταση με αποφασιστικότητα, αποδίδοντας τις αντιδράσεις σε σκευωρίες των Άγγλων. Για να ενισχύσει δε τη θέση του και για να εξουδετερώσει τις εστίες της αντίδρασης, πραγματοποιεί, τον Μάιο του 1830, μία περιοδεία στην Πελοπόννησο.

Χαρακτηριστικό της έντασης που είχε δημιουργηθεί μεταξύ του Καποδίστρια και των αντιπολιτευόμενων ήταν η **απαγόρευση** από τον Καποδίστρια της **έκδοσης** της αντιπολιτευόμενης **εφημερίδας Απόλλων**, που εξέδιδε στο Ναύπλιο ο Αναστ. Πολυζωΐδης, εξαιτίας ενός βίαιου άρθρου σχετικού με τις αποφάσεις που είχαν ληφθεί στο Λονδίνο για το ελληνικό ζήτημα. Σχεδόν ταυτόχρονα, ο Καποδίστριας απαγόρευσε την κυκλοφορία της **εφ. Ηώς** του Εμμ. Αντωνιάδη, το πρώτο φύλλο της οποίας εκδόθηκε την 1. 2. 1830. Η κυκλοφορία της απαγορεύτηκε τον Απρ. – Αύγ. 1830 και τον Οκτ. 1830 – Απρ. 1831, με την κατηγορία ότι εξύβριζε το έθνος και ότι τα άρθρα της αντέβαιναν στις αρχές της χριστιανικής θρησκείας και στις κοινώς αποδεκτές αρχές της ηθικής.

Μία από τις κυριότερες εστίες αντίδρασης κατά του Καποδίστρια ήταν η **Μάνη**, με πρωτεργάτες του **Μαυρομιχαλαίους**. Όπως αναφέρει ο Γ. Ψύλλας, πρώτος διοικητής αυτής της περιοχής, οι Μαυρομιχαλαίοι εξέφραζαν έντονα παράπονα γιατί είχαν χάσει τις προσόδους της Μάνης, που τις νέμονταν πριν από την Επανάσταση,

και γιατί τα μέλη της οικογένειάς τους, που κατά την Επανάσταση είχαν υπηρετήσει σε στρατιωτικές ή πολιτικές θέσεις, δεν είχαν διοριστεί σε καμία δημόσια θέση. Ο Γενοβέλης, επόμενος διοικητής της Μάνης, κατηγορήσε τους Μαυρομιχαλαίους ότι κινούνταν από ξένο δάκτυλο και ότι είχαν λάβει χρήματα από τους Άγγλους. Είναι γεγονός πως οι Μαυρομιχαλαίοι, παρ' όλο που είχαν λάβει από τον Καποδίστρια, κατά καιρούς, χρήματα και παρ' όλο που είχε διορίσει τον Πέτρο Μαυρομιχάλη μέλος του *Πανελληνίου*, δεν ήταν ευχαριστημένοι και πρόβαλλαν διαρκώς νέες απαιτήσεις. Ο Γενοβέλης, προκειμένου να μειώσει την επιρροή τους στους Μανιάτες, υποστήριξε τους αντιπάλους τους, ιδίως τον Διον. Μούρτζινο, γεγονός που δυνάμωσε ακόμη περισσότερο την έχθρα των Μαυρομιχαλαίων κατά του Καποδίστρια. Από το Παρίσι ο γνωστός για τις παιδαγωγικές του ιδέες Dutrône θα επικρίνει, το επόμενο έτος, τον Καποδίστρια γιατί δεν προσπάθησε να προσεταιριστεί τους ισχυρούς του τόπου, ιδίως τους καπεταναίους της Μάνης.

Οι **αντιπολιτευόμενοι, κυρίως οι κοτζαμπάσηδες** της Πελοποννήσου και οι **καραβοκυραίοι της Ύδρας**, επιδιώκοντας να εξουδετερώσουν τη θετική επίδραση των επιστολών και του υπομνήματος του Καποδίστρια προς τον Λεόπολδο και να μειώσουν το έργο του, συνέταξαν και υπέγραψαν **αντικαποδιστριακές αναφορές** στις οποίες διακήρυτταν την απόλυτη υποταγή στις αποφάσεις των Μ. Δυνάμεων. Εκφράζοντας δε τη διαφωνία τους προς την πολιτική γραμμή της κυβέρνησης την χαρακτηρίζουν ως όργανο μιας μόνο μερίδας και ως ξένη προς τα συμφέροντα του ελληνικού λαού. Αυτές τις αναφορές τις παρέδωσαν στον πρεσβευτή της Αγγλίας στην Ελλάδα Dawkins, για να τις διαβιβάσει στον Λεόπολδο. Τελικά όμως, τις παρέλαβε για να τις στείλει ο στρατηγός Church, σφοδρός πολέμιος του Καποδίστρια. Αλλά πριν ακόμη αποσταλούν έφθασε στην Ελλάδα η είδηση της παραίτησης του Λεόπολδου. Ορισμένοι κατηγορήσαν τους Γ. Σισίνη (παλαιό πρόκριτο της Ηλείας και τώρα Γερουσιαστή) και τον Α. Καλαμογάρτη ότι ήταν μεταξύ αυτών που είχαν υπογράψει αυτές τις αναφορές, κάτι που οι ίδιοι το αρνήθηκαν. Αντιδρώντας ο Καποδίστριας, απέλυσε τον Σισίνη και στη θέση του διόρισε τον Δ. Τσαμαδό, «*γέροντα σεβάσμιον και τίμιον*», κατά τον ιστορικό της Επανάστασης Ν. Σπηλιάδη. Αντιδρώντας, με τη σειρά του, ο Σισίνης πέρασε στην αντιπολίτευση, όπως και μερικοί άλλοι ανώτεροι κυβερνητικοί υπάλληλοι που είχαν υπογράψει τις αντικαποδιστριακές αναφορές. Στη σύνταξη αυτών των αναφορών πρωταγωνίστησε και ο Κανέλλος Δεληγιάννης (γόνος της ισχυρής οικογένειας γορτυνίων προκρίτων), ο οποίος έστειλε αντίγραφα τους στους προκρίτους Ζαΐμη, Λόντο, Σισίνη, Π. Παπατσώνη, Γ. Νοταρά, Μαυρομιχάληδες κ.ά. για να τις υπογράψουν και να τις στείλουν στο Λονδίνο, μέσω της Επιτροπής της Ζακύνθου. Μάλιστα ο Δεληγιάννης προσπαθούσε να εμφανίσει την αντίδρασή στο καποδιστριακό καθεστώς ως έναν νέο αγώνα υπέρ της πατρίδας. Για να αντιμετωπίσει αυτές τις βλαπτικές για το έθνος κινήσεις –κατά τη γνώμη του– ο Κυβερνήτης έστειλε οδηγίες στους κατά τόπους Εκτάκτους επιτρόπους και διοικητές να δέχονται **αναφορές προς τον Λεόπολδο**, αφού συντάσσονταν όμως με ορισμένο πνεύμα και αποστέλλονταν πρώτα στην κυβέρνηση για να τις διαβιβάσει εκείνη, κάτι που όμως δεν έγινε παντού. Από τις κοινότητες της Αίγινας και του Ναυπλίου στάλθηκαν κατευθείαν αναφορές στον

Λεόπολδο, προς μεγάλη δυσαρέσκεια του Κυβερνήτη. Ο πλούσιος και με μεγάλη επιρροή εφοπλιστής της Ύδρας **Γ. Κουντουριώτης** δίσταζε ακόμη να ενταχθεί οριστικά στους αντιπολιτευόμενους και να ρθει σε σύγκρουση με τον Κυβερνήτη. Προς τα τέλη Ιουνίου – αρχές Ιουλίου σημειώνεται μία κίνηση να σταλούν επιστολές των Ελλήνων στον Λεόπολδο, που να διαψεύδουν όσα έγραφε ο Καποδίστριας για τον ίδιο και για το πρωτόκολλο της 3^{ης} Φεβρουαρίου και να τον φέρουν σε δύσκολη θέση. Η κατάσταση, λοιπόν, στην Ελλάδα συνεχώς οξυνόταν και το χάσμα μεταξύ του Καποδίστρια και των αντιπολιτευόμενων διαρκώς μεγάλωνε.

Στη νότια Πελοπόννησο παρατηρούνται **αντικυβερνητικές κινήσεις**. Ο Π. Νικολαΐδης, προηγουμένως επαινετής ή ψυχραιμος κριτής του Καποδίστρια, τον καταγγέλλει ότι χρησιμοποιεί μυστικούς πράκτορες για να παρακολουθεί και να ελέγχει τις κινήσεις των πολιτών και τις επιστολές τους. Τον Απρίλιο του 1830 η στάση του Καποδίστρια αρχίζει να σκληραίνει και να διαμορφώνεται ένα αστυνομοκρατούμενο κράτος. Στις αρχές Σεπτεμβρίου οι αστυνομικές αρχές του Ναυπλίου συλλαμβάνουν και φυλακίζουν τον Καν. Δεληγιάννη με την κατηγορία ότι συνήργησε να σταλεί στους ξένους αντιπρέσβεις αναφορά που στρεφόταν κατά του καθεστώτος. Καταδικάστηκε από δικαστήριο στο Άργος σε εξορία 2 χρόνων στη Σίφνο, αλλά η ποινή δεν εκτελέστηκε. Ο Καποδίστριας, με τα αστυνομικά μέτρα που πήρε στόχευε αφενός στον έλεγχο των αντιπολιτευόμενων και αφετέρου στη δημιουργία ενός συγκεντρωτικού κράτους και στην επιβολή της τάξης, για την οποία στάλθηκε στις επαρχίες Κάτω Μεσσηνίας, Ήλιδας και Αχαΐας ο γερουσιαστής Ανδρέας Μεταξάς, άτομο της απόλυτης εμπιστοσύνης του Καποδίστρια. Η περιοδεία όμως του Μεταξά έδειξε ότι τα αίτια της εναντίον του Καποδίστρια αντίδρασης ήταν βαθύτερα: εντοπίζονταν, πρωτίστως, στην κοινωνική κατάσταση και στην οικονομική εξαθλίωση των κατοίκων και στην οικειοποίηση χιλιάδων στρεμμάτων *εθνικών κτημάτων* από λίγους πλούσιους και ισχυρούς τοπικούς παράγοντες.

Στη νευραλγική περιοχή της Μάνης **οι Μαυρομιχαλαίοι** είχαν υποκινήσει κινήματα, κάνοντας επιδρομές σε γειτονικές περιοχές, ενώ οι κάτοικοι της μεθορίου Μονεμβασιάς προς τη Μάνη, με πρόφαση αυτές τις επιδρομές κατακρατούσαν τους οφειλόμενους στο δημόσιο φόρους. Τον Απρίλιο του 1830 ο Ιωάννης Μαυρομιχάλης, γνωστός πειρατής, αδελφός του Πέτρου, συγκρότησε λαϊκή συνέλευση στη Τζίμοβα (Αρεόπολη), προσπαθώντας να εξεγείρει τους φτωχούς Μανιάτες, διαδίδοντας ότι ο Κυβερνήτης σκόπευε να επιβάλει φόρο 12% στα προϊόντα της Μάνης. Ο διοικητής της Λακωνίας Ν. Μπούκουρας, εκτελώντας διαταγές του Κυβερνήτη, κατεδαφίζει πολλούς πύργους της περιοχής Μονεμβασιάς, Έλους, Βαρδουνοχωρίων και Μυστρά, που ήταν κτισμένοι πάνω σε *εθνική γη*. Ο Θ. Κολοκοτρώνης, ένας από τους εισηγητές των κατασταλτικών μέτρων, πίστευε ότι μόνο με αυτόν τον τρόπο θα ηρεμούσε η νότια Πελοπόννησος και θα παραδειγματιζόνταν οι κάτοικοι άλλων περιοχών, που απειθούσαν στα μέτρα της κυβέρνησης. Ο Μεταξάς, με την αντικατάσταση του Γενοβέλη, Εκτάκτου επιτρόπου Λακωνίας και Κάτω Μεσσηνίας, προσώπου μισητού από τους Μανιάτες, πετυχαίνει ώστε, εκτός από τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, που είχε εγκατασταθεί στο Ναύπλιο, να μετακινηθούν εκεί ο αδελφός του Κωνσταντίνος και ο Ηλίας Κατσάκος, οι οποίοι εθεωρούντο πρωταίτιοι των αναταραχών.

Μέτρα λήφθηκαν από την κυβέρνηση και στην **περιοχή της Καρύταινας** (κεντρική Πελοπόννησος), προκειμένου να εξαναγκαστούν οι γεωργοί και οι βοσκοί να πληρώσουν τους νόμιμους φόρους και για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της ληστείας. Πολλοί ληστές (όπως ο Γ. Κοντοβουνήσιος) ήταν παλαιοί αγωνιστές του '21 και υποκινούνταν από την αντιπολίτευση, ώστε να δημιουργούνται προβλήματα ανασφάλειας στην ύπαιθρο και να παρουσιάζεται στο εξωτερικό η κυβέρνηση ως ανίκανη να επιβάλει τη δημόσια τάξη. Πράγματι, την εποχή αυτή σημειώθηκαν κρούσματα ληστείας σε διάφορες περιοχές της Πελοποννήσου (π. χ. η ληστεία του στρατηγού Φειζόπουλου στην περιοχή Τρίπολης). Πρόκειται όμως για ένα φαινόμενο μικρής σχετικά έκτασης, που αντιμετωπίστηκε γρήγορα με καταδιωκτικά σώματα του Θ. Κολοκοτρώνη. Αλλά και οι βοσκοί, που αρνούνταν την καταμέτρηση και τη φορολόγηση των ποιμνίων τους, αναγκάστηκαν, ύστερα από τη λήψη στρατιωτικών μέτρων να υποχωρήσουν (Σεπτ. 1830).

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι ο **Καποδίστριας, θέλοντας να επιβάλει τις πολιτικές του αντιλήψεις για τη διακυβέρνηση της χώρας, ήλθε σε προστριβές και ρήξη με τις παραδοσιακές δυνάμεις του τόπου** και –όπως θα δούμε παρακάτω– με Έλληνες του εξωτερικού (ιδίως με τον Κοραή) που διαπνέονταν από δημοκρατικές αντιλήψεις. Η οργανωμένη εναντίον του αντιπολίτευση είναι ίσως το κορυφαίο παράδειγμα της διάστασης ανάμεσα στην εισαγωγή νεωτεριστικών θεσμών και στην παραδοσιακή οργάνωση της κοινωνίας και της πολιτικής ζωής στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα. Και αυτό γιατί διαφορετικές ομάδες συμφερόντων διεκδικούσαν για λογαριασμό τους την εξουσία και τη μορφή που έπρεπε να πάρει το κράτος. Ιδίως στην Πελοπόννησο, όπου ο κοινοτικός θεσμός βρισκόταν σε πλήρη ανάπτυξη κατά τις προεπαναστατικές δεκαετίες, οι **προυχοντικές οικογένειες** Δεληγιάννη, Ζαΐμη, Μαυρομιχάλη και άλλες διαγκωνίζονταν για την ανάληψη της εξουσίας. Οι **καραβοκυραίοι**, ιδίως οι Κουντουριώτηδες, που είχαν δει τα εμπορικά κέρδη τους να μειώνονται δραματικά, με το τέλος των ναπολεόντειων πολέμων και που είχαν υποστεί σημαντικές απώλειες στη διάρκεια του ναυτικού αγώνα, επιδίωκαν την ίδρυση ενός κράτους που θα τους ενίσχυε οικονομικά και, συνεπώς, και κοινωνικά. Ο Νικόλαος Πανταζόπουλος έχει επισημάνει ότι «η συγκεντρωτική πολιτική του Κυβερνήτη δημιουργούσε οξύτατα προβλήματα στις περιοχές της Μάνης και της Ύδρας, ανατρέποντας την κατεστημένη κοινωνική ισορροπία και περιορίζοντας τις δυνατότητες ασκήσεως εξουσιαστικών δικαιοδοσιών από τους τοπικούς ηγετικούς παράγοντες».

Τη δυσαρέσκεια από την πολιτική του Καποδίστρια την εκδήλωναν κυρίως οι Μαυρομιχαλαίοι, οι οποίοι θεωρούσαν τη Μάνη ως δικό τους φέουδο, επαρχία ανεξάρτητη από την υπόλοιπη Πελοπόννησο. Οι χωρικοί, όσο και αν ήταν ευχαριστημένοι από τον Κυβερνήτη, ήταν αδύνατο να αποτελέσουν σοβαρό αντίβαρο στη δύναμη αυτής της αγροτικής ολιγαρχίας. (υπολογίζεται ότι από τις 120.000 περίπου αγροτικές οικογένειες του ελληνικού κράτους το 50% δεν είχαν δικά τους κτήματα. Συνεπώς, ο Καποδίστριας δεν μπορούσε να βρει σοβαρά στηρίγματα στην αγροτιά. Ακόμη και παλαιοί οπλαρχηγοί απαιτούσαν χορήγηση πολλών κτημάτων, ως ανταμοιβή όσων είχαν προσφέρει στον Αγώνα της ανεξαρτησίας. Γι' αυτό ο

Καποδίστριας θεωρούσε, συλλήβδην, τους πολιτικούς και στρατιωτικούς ηγέτες της Επανάστασης «*διεφθαρμένων χρόνων διεφθαρμένα όργανα ευγενούς σκοπού*». (οι αντιλήψεις του αυτές μαρτυρούνται σε πολλές πηγές: Thiersch, Σπηλιάδη, Δελιγιάννη, ακόμη και στον σφοδρό πολέμιό του, τον Κοραή, κ. ά.).

Στους αντιπολιτευτικούς κύκλους της Πελοποννήσου (ιδίως της Μάνης) και της Ύδρας προστέθηκαν γρήγορα και **οι έμποροι της Ερμούπολης**, η οποία είχε δημιουργηθεί στα χρόνια της Επανάστασης από πρόσφυγες, κυρίως της Χίου και των Ψαρών, με 25.000-30.000 περίπου κατοίκους αυτά τα χρόνια. Στο μεγαλύτερο αυτό εμπορικό κέντρο του νέου κράτους αναπτύσσεται με ορμή η ελληνική αστική τάξη. Η πρώτη δυσαρέσκεια-αντίδραση στον Καποδίστρια επήλθε όταν οι Χιώτες της Ερμούπολης επιχείρησαν, ανεπιτυχώς, την ανακατάληψη της πατρίδας τους στα τέλη του 1827 - αρχές 1828. Ο Κυβερνήτης, που μόλις είχε αφιχθεί στην Ελλάδα, τους διεμήνυσε ότι αδυνατούσε να ανταποκριθεί στο αίτημά τους για οικονομική ενίσχυση της εκστρατείας, λόγω έλλειψης πόρων. Αρνητική συνέπεια είχε και η απόπειρά του να οργανώσει τους εμπόρους του νησιού, την άνοιξη του 1830, σε κατηγορίες, αντιγράφοντας το ρωσικό μοντέλο. Οι Ερμούπολίτες αρνήθηκαν να δεχθούν αυτό το σύστημα γιατί περιόριζε τα κέρδη τους. Μάλιστα πρόβαλλαν με έμφαση το ότι, λόγω της υπερφορολόγησης των εμπορικών δραστηριοτήτων τους, ήταν ουσιαστικά οι αιμοδότες του κρατικού Ταμείου. Επίσης, δυσφορούσαν από την έμμεση αξίωση του Καποδίστρια να ενισχύσουν τη νεοσύστατη Χρηματιστική Τράπεζα.

II. Η στάση του Κοραή, ο ρόλος των ξένων Δυνάμεων και η παραίτηση του Λεόπολδου

Στην ενίσχυση της αντιπολίτευσης συντέλεσε πολύ και η προσχώρηση σ' αυτήν του πατριάρχη των ελληνικών γραμμάτων **Αδ. Κοραή**, ο οποίος μέχρι τότε διατηρούσε αραιή αλλά φιλική αλληλογραφία με τον Καποδίστρια. Επρόκειτο για δύο ισχυρές προσωπικότητες του Ελληνισμού στις αρχές του 19^{ου} αι. Κοινά τους χαρακτηριστικά ήταν η μεγάλη παιδεία, ο τονισμός της ανάγκης μόρφωσης των Ελλήνων πριν επαναστατήσουν, η καλή γνώση της κατάστασης στην Ευρώπη και ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός για την επίλυση του ελληνικού ζητήματος. Όμως μεταξύ τους υπήρχε μεγάλο χάσμα στις πολιτικές τους αντιλήψεις. Ο Κοραής, που είχε ζήσει από κοντά τον σεισμό που προκάλεσε η Γαλλική Επανάσταση, ήταν άτομο με βαθιές δημοκρατικές πεποιθήσεις. Φυσικό ήταν λοιπόν να τον θεωρούν οι αντιπολιτευόμενοι στην Ελλάδα ως μέντορά τους και γι' αυτό τον βομβάρδιζαν με επιστολές, περιγράφοντάς του με μελανά χρώματα το καποδιστριακό καθεστώς. Επίσης, νέοι Έλληνες, σπουδασμένοι στην Ευρώπη, διαμαρτύρονταν για την καταπάτηση των ελευθεριών· ιδίως της ελευθεροτυπίας. Την ίδια περίοδο γαλλικές εφημερίδες, όπως η *Courier de Smyrne*, αναμεταδίδουν δυσμενείς για την Ελλάδα ειδήσεις. Αλλά και όσοι Έλληνες αντιπολιτευόμενοι ζουν στο Παρίσι, ιδίως Χιώτες και Φαναριώτες, φροντίζουν να κοινοποιούν τις ιδέες τους, πραγματικές ή φανταστικές, στους Γάλλους φίλους τους και στην εφημερίδα *Constitutionnel*. Αντίθετα, η εφημερίδα *Débats* υποστηρίζει τον Καποδίστρια.

Όπως επισημαίνει ο Χ. Λούκος, «η απόφαση του Κοραή να στραφεί κατά του καποδιστριακού καθεστώτος ενίσχυσε το κύρος του αντικυβερνητικού αγώνα και τον πλούτισε με επιχειρήματα. Παράλληλα, έφερε, λόγω της μεγάλης του επιρροής, νέους οπαδούς στην αντιπολίτευση, κυρίως από τους Έλληνες της διασποράς». Φαίνεται πως ο Κοραής έτρεφε μεγάλες ελπίδες στον Καποδίστρια. Η διάψευση των ελπίδων του ήλθε σταδιακά. Στην αρχή απέδωσε τα συγκεντρωτικά μέτρα του και όσα δεν ήταν σύμφωνα με τις αντιλήψεις του (π. χ. για την παιδεία) σε δυνάμεις ανώτερες από τη θέληση του Κυβερνήτη. Όμως οι αυξανόμενες πληροφορίες για τη σκλήρυνση του καποδιστριακού καθεστώτος άρχισαν να εξαντλούν την υπομονή του. Νόμιζε πως η απήγηση της Γαλλικής Επανάστασης του 1830 θα ανέτρεπε και τους «δεσποτικούς», οι οποίοι, όπως έγραψε, είχαν επιβάλει ένα «κοζακικό» καθεστώς και τυραννούσαν, ως «απερίμητοι Τούρκοι» τους Έλληνες. Τον Οκτώβριο του 1830 με το ψευδώνυμο Παντελίδης τύπωσε τον πρώτο «Διάλογο δύο Γραικών», με τον οποίο καλούσε τους Έλληνες να ζητήσουν την προστασία των Γάλλων προκειμένου να εξασφαλίσουν μία αβασίλευτη συνταγματική δημοκρατία. Δεκάδες αντίτυπα αυτού του φυλλάδιου στάλθηκαν στην Ελλάδα, ερεθίζοντας ακόμη περισσότερο τους αντιπολιτευόμενους και προκαλώντας την αγανάκτηση των κυβερνητικών και του ίδιου του Καποδίστρια, ο οποίος μάλιστα αισθανόταν την ανάγκη να ανασκευάσει το περιεχόμενό του μπροστά στους καθηγητές του Κεντρικού Σχολείου. Στον δεύτερο «Διάλογο», που τον έγραψε το 1831, υιοθετούσε ανεπιφύλακτα όλες τις εναντίον του Καποδίστρια κατηγορίες των αντιπολιτευόμενων, θεωρώντας ότι ήταν όργανο της Ρωσίας, ότι σπατάλησε το δημόσιο χρήμα για ιδιοτελείς σκοπούς κλπ. Κατά τραγική ειρωνεία, το φυλλάδιο αυτό βρισκόταν ακόμη στο τυπογραφείο όταν έφθασε στο Παρίσι η είδηση για τη δολοφονία του Κυβερνήτη. Ο πεισματάρης όμως Κοραής δεν εμπόδισε την έκδοσή του, γιατί όπως έγραψε, «εμπεριείχε πολλά αναγκαία να γνωρισθώσιν εις τους ομογενείς μου και σωτήρια ίσως εις την παρούσαν των Ελληνικών πραγμάτων κατάστασιν». Οπωσδήποτε οι πληροφορίες του Κοραή για τα ελληνικά πράγματα ήταν μονομερείς. Ωστόσο, η σύγκρουσή τους δύσκολα θα αποφευγόταν. Οι ιδεολογικές-πολιτικές τους αντιλήψεις αποδείχθηκαν διαμετρικά αντίθετες. Στην οξύτερη φάση της διαμάχης τους ο Κοραής πίστευε ότι ο Καποδίστριας εμφορούταν από τις «σαπρές ιδέες» του 15^{ου} και του 16^{ου} αιώνα, που τις είχε διδαχθεί στην Αυλή της Πετρούπολης. Τη στάση αυτή του Κοραή πολλοί την επικρότησαν, άλλοι όμως την αποδοκίμασαν. Στους τελευταίους συγκαταλέγεται και ο Νικόλαος Δραγούμης, ο οποίος αποδοκιμάζει τη στάση του Κοραή γιατί, αγνοώντας τους χαρακτήρες, και τα ήθη των Ελλήνων και τις προθέσεις του Κυβερνήτη, παρασύρθηκε σε έργα αλλότρια και συμβούλευε την ανατροπή της καποδιστριακής κυβέρνησης. Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, οι καποδιστριακοί θα κάγουν, επιδεικτικά, τον δεύτερο *Διάλογο* του Κοραή και θα επιτεθούν με ύβρεις εναντίον του συντάκτη του.

Στους παράγοντες της αντιπολίτευσης θα πρέπει να συνυπολογίσουμε και **τα τρία πολιτικά κόμματα (αγγλόφιλο, γαλλόφιλο και ρωσόφιλο)**, που δρούσαν κατ' επιταγή των αντίστοιχων κρατών, εξυπηρετώντας δικά της το καθένα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα. Το αγγλικό κόμμα γεννήθηκε με την αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της Αγγλίας, μετά την ανάληψη του υπουργείου Εξωτερικών από τον

George Canning. Αρχηγός του ήταν ο Αλεξ. Μαυροκορδάτος, ευφυής και με μεγάλη μόρφωση πολιτικός. Δημιουργός του γαλλόφιλου κόμματος ήταν ο Ιω. Κωλέτης, προεπαναστατικά γιατρός του Αλή πασά, άνδρας φιλόδοξος, καιροσκόπος και χωρίς πολιτικές γνώσεις. Οι οπαδοί του ρωσόφιλου κόμματος, ανάμεσα στους οποίους ξεχώριζε ο Θ. Κολοκοτρώνης, επικαλούνταν την ταυτότητα του θρησκευτικού δόγματος Ρώσων και Ελλήνων και την παραδοσιακή προστασία των Ελλήνων από τους Ρώσους. Τα κόμματα αυτά, η στάση των οποίων στα εξωτερικά ζητήματα της χώρας ήταν συνδεδεμένη με την πολιτική της κάθε Δύναμης, δεν βοήθησαν καθόλου στην επίλυση των πολλών και φλεγόντων εσωτερικών προβλημάτων της χώρας. Αντίθετα, **η ανάμειξη των πρεσβυτών των Μεγάλων Δυνάμεων**, μέσω και των αντίστοιχων κομμάτων, στα εσωτερικά προβλήματα της Ελλάδας χειροτέρευσε την πολιτική της κατάσταση, εξυπηρετώντας, έτσι, τους στόχους της αντιπολίτευσης. Περισσότερο αρνητικός ήταν ο ρόλος του αντιπρέσβυ της Αγγλίας Ντόκινς, ο οποίος κατηγορούσε ανοιχτά τον Καποδίστρια ως ρωσόφιλο.

*[Ο Χρ. Λούκος στο έργο του *Η αντιπολίτευση κατά του Καποδίστρια* παραθέτει (σ.422-433) πολύ σημαντικά στοιχεία για τους κυριότερους αντιπολιτευόμενους].

Ας σημειωθεί, τέλος, ότι ένα άλλο γεγονός που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της εναντίον του Καποδίστρια αντιπολίτευσης ήταν η **παραίτηση του Λεόπολδου**, η οποία ανακοινώθηκε επίσημα στις 9/21 Μαΐου 1830 και η οποία έπεσε σαν βόμβα στους ευρωπαϊκούς διπλωματικούς κύκλους και προκάλεσε αντεκλήσεις στο αγγλικό κοινοβούλιο. Το γεγονός αυτό είχε μεγάλο αντίκτυπο και στο εσωτερικό της Ελλάδας. Η θέση του Καποδίστρια άρχισε να επιδεινώνεται και να εντείνεται η αντιπολίτευση. Εκείνος που χάρηκε, ασφαλώς, για την παραίτηση του Λεόπολδου ήταν ο Κοραΐς, ο οποίος ήταν σφόδρα αντίθετος με την επιβολή μοναρχικού πολιτεύματος στην Ελλάδα, γιατί θεωρούσε αυτή την πράξη ως μια νέα μορφή υποδούλωσης. Πολλοί κατηγορήσαν τότε τον Καποδίστρια πως επιθυμούσε την παραίτηση του Λεόπολδου για να ανεβεί ο ίδιος στον θρόνο και να ιδρύσει δική του δυναστεία, γνώμη που ασπάζεται και ο Thiersch. Οι αντιπολιτευόμενοι κατηγορήσαν τον Καποδίστρια ως υπαίτιο της παραίτησης, λέγοντας ότι θυσιάσε το μέλλον της Ελλάδας για να εξυπηρετήσει προσωπικές του φιλοδοξίες. Οι κυβερνήσεις, επίσης, της Γαλλίας και ιδίως της Αγγλίας θεώρησαν υπεύθυνο γι' αυτό το γεγονός τον Καποδίστρια. Όπως είδαμε σε άλλο κεφάλαιο, ο πολύ καλός μελετητής της Καποδιστριακής περιόδου, ιστορικός Χρ. Λούκος, θεωρεί ότι ο Καποδίστριας δεν είχε καμία ανάμειξη στην παραίτηση του Λεόπολδου.

III. Ο αντίκτυπος της Ιουλιανής επανάστασης του 1830

Η ανατροπή του βασιλιά της Γαλλίας Καρόλου Ι', εξαιτίας του περιορισμού των λαϊκών ελευθεριών (ιδίως του εκλογικού δικαιώματος), ύστερα από την επανάσταση του λαού του Παρισιού, στα τέλη Ιουλίου 1830, είχε μεγάλο αντίκτυπο –όπως και η Επανάσταση του 1789– σε όλη σχεδόν την Ευρώπη: ιδίως στην Αγγλία, στην Ιταλία, στη Γερμανία και στο Βέλγιο, όπου έγινε επανάσταση κατά των Ολλανδών, και στην Πολωνία. Η επέμβαση των Ρώσων για κατάπνιξη της επανάστασης στην Πολωνία προκάλεσε στη Γαλλία έντονο αντιδεσποτικό πνεύμα. Η γαλλική επανάσταση του

1830 αποτελεί, όντως, έναν σταθμό στην ιστορία των φιλελεύθερων αρχών. Άμεσο αποτέλεσμα για την Ελλάδα της πολιτικής μεταβολής στη Γαλλία, με την ενθρόνιση του Λουδοβίκου-Φιλίππου της Ορλεάνης, ήταν η μεταστροφή της ευμενούς έως τότε γαλλικής πολιτικής έναντι του Καποδίστρια. Η γαλλική πολιτική άρχισε να επηρεάζεται από τον φιλέλληνα Φαβιέρο, ο οποίος είχε συμμετάσχει στα γεγονότα του Παρισιού, περιέγραψε στον στρατηγό Gerard (προσωρινό υπουργό Πολέμου) με τα μελανότερα χρώματα το καθεστώς του Καποδίστρια και ζήτησε, σε περίπτωση που δεν ήταν εφικτή η εκλογή ενός πρίγκηπα, την αποστολή του στην Ελλάδα «για να την απαλλάξει από την τυραννία». Επανελάβε, βασικά, τις πιο υπερβολικές κατηγορίες των αντιπολιτευόμενων, τονίζοντας τον κίνδυνο από τον ρωσικό επεκτατισμό, ο οποίος, όπως ισχυρίστηκε, είχε αποκτήσει ερείσματα στην Ανατολή, και τάχθηκε υπέρ μιας μεγάλης Ελλάδας που θα υποκαθιστούσε την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ωστόσο, το γαλλικό υπουργείο των Εξωτερικών, στο οποίο διαβιβάστηκε το υπόμνημά του, δεν συμμερίστηκε τις απόψεις του, προκρίνοντας ως καλύτερη για την ενίσχυση του ρόλου της Γαλλίας στην Ανατολή την παραμονή του Καποδίστρια στην εξουσία. Αυτές τις απόψεις δεν τις ενστερνίζονταν οι φιλελεύθεροι Γάλλοι, που βρίσκονταν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, σε επαφή με την Ελλάδα και έτρεφαν έντονα αντικαποδιστριακά αισθήματα. Αυτό φάνηκε ακόμη και στη συμπεριφορά των Γάλλων στρατιωτικών που βρίσκονταν στην Ελλάδα.

Τόσο ο Καποδίστριας όσο και η αντιπολιτευόμενοι κατάλαβαν τη σημασία που είχε η στάση της Γαλλίας απέναντι στην Ελλάδα και γι' αυτό προσπαθούσαν, ο καθένας από την πλευρά του, να κερδίσουν την εύνοιά της. Τα γεγονότα της Γαλλίας ανησύχησαν πολύ τον Καποδίστρια, ο οποίος φοβήθηκε μήπως οι εξελίξεις αυτές καθυστερήσουν την επίλυση του ελληνικού ζητήματος. Γι' αυτό επεδίωξε να διατηρήσει φιλικές σχέσεις με τον Λουδοβίκο-Φίλιππο και γενικά με τη Γαλλία. Σε επιστολές του δε προς διάφορους ξένους προσπαθούσε να τους πείσει ότι ο τρόπος με τον οποίο κυβερνούσε την Ελλάδα ήταν ο μόνος εφικτός, ότι προοπτική του ήταν η εγκαθίδρυση ενός συνταγματικού πολιτεύματος και ότι οι αντιπολιτευόμενοι τον πολεμούσαν γιατί αποσκοπούσαν σε προσωπικά οφέλη.

Ειδική βιβλιογραφία

- Καρδάσης Β., «Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας αντιμέτωπος με τα παραδοσιακά κοινωνικά στρώματα», στο Γ. Γεωργής (επιμ.), *Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας, ό. π.*, σ. 108-121.
- Κοραΐς Αδ., *Τι συμφέρει εις την ελευθερουμένην από Τούρκους Ελλάδα να πράξη εις τας παρούσας περιστάσεις δια να μη δουλωθή εις Χριστιανούς τουρκίζοντας. Διάλογος δύο Γραικών*, Παρίσι 1830, *Διάλογος δύο Γραικών δεύτερος*, Παρίσι 1831.
- Κουμαριανού Αικ., «Κοραΐς και Καποδίστριας: η αναπόφευκτη σύγκρουση», Γεωργής, *ό. π.*, σ. 15-28.
- Λούκος Χ., *Η αντιπολίτευση κατά του κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια (1828-1831)*, Θεμέλιο, Αθήνα 1988.
- Λούκος Χ., «Η αντιπολίτευση κατά του κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια. Επανεξέταση κάποιων προσεγγίσεων», στο Γ. Γεωργής, *ό. π.*, σ. 54-67.

ΜΑΘΗΜΑ 11^ο

Η αντιπολίτευση περνά στην επαναστατική δράση. – Κλονισμός της καποδιστριακής κυβέρνησης

I. Η αντιπολίτευση περνά στην επαναστατική δράση

Το 1831 η αντίδραση κατά του Καποδίστρια εντείνεται. Αφού η αντιπολίτευση δεν μπόρεσε να υποκινήσει μια γενική εξέγερση, ενθάρρυνε αντικαποδιστριακές κινήσεις σε τοπικό επίπεδο. Η Μάνη και η Ύδρα συγκέντρωναν όλες τις προϋποθέσεις για να αποτελέσουν τις εστίες του αντικυβερνητικού αγώνα.

Στη **Μάνη** οι εσπευσμένες πρωτοβουλίες του νέου διοικητή Σπάρτης Ιάκωβου Κορηγίου έσυραν την Κυβέρνηση σε μία αναμέτρηση με τους Μαυρομιχαλαίους στην πιο ακατάλληλη γι' αυτήν περίοδο. Χωρίς να διαθέτει τις απαραίτητες δυνάμεις, προσπάθησε να κάνει σεβαστό το αξίωμά του στη Μέσα (Δυτική) Μάνη, χτυπώντας τους πύργους των Μαυρομιχαλαίων στο Λιμένι. Ο γιος του Πετρόμπεη Αναστάσιος αντέδρασε δυναμικά, κινητοποιώντας πάρα πολλούς Μανιάτες που πείστηκαν ότι πολεμούσαν για να μην επιβληθεί στη Μάνη η φορολογία της δεκάτης και για να μην στρατολογηθούν στον τακτικό στρατό. Στις 7 Ιανουαρίου 1831 ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ο οποίος ανησύχησε πολύ από αυτά τα γεγονότα, έφυγε με πλοίο για το Λιμένι, το οποίο, λόγω τρικυμίας, προσάραξε στη Ζάκυνθο. Τελικά, ο αρχηγός των Μανιατών, που είχε ήδη απολυθεί από τη Γερουσία, συνελήφθη από τον Κ. Κανάρη, ο οποίος τον μετέφερε στο Ναύπλιο και τον προφυλάκισε στο Παλαμήδι. Στο Ναύπλιο οδηγήθηκε και ο Κων/νος Μαυρομιχάλης, όπου βρισκόταν ήδη υπό κράτηση και ο άλλος αδελφός του Πετρόμπεη Ιωάννης, ο επωνομαζόμενος Κατσής. Τα γεγονότα αυτά όξυναν τις αντικυβερνητικές ενέργειες των συγγενών τους στη Μάνη, στις οποίες πρωτοστάτησαν ο Αναστάσιος Μαυρομιχάλης, ο αδελφός του Δημήτριος, ο οποίος μόλις είχε επιστρέψει από το Παρίσι, όπου σπούδαζε, και ο εξάδελφός τους Κατσάκος, που είχε δραπετεύσει από τις φυλακές του Άργους.

Σοβαρότερη ήταν η κατάσταση στην **Ύδρα**. Πρέπει να τονίσουμε στο σημείο αυτό ότι κατά τους τελευταίους μήνες του 1830 οι διαπραγματεύσεις της Κυβέρνησης με τους εκπροσώπους των ναυτικών νησιών για το ζήτημα της αποζημίωσής τους είχαν οδηγηθεί σε αδιέξοδο. Οι περισσότεροι πληρεξούσιοι των νησιών, που έφθασαν στην έδρα της Κυβέρνησης ύστερα από πρόσκλησή του Καποδίστρια, δεν δέχτηκαν μείωση του ποσού των αποζημιώσεων, ενώ ο ίδιος πρότεινε ή άμεσο συμβιβασμό για εξόφληση του χρέους, οπότε οι απαιτήσεις τους έπρεπε να μειωθούν στο 1/3, ή νέα εκκαθάριση των λογαριασμών. Το σχέδιο της αρνητικής τους απάντησης, με την οποία απαιτούσαν άμεσα υπέρογκα ποσά, το είχε συντάξει ο Μαυροκορδάτος. Ήταν ολοφάνερο ότι η Κυβέρνηση αδυνατούσε να ικανοποιήσει αυτό το αίτημά τους. Σύντομα δε θα εντάξουν σ' αυτό το ζήτημα και το αίτημά τους για παραχώρηση δημοκρατικών ελευθεριών. Αντίθετα, πολλοί Ψαριανοί που βρίσκονταν στην Αίγινα ανταποκρίθηκαν θετικά στις κυβερνητικές συμβιβαστικές προτάσεις, ενώ στις Σπέτσες οι περισσότεροι πρόκριτοι και οι πλοίαρχοι αποφάσισαν να μη δεχτούν τις προτάσεις του Καποδίστρια και έτειναν προς συνεργασία με τους Υδραίους. Το

πρόβλημα της ανεργίας επέτεινε τη δυσαρέσκεια των Υδραίων κατά της Κυβέρνησης. Ωστόσο, ο Γ. Κουντουριώτης δίσταζε να ωθήσει τη δυσαρέσκειά τους σε ανοιχτή ρήξη με την Κυβέρνηση, αφορμή για τη οποία έδωσε η δίωξη της εφ. *Απόλλων*.

Εκδότης της εφ. *Απόλλων* ήταν ο **Πολυζωΐδης**, ο οποίος είχε ζήσει από κοντά στο Παρίσι όπου σπούδαζε, τα γεγονότα που οδήγησαν στην Ιουλιανή επανάσταση. Όπως φαίνεται, αυτές οι εμπειρίες συνέβαλαν αποφασιστικά στη διαμόρφωση της ριζοσπαστικής ιδεολογίας του. Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα, η Κυβέρνηση του πρότεινε κάποιες δημόσιες θέσεις που δεν τον ικανοποιούσαν και τις απέρριψε και αποφάσισε να εκδώσει μία εφημερίδα. Στην ενέργειά του αυτή των ώθησαν, μάλλον, οι αντικυβερνητικοί που ήθελαν έτσι να καλύψουν το κενό που είχε αφήσει το κλείσιμο (τον Οκτ. 1830) της εφ. *Ηώς* του Εμμ. Αντωνιάδη και να κάνουν γνωστές τις θέσεις τους, όντας το αντίβαρο των κυβερνητικών θέσεων, που εξέφραζε η επίσημη *Γενική Εφημερίς*. Όμως η Κυβέρνηση (ο αστυνόμος Ναυπλίου) έκανε μία αψυχολόγητη ενέργεια, που στράφηκε τελικά εναντίον της, με την κατάσχεση του πρώτου φύλλου της (2 Ιαν. 1831). Ο Καποδίστριας επικύρωσε αυτές τις ενέργειες, προφανώς γιατί φοβόταν την κριτική των ενεργειών του και κυρίως τη διάδοση ειδήσεων αναφορικά με τις εξεγέρσεις εναντίον των αυταρχικών καθεστώτων στην Ευρώπη. Το γεγονός αυτό το εκμεταλλεύτηκαν αμέσως οι αντιπολιτευόμενοι, εφόσον συνιστούσε μία κατάφορη παραβίαση της ελευθεροτυπίας. Τελικά, ύστερα από πολλούς ενδοιασμούς και με παρέμβαση του Μαυροκορδάτου, πείστηκαν οι Κουντουριώτες να δεχτούν την εγκατάσταση του τυπογραφείου στην Ύδρα, Μάλιστα οι Υδραίοι, υπέβαλαν στην Κυβέρνηση ένα έγγραφο που το είχε συντάξει ο Μαυροκορδάτος, απαιτώντας, εδώ και τώρα, αποζημιώσεις, τις οποίες ήταν αδύνατο να καταβάλει και η ικανοποίηση των οποίων θα ήγειρε αξιώσεις και από τους άλλους Έλληνες για τις θυσίες που είχαν υποστεί κατά τον Αγώνα. Επρόκειτο για έναν ολοφάνερο εκβιασμό εκ μέρους των αντικυβερνητικών.

Στις 11 Μαρτίου κυκλοφόρησε στην Ύδρα το πρώτο φύλλο της εφ. *Απόλλων*, που έγινε δεκτό με ενθουσιασμό από τους αντιπολιτευόμενους, οι οποίοι έσπευσαν να συγχαρούν τους Κουντουριώτες, τονίζοντάς τους ότι δεν έπρεπε να υποχωρήσουν μπρος στην αναμενόμενη αντίδραση της Κυβέρνησης. Εξάλλου, είχαν ανάγκη από την οικονομική τους στήριξη για τη συνέχιση του αντιπολιτευτικού έργου τους. Όπως τονίζει ο Χρ. Λούκος, η εφημερίδα αυτή θα συντελέσει, με τα άκρως πολεμικά άρθρα της, στη διαμόρφωση μιας έντονα ιδεολογικής αντιπαράθεσης στον Καποδίστρια.

Το καποδιστριακό καθεστώς γίνεται όλο και πιο αστυνομοκρατούμενο: φυλακίσεις υπόπτων, καταδιώξεις συγγενών τους, εξορίες και αυστηρή λογοκρισία ή κατάσχεση επιστολών αδυνατούν να φιμώσουν τη φωνή της αντίδρασης. Μυστικοί πράκτορες, παρεκτροπές των αστυνομικών οργάνων σε βάρος φιλήσυχων πολιτών εντείνουν τα παράπονα των πολιτών εναντίον του καποδιστριακού καθεστώτος και συντελούν στην πύκνωση των εστιών της αντιπολίτευσης.

Εν τω μεταξύ, άρχισαν να συρρέουν (Μάρτιο – Απρίλιο 1831) στην Ύδρα πολλοί αντικυβερνητικοί (Μαυροκορδάτος κ. ά.) και, έτσι, να αποσαφηνίζονται οι πολιτικοί στόχοι της αντιπολίτευσης. Οι Υδραίοι ήταν αδιάλλακτοι στο ζήτημα των αποζημιώσεων και απέρριψαν πρόταση του Καποδίστρια να τους χορηγηθεί μεγάλο

τμήμα των *εθνικών γαιών*. Η αντίδραση του Μιαούλη εξουδετέρωσε τα σχέδια της Κυβέρνησης για ίδρυση ναυτικού ταξιαρχικού σώματος, στο οποίο θα μπορούσαν να καταταγούν με μηνιαίο μισθό οι πλοίαρχοι του Αγώνα. Επρόκειτο για ένα σχέδιο που στόχευε να αποσπάσει τους Υδραίους πλοίαρχους από την επήρεια των προκρίτων.

Την περίοδο αυτή των μεγάλων διαδηλώσεων στο Παρίσι, οπότε αναμένονταν πολεμική σύγκρουση της Γαλλίας με τη Ρωσία, λόγω των εξεγέρσεων στην Πολωνία και στην Ιταλία, ο διοικητής της γαλλικής ναυτικής μοίρας στο Αιγαίο Lalande έδωσε στην αντιπολίτευση ένα σχέδιο δράσης το οποίο, μεταξύ άλλων, προέβλεπε την ανατροπή του Καποδίστρια και τον σχηματισμό προσωρινής κυβέρνησης από τους Α. Μιαούλη, Γ. Κουντουριώτη και Α. Ζαΐμη. Όμως η νέα γαλλική Κυβέρνηση, που σχηματίστηκε στις 1/13 Μαρτίου 1831 άλλαξε την εξωτερική πολιτική της Γαλλίας, εφαρμόζοντας την αρχή της μη επεμβάσεως σε εξωτερικά ζητήματα, για να μην διασαλευθεί η ευρωπαϊκή ειρήνη, εξέλιξη που φαινόταν ευνοϊκή για την Κυβέρνηση.

Οι αντιπολιτευόμενοι, φοβούμενοι ότι η Διάσκεψη του Λονδίνου, θα υποστήριζε τον Καποδίστρια, συνέταξαν ένα ανυπόγραφο κείμενο (τον Απρίλιο του 1831) στο οποίο υποστήριζαν ότι το ισχύον κυβερνητικό σύστημα ήταν ολέθριο για τη χώρα, ότι δεν υπήρχε δυνατότητα συμβιβασμού με τον Καποδίστρια, και άλλη λύση από τη σύγκρουση μαζί του και ότι «ο πλέον σύντομος, εύκολος και πληρέστερος τρόπος της περί επιτυχίας του σκοπού βεβαιότητας είναι το κατά του προσώπου του αιφνίδιον και ολιγόχειρον κίνημα». Τον Ιούλιο 1831 αποφασίστηκε από τους αρχηγούς της αντιπολίτευσης στην Ύδρα ή δυναμική σύγκρουση με τη Κυβέρνηση, κάτι που δεν έβρισκε σύμφωνους τους μετριοπαθείς αντιπολιτευόμενους, που ήλπιζαν σε συμβιβασμό με τον Κυβερνήτη. Αλλά και οι πιο ριζοσπάστες αντιπολιτευόμενοι δίσταζαν ακόμη να προβούν σε δυναμικές ενέργειες φοβούμενοι την αντίδραση των Δυνάμεων, αν επιχειρούσαν βίαιη ανατροπή του καθεστώτος. Εξάλλου, για την υλοποίηση ενός τέτοιου κινήματος απαιτούνταν και χρήματα.

Οι διαθέσιμες πηγές μας επιτρέπουν να ανασυγκροτήσουμε τη **στρατηγική** που ακολούθησε η ηγεσία της αντιπολίτευσης στην Ύδρα, πριν καταλήξει στην ένοπλη σύγκρουση. Αυτή απέβλεπε: α) στην ακόμη μεγαλύτερη μείωση του κύρους της κυβέρνησης Καποδίστρια, και β) στη νομιμοποίηση της αντιπολίτευσης και στη διεύρυνσή της, ώστε να φανεί πως είχε εθνικό χαρακτήρα. Κατά τον *Απόλλωνα*, κάτω από το καποδιστριακό καθεστώς, η ζωή, η τιμή, η προσωπική ελευθερία και η περιουσίες των πολιτών κινδύνευαν, η γεωργία μαράζωνε και η παιδεία ήταν υπό διωγμόν. Ως μόνη λύση γι' αυτά τα δεινά θεωρούσαν το σύνταγμα, κατά τα δυτικά πρότυπα, χωρίς όμως να λαμβάνουν υπόψη τους τις μεγάλες διαφορές ανάμεσα στην ελληνική και στις δυτικές κοινωνίες. Θεωρούσαν ότι ο Καποδίστριας δεν είχε τηρήσει τον όρκο που είχε δώσει, ότι διέπραττε παράνομες πράξεις και, συνεπώς, οι Έλληνες δεν ήταν υποχρεωμένοι να υπακούουν σ' αυτόν. Επείγονταν δε να δείξουν στις ξένες Δυνάμεις τη νομιμότητα των ενεργειών τους.

Η ευρωπαϊκή συγκυρία φαινόταν τώρα ευνοϊκή. Τα οικονομικά προβλήματα αύξαναν τη δυσαρέσκεια εναντίον της Κυβέρνησης, ενώ η στάση των αντιπροσώπων της Γαλλίας και της Αγγλίας μείωνε σταδιακά την πεποίθηση ότι ο Καποδίστριας είχε την υποστήριξη των Δυνάμεων. Μέχρι τον Ιούλιο του 1831 όμως η ηγεσία της

αντιπολίτευσης δεν επιχείρησε εξέγερση των Ρουμελιωτών και γενικά όλου του στρατεύματος. Ωστόσο, προσπάθησε να ενισχύσει τις θέσεις της ανάμεσα στους οπλαρχηγούς, γνωρίζοντας ότι η κινητοποίηση τους θα ήταν αποφασιστική, σε περίπτωση ένοπλης σύγκρουσης με την Κυβέρνηση. Όπως είδαμε σε άλλη ενότητα, αρκετοί οπλαρχηγοί ήταν δυσαρεστημένοι με τον Καποδίστρια, γιατί τους είχε απομακρύνει από το στράτευμα. Η δυσαρέσκεια του ταγματάρχη Καρατάσου κατέληξε σε στάση (1 Μαΐου 1831), η οποία γρήγορα καταπνίγηκε και ο Καρατάσος αναγκάστηκε να καταφύγει στην τουρκική επικράτεια. Η αντιπολίτευση της Ύδρας δε φαίνεται να είχε ανάμειξη σ' αυτό το κίνημα. Όσον αφορά τους αγρότες της Πελοποννήσου, που αποτελούσαν τη συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού της, τα κηρύγματα της αντιπολίτευσης δεν βρήκαν απήχηση. Γι' αυτούς προείχε η ησυχία και η προστασία που τους παρείχε το καθεστώς. Όσον αφορά τους εμπόρους της Σύρου, η απόφαση της Κυβέρνησης να εκδώσει χαρτονόμισμα θεωρήθηκε καταστροφική για τις συναλλαγές τους. Ο *Απόλλων* χαρακτήριζε την οικονομική πολιτική της Κυβέρνησης ως καταστροφική για το εμπόριο («εμποροκτόνο»).

Κατά τους μήνες Απρίλιο και Μάιο 1831 έγιναν πολλές προσπάθειες, με πρωτοβουλία του Γάλλου αντιπρέσβυ Rouen, για συμφιλίωση του Κυβερνήτη με την αντιπολίτευση ή, τουλάχιστον, με ορισμένα μετριοπαθή μέλη της που υποστήριζαν την παραχώρηση συντάγματος ή επιβολή φιλελεύθερων θεσμών σε ορισμένους κλάδους της διοίκησης. Όμως οι προσπάθειες αυτές ναυάγησαν, εξαιτίας κακών συμβουλών και προτροπών των αδελφών του Καποδίστρια Βιάρου και Αυγουστίνου. Μία επιτροπή της υδραϊκής αντιπολίτευσης που ήλθε στο Ναύπλιο για συζητήσεις, δεν συναντήθηκε με τον Καποδίστρια, παρά μόνο με τους εντιπρέσβεις. Παράλληλα, ο Ζαΐμης καταβάλλει προσπάθειες να επιτύχει έναν έντιμο συμβιβασμό ανάμεσα στα αντιμαχόμενα μέρη, με τον όρο να συναινέσει ο Καποδίστριας σε συνταγματικές παραχωρήσεις. Ο Κ. Ζωγράφος, που τον πληροφόρησε γι' αυτή την πρωτοβουλία ο Γ. Κουντουριώτης, δεν πίστευε ότι ο Καποδίστριας θα προέβαινε σε πραγματικές συνταγματικές παραχωρήσεις.

Το **καλοκαίρι του 1831** είχαν συγκεντρωθεί στην Ύδρα πολλοί ενθουσιώδεις αντιπολιτευόμενοι, διανοούμενοι και πολιτικοί: Πολυζωίδης, Φαρμακίδης, Αλ. και Π. Σούτσος, Τρικούπης, Κ. Ζωγράφος, Μαυροκορδάτος κ, ά. Επίσημα τους εξέφραζε η δημογεροντία του νησιού. Πίσω όμως από τις σπουδαιότερες αποφάσεις της εντοπίζεται η παρουσία του Μαυροκορδάτου, όπως φαίνεται και από τη μελέτη σχεδίων εγγράφων του προσωπικού του αρχείου. Τα έγγραφα που συνέτασσε ο Μαυροκορδάτος εμφανίζουν την αντιπολίτευση ως νόμιμη και τα αιτήματά της ως αιτήματα όλων των Ελλήνων. Ως κοινός διεκδικητικός στόχος της εμφανιζόταν το σύνταγμα, που λειτουργούσε ως ενοποιητικό στοιχείο των ετερόκλητων ομάδων της.

Όπως φαίνεται, τα παραδοσιακά στοιχεία του τόπου (πρόκριτοι, οπλαρχηγοί) έβλεπαν το **σύνταγμα** ως το μόνο μέσο για να αντικρούσουν ή να περιορίσουν τις συγκεντρωτικές τάσεις του καθεστώτος. Τα αστικά στοιχεία, των πόλεων, δεν είχαν ακόμη ισχυρή συνείδηση ένταξης σε χωριστό κοινωνικό σώμα και, επομένως, δεν είχαν συγκεκριμένους πολιτικούς στόχους. Επιθυμούσαν την εγκαθίδρυση ενός φιλελεύθερου καθεστώτος, γιατί πίστευαν ότι θα ευνοούσε την άσκηση του εμπορίου

τους. Όμως, οι μικροέμποροι και οι επαγγελματίες ανησυχούσαν μήπως η ένταση που υπήρχε και η πιθανή δολοφονία του Καποδίστρια αναστάτωναν την ομαλή κοινωνική και πολιτική ζωή. Πολύ πιο στέρεο ιδεολογικό υπόβαθρο είχε ο αντικαποδιστριακός αγώνας κάποιων πολιτικών και διανοούμενων, που ήταν συνταγματικοί εκ πεποιθήσεως (Σπ. Τρικούπης, Εμμ. Αντωνιάδης κ. ά.). Πολλοί, πάντως, πίστευαν ότι ήταν δυνατό να βρεθεί μια συμβιβαστική λύση, ώστε και ο Καποδίστριας να συνεχίσει να κυβερνά τη χώρα και το καθεστώς να γίνει φιλελεύθερο.

Στις 24 Ιουνίου/6 Ιουλίου στέλνονται έγγραφα των εκπροσώπων της Ύδρας Α. Μιαούλη και Γ. Κουντουριώτη προς τον Ντόκινς, καθώς και πολλές αναφορές άλλων Υδραίων και Ερμοπουλιτών προς τον Καποδίστρια, με τις οποίες ζητούν τη σύγκληση εθνοσυνέλευσης. Την άρνηση του Καποδίστρια να δεχτεί τις απόψεις τους την αποδίδουν οι αντιπολιτευόμενοι σε υποβολιμαίες σκέψεις των αδελφών του. Πολύ διαφωτιστική είναι μία επιστολή προς τον Καποδίστρια 545 Υδραίων, στις 24 Ιουνίου, την οποία συνέταξαν σίγουρα με τη βοήθεια των εκεί αντιπάλων του καθεστώτος. Σ' αυτή του γράφουν με θάρρος τις παραβιάσεις και τις καταπατήσεις των συνταγματικών βάσεων του προσωρινού συστήματος που σχεδίασε ο ίδιος μετά την ανάληψη της εξουσίας του. *(βλ. την επιστολή αυτή στο Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία, ό. π.*, σ. 641-644 και στο corpus των πηγών). Τον Ιούνιο - Ιούλιο 1831 φθάνουν στην Κυβέρνηση αλληπάλληλες ενυπόγραφες αναφορές-αιτήσεις από την Ερμούπολη, τη Μύκονο, τη Νάξο, την Άνδρο, τον Πόρο, από άλλα νησιά, από τα Καλάβρυτα, από την Αθήνα, ακόμη και από το Ναύπλιο, με τις οποίες οι υπογράφωντες ζητούσαν τη γρήγορη σύγκληση εθνικής συνέλευσης, σε εφαρμογή του συντάγματος της Τροιζήνας.

Η ηγεσία της αντιπολίτευσης στην Ύδρα, παρά την υπεροχή της, δεν μπόρεσε να επιβάλει μία κοινή γραμμή σε όλες τις αντικυβερνητικές εστίες; Διάφορα άτομα ή ομάδες ατόμων ενεργούσαν αυτόνομα, ανάλογα με τα προσωπικά τους ή τα τοπικά συμφέροντα. Ίσως ορισμένοι –όχι αναγκαστικά αντιπολιτευόμενοι– να υποκινούσαν τη ληστεία για να αποφύγουν την πληρωμή των χρεών στο δημόσιο ή για άλλους λόγους. Από την άλλη πλευρά η Κυβέρνηση γενίκευε τις μεμονωμένες περιπτώσεις ώστε να εμφανίζει την αντιπολίτευση ως πρόθυμη να ρίξει τη χώρα στην αναρχία.

Ακαμπτos ο Καποδίστριας προσπαθεί, ιδίως με τη διπλωματική αλληλογραφία, να αντιμετωπίσει την αντιπολίτευση και να δια φωτίσει την κοινή γνώμη της Ευρώπης. Εφιστά δε τη προσοχή των ξένων διπλωματών, οι οποίοι αναμειγνύονται στα ελληνικά πράγματα, τους κινδύνους που θα μπορούσαν να προκύψουν από την παράταση της αναταραχής στην Ελλάδα. Γι' αυτό ζητούσε επίμονα τη σύγκληση διάσκεψης στο Λονδίνο, ελπίζοντας ότι έτσι θα τερματιζόταν η εκκρεμής κατάσταση της χώρας. Αλλά οι ευρωπαϊκές Δυνάμεις έδιναν προτεραιότητα στην επίλυση άλλων ζητημάτων. Οι διασκέψεις για την Ελλάδα θ' αρχίσουν μόλις στις 26 Σεπτεμβρίου (νέο ημερ.), δηλαδή λίγο πριν από τη δολοφονία του Καποδίστρια. Η ανάμειξη των ξένων διπλωματικών στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας γινόταν μέρα με τη μέρα πιο έντονη. Την κατάσταση αυτή και ιδίως τις διαθέσεις της Γαλλίας απέναντι στον Κυβερνήτη την περιγράφει παραστατικά ο εκπρόσωπος της Ελλάδας στο Παρίσι Μιχ. Σούτσος σε εμπιστευτική επιστολή που του έστειλε στις 15/27 Αυγ/ 1831. *(βλ. την επιστολή αυτή στο Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία, ό. π.*, σ. 659-661 και στο corpus των πηγών).

II. Κλονισμός της καποδιστριακής κυβέρνησης

Τα γεγονότα που διαδραματίζονταν το καλοκαίρι του 1830 στην Ευρώπη, ιδίως η επανάσταση του Ιουλίου στη Γαλλία και η εξέγερση στην Πολωνία, είχαν τρομάξει τον Καποδίστρια, οδηγώντας τον προς πιο συντηρητικές θέσεις, με αποτέλεσμα να διευρύνεται το χάσμα που τον χώριζε από την αντιπολίτευση. Έτσι κατέληξε στο ερμηνευτικό σχήμα ότι λίγοι ιδιοτελείς και δοξομανείς Έλληνες, ωθούμενοι από τους Ευρωπαίους επαναστάτες, προσπαθούσαν να εξεγείρουν τους άλλους Έλληνες εναντίον της νόμιμης κυβέρνησης της χώρας. Αυτές τις σκέψεις τις εκμυστηρεύτηκε στον Nesselrdone, υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας, με την παράκληση να τις θέσει υπόψιν του τσάρου. Σ' αυτή την επιστολή τόνιζε ότι οι αντιπρόσωποι της Γαλλίας και της Αγγλίας θα προσπαθούσαν να επηρεάσουν αυτούς που εκπροσωπούσαν το ασταθές πνεύμα των Ελλήνων. Το περιεχόμενο αυτού του εγγράφου δείχνει, κατά τον Λούκο, με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο προς ποιες θεσμικές λύσεις κατηύθυνε τις ενέργειές του ο Καποδίστριας. Φαίνεται ότι επιζητούσε μία πολιτειακή οργάνωση αποδεκτή από την Αγγλία και τη Γαλλία, που δεν θα προκαλούσε την αντίδραση της αυταρχικής Ρωσίας. Πίστευε ότι αυτό θα γινόταν σταδιακά γιατί η Ελλάδα βρισκόταν, σε σύγκριση με τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη, στον 12^ο και 13^ο αιώνα. Επομένως, ήταν αδύνατο να εφαρμοστούν σ' αυτήν κρατικοί θεσμοί του 19^{ου} αι., ενώ αντίθετα οι αντιπολιτευόμενοι πίστευαν ότι χωρίς προηγμένους δημοκρατικούς θεσμούς η Ελλάδα θα οπισθοδρομούσε στον Μεσαίωνα.

Με βάση αυτή τη λογική, ο **Καποδίστριας προσπάθησε να αντιμετωπίσει, με πιο δυναμικό τρόπο, την αντιπολίτευση.** Με την κατάσχεση της εφημερίδας *Απόλλων* είχε επιχειρήσει να διατηρήσει τον έλεγχο στην πληροφόρηση των Ελλήνων. Φοβόταν κυρίως τη διάδοση ειδήσεων για τους αντικαθεστωτικούς αγώνες των ευρωπαϊκών λαών. Ο *Απόλλων* όμως συνέχισε να εκδίδεται. Έτσι, η Κυβέρνηση πήρε μέτρα για να μη φθάνει στην επαρχία. Η επιθετική αρθρογραφία αυτής της εφημερίδας ανησυχούσε πολύ τον Καποδίστρια, που αρνούταν να αντιμετωπίσει δημόσια τους αντιπάλους του για να αντικρούσει τις κατηγορίες τους.

Η Κυβέρνηση ενδιαφερόταν, πρωτίστως, να δείξει ότι τα κηρύγματα της αντιπολίτευσης δεν είχαν απήχηση στην επαρχία. Γι' αυτό δόθηκαν οδηγίες στους κατά τόπους διοικητές να επαγρυπνούν για να μη στρατολογούν οι αντιπολιτευόμενοι οπαδούς και διατάχθηκαν να φροντίσουν ώστε οι δημογέροντες και οι πρόκριτοι των επαρχιών, όταν απηύθυναν έγγραφα στην Κυβέρνηση, να δήλωναν την προσήλωσή τους στον Κυβερνήτη. Δύο τουλάχιστον φορές (Δεκ. – Ιαν. 1831) κλήθηκαν ή υποχρεώθηκαν οι κάτοικοι να υπογράψουν **αναφορές υπέρ του Καποδίστρια**, που τις είχαν συντάξει οι διοικητές. Όλες αυτές οι αναφορές δημοσιεύτηκαν στη *Γενική Εφημερίδα* και σε γαλλική μετάφραση στον *Courrier de la Grèce*.

Ταυτόχρονα, σκηνοθετήθηκαν διάφορα επεισόδια αγανακτισμένων πολιτών εναντίον αντιφρονούντων προκειμένου να εκδιωχθούν από τους τόπους της μόνιμης διαμονής τους. Το γεγονός αυτό, που πήρε μεγάλες διαστάσεις, έγινε το βασικό κατασταλτικό μέτρο της Κυβέρνησης. Σε διάφορες όμως αντιπολιτευόμενες πηγές δίνεται ένας ολοφάνερα υπερβολικός αριθμός εξόριστων ή φυλακισμένων για τις ιδέες τους. Εντάθηκε, επίσης, και η παρακολούθηση των αντιπολιτευόμενων, κάτι

που μαρτυρείται σε διάφορες πηγές. Για παράδειγμα, σώζονται οι ιδιωτικές επιστολές του αστυνόμου Ναυπλίου Ευάγγ. Ποταμιάνου προς τον Καποδίστρια, που δείχνουν ότι τον ενημέρωνε καθημερινά για τις κινήσεις των αντιπολιτευόμενων στην πόλη. Όλα αυτά τα μέτρα φανερώνουν την **αδυναμία του Καποδίστρια να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την κατάσταση**. Κατά τον Rouen, αντιπρέσβυ της Γαλλίας, η ενδεδειγμένη λύση θα ήταν ίσως να υιοθετηθούν φιλελεύθεροι θεσμοί. Έτσι θα αποπλίζονταν οι αντιπολιτευόμενοι. Κάτι τέτοιο όμως προϋπέθετε ένα ιδεολογικό άλμα από την πλευρά του Καποδίστρια, κάτι που είτε δεν μπορούσε είτε δεν ήταν διατεθειμένος να το κάνει. Στις επιστολές του τόνιζε συνεχώς ότι δεν μπορούσε να αλλάξει τις αρχές που τον κατηύθυναν σε όλη τη ζωή του.

Εκτός όμως από την ένταση της αντιπολίτευσης, ήταν έντονο και το **οικονομικό πρόβλημα**. Η Επιτροπή της Οικονομίας είχε υπολογίσει, για το 1831, ότι το έλλειμμα του κράτους θα έφθανε τους 3.483.796 φοίνικες (έσοδα 5.996.000 και έξοδα 9.479.796 φοίνικες). Η επιβίωση της Κυβέρνησης και του κράτους δεν ήταν δυνατή χωρίς οικονομικούς πόρους. Όπως φαίνεται από διάφορα έγγραφα, η αγωνία του Καποδίστρια για το αν θα τον ενίσχυαν οικονομικά οι Δυνάμεις ήταν συνεχής και έντονη. Ο Καποδίστριας βάσιζε την επίλυση των οικονομικών προβλημάτων της χώρας στο δάνειο από το εξωτερικό, που δεν ερχόταν, και στη διανομή των *εθνικών γαιών* στους ακτήμονες, η οποία προχωρούσε με πολύ αργό ρυθμό. Για την μερική έστω αντιμετώπιση του οικονομικού ζητήματος επιβλήθηκαν **νέοι φόροι** στους αγρότες ή στους κτηνοτρόφους ή αυξήθηκαν οι ήδη υπάρχοντες, κάτι που συντέλεσε στην ένταση των παραπόνων των αγροτών και των κτηνοτρόφων –ιδίως ορισμένων περιοχών– εναντίον της κυβέρνησης.

Η αντιπολίτευση εκμεταλλεύτηκε (και) αυτό το ζήτημα, θεωρώντας ότι η μη επίλυσή του οφειλόταν στην αδυναμία της Κυβέρνησης να ενισχύσει τις παραγωγικές δυνάμεις του τόπου, σε λανθασμένες επιλογές και σε σπατάλες για τη συντήρηση του αυταρχικού καθεστώτος. Ζητούσε δε, εδώ και τώρα, λύσεις που, εκ των πραγμάτων, το κρατικό Ταμείο αδυνατούσε να τις ικανοποιήσει. Εξάλλου διάφοροι παράγοντες (μεγάλη μείωση του πληθυσμού, χιλιάδες πρόσφυγες κλπ.) στέκονταν τεράστια εμπόδια για την άμεση και αποτελεσματική επίλυση αυτού του προβλήματος.

Για τον Καποδίστρια το σοβαρότερο οικονομικό πρόβλημα ήταν τα έξοδα του στρατού και του στόλου. Φρόντιζε δε να δοθούν οι μισθοί των στρατιωτικών έως το 1830, ενώ ήλπιζε ότι οι μισθοί του 1831 θα καλύπτονταν με την ενοικίαση των προσόδων. Φοβόταν πολύ ότι αν οι στρατιωτικοί έμεναν απλήρωτοι θα ήταν εύκολο να τους προσελκύσουν οι αντιπολιτευόμενοι. Η προσχώρηση της Ερμούπολης στην αντιπολίτευση έπληξε ακόμη περισσότερο τα δημόσια οικονομικά. Αποκαλυπτικό της δεινής κατάστασης της οικονομίας είναι το ότι στις αρχές Ιουνίου 1831 υπήρχαν στο δημόσιο Ταμείο μόνο 30.000 γαλλικά φράγκα, τη στιγμή που χρειαζόνταν 400.000 για την πληρωμή του στρατού και του στόλου.

Για να στηρίξει την εξουσία του ο Καποδίστριας, ήλπιζε πολύ στην ηθική υποστήριξη των Μεγ. Δυνάμεων. Ήταν βέβαιος ότι αν η Διάσκεψη του Λονδίνου έστελνε στους αντιπρέσβεις στην Ελλάδα κοινές οδηγίες που θα δήλωναν τη σαφή επιθυμία τους για διατήρηση της προσωρινής καποδιστριακής Κυβέρνησης, θα έπαυε

κάθε αντιπολιτευτική κίνηση. Αλλά, όπως είπαμε παραπάνω, άλλα σοβαρά ζητήματα (κυρίως στο Βέλγιο και στην Πολωνία) συνέβαλαν ώστε να μην ασχοληθούν ενωρίτερα με το ελληνικό ζήτημα. Στο πλαίσιο αυτό ο Καποδίστριας προσπάθησε να πείσει τον Schneider, διοικητή του γαλλικού εκστρατευτικού σώματος στο Μοριά μετά τον Μαιζών, και τον Lelande, διοικητή γαλλικής μοίρας, που τους συνάντησε στη Μεθώνη, πόσο θα κινδύνευε η ειρήνη της χώρας αν φαινόταν ότι ο γαλλικός στρατός και ο στόλος βοηθούσαν τους αντιπολιτευόμενους. Ο Σνάιντερ, όπως και το υπουργείο Πολέμου της Γαλλίας, συμφωνούσαν απόλυτα με αυτή τη θέση του Καποδίστρια. Τελείως αντίθετες όμως ήταν οι απόψεις άλλων Γάλλων αξιωματικών.

Όσον αφορά **στον τρόπο με τον οποίο πολιτεύτηκαν οι εκπρόσωποι των Μ. Δυνάμεων, κατά την κορύφωση της σύγκρουσης Καποδίστρια – αντιπολίτευσης**, ο Λούκος επισημαίνει τη διάσταση ανάμεσα στο τι πραγματικά ήθελαν και στο πως συμπεριφέρονταν οι εκπρόσωποί τους στην Ελλάδα και ότι οι γενικεύσεις οδηγούν σε λαθεμένα συμπεράσματα. Φαίνεται ότι οι εκπρόσωποι της **Ρωσίας** στην Ελλάδα είχαν πάρει οδηγίες να υποστηρίξουν, με κάθε τρόπο, τον Καποδίστρια. Ενώ όμως ο Ρώσος αντιπρόεδρος Pantin και ο διάδοχός του Ruckmann ήταν διακριτικοί στις ενέργειές τους, ο Ricord, διοικητής ρωσικής ναυτικής μοίρας στο Αιγαίο, θεωρούσε ότι για τη στήριξη του Καποδίστρια έπρεπε να χρησιμοποιήσει ακόμη και τα κανόνια των πλοίων του. Η νέα **αγγλική κυβέρνηση**, που ανέλαβε την εξουσία τον Νοέμ. του 1830, αντιμετώπισε διαφορετικά από το υπουργείο Wellington το ελληνικό ζήτημα. Ο υπουργός εξωτερικών Palmerston ζήτησε τη βελτίωση της οροθετικής γραμμής, που προβλεπόταν από το Πρωτόκολλο της 3^{ης} Φεβρ. 1830 και επέμεινε στην επίσπευση των διαδικασιών για επίλυση των εκκρεμών ζητημάτων. Παρά τις μεροληπτικές σε βάρος του Καποδίστρια εκθέσεις του Ντώκινς, ο Πάλμερστον αντιλήφθηκε τις δυσκολίες που συναντούσε ο Καποδίστριας για να οργανώσει μια κοινωνία η οποία έβγαινε από έναν σκληρό αγώνα και έδωσε στον Ντώκινς οδηγίες να καταστήσει σαφές ότι σύντομα οι Δυνάμεις θα ασχολούνταν με το ελληνικό ζήτημα και τον κάλεσε να παράσχει κάθε ηθική ενίσχυση στον Καποδίστρια. Η συμπεριφορά όμως του Ντώκινς, που επέκρινε δριμύτατα την οικονομική πολιτική του Καποδίστρια, έφερε τα αντίθετα αποτελέσματα. Τέλος, στη **Γαλλία** η κυβέρνηση Périer εφάρμοσε, σε γενικές γραμμές, στο ελληνικό ζήτημα την πολιτική των προηγούμενων κυβερνήσεων, αποφεύγοντας ενέργειες που θα έδιναν επιχειρήματα στους αντιπάλους της. Αρνήθηκε να δώσει στην ελληνική Κυβέρνηση νέα προκαταβολή έναντι του δανείου, φοβούμενη και την κριτική της γαλλικής αντιπολίτευσης, που ταύτιζε το καθεστώς Καποδίστρια με τη Ρωσία. Αλλά η υποστήριξη στον Καποδίστρια ήταν σταθερή. Όμως ο φόβος του απέναντι σε ό,τι θύμιζε την Ιουλιανή επανάσταση και η εντεινόμενη κριτική Γάλλων διανοουμένων για το αυταρχικό καποδιστριακό καθεστώς δημιουργούσε ένα αρνητικό κλίμα αμοιβαίας δυσπιστίας.

Ειδική βιβλιογραφία

- Λούκος Χ., *Η αντιπολίτευση κατά του κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια (1828-1831)*, Θεμέλιο, Αθήνα 1988.
- Λούκος Χ., «Η αντιπολίτευση κατά του κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια. Επανεξέταση κάποιων προσεγγίσεων», στο Γ. Γεωργιάς, *ό. π.*, σ. 54-67.

ΜΑΘΗΜΑ 12^ο

Η κορύφωση της κρίσης. - Η δολοφονία του Καποδίστρια: οι αιτίες, ο αντίκτυπος και οι συνέπειές της

I. Η κορύφωση της κρίσης

Το καλοκαίρι του 1831 η αντίδραση κατά του Καποδίστρια κορυφώθηκε. Τότε επιχείρησε, μέσω των αντιπρέσβων των Δυνάμεων, να δώσει στην αντιπολίτευση της Ύδρας τη δυνατότητα μιας προσέγγισης με την Κυβέρνηση, ενέργεια η οποία απέβλεπε μάλλον στο να κερδίσει χρόνο έως ότου γίνουν γνωστές οι αποφάσεις των Δυνάμεων για την Ελλάδα. Από την άλλη πλευρά ο Π. Μαυρομιχάλης αρνιόταν να ομολογήσει δημοσίως τα σφάλματά του και να πετύχει έτσι την αποφυλάκισή του. Παράλληλα, ο Καποδίστριας ζήτησε από τους αντιπρέσβεις να καλέσουν στο Ναύπλιο τον Μαυροκορδάτο και τον Γ. Κουντουριώτη και να τους τονίσουν την ανάγκη προσέγγισης με την Κυβέρνηση, διαφορετικά θα ήταν υποχρεωμένη να πάρει αυστηρά μέτρα εναντίον τους.

Πράγματι, στις 12/23 Ιουνίου έφθασαν στο Ναύπλιο οι Αλ. Μαυροκορδάτος, Γ. Κουντουριώτης και Α. Μιαούλης, δηλώνοντας ότι αν η Κυβέρνηση εφάρμοζε τα ψηφίσματα της Δ' Εθνοσυνέλευσης θα σταματούσαν κάθε αντιπολιτευτική κίνηση. Ισχυρίζονταν δε ότι οι ενέργειές τους δεν είχαν καμία σχέση με τα κινήματα της Μάνης και του Καρατάσου. Εντούτοις, παρά τις προτροπές των αντιπρέσβων, αρνήθηκαν να υποβάλουν στον Καποδίστρια τους λόγους για τους οποίους τον αντιπολιτεύονταν και να δείξουν έτσι ότι ήταν έτοιμοι να δεχθούν την εξουσία του, αν ικανοποιούσε τα αίτηματά τους. Η αποτυχία αυτής της μεσολάβησης έδειξε το αγεφύρωτο χάσμα που χώριζε την αντιπολίτευση από την Κυβέρνηση.

Κατά τον Αλ. Μαυροκορδάτο, το αντικυβερνητικό ρεύμα συνεχώς αυξανόταν γιατί είχε αφαιρεθεί από τους Έλληνες το δικαίωμα εκλογής των δημογερόντων, γιατί τα δικαστήρια εξαρτιόνταν πλήρως από την Κυβέρνηση, γιατί παραβιαζόταν η ελευθερία των πολιτών και η ασφάλεια της περιουσίας τους και, τέλος, γιατί δεν εφαρμόζονταν οι διατάξεις του Β' Ψηφίσματος της Δ' Εθνοσυνέλευσης. Ήταν ολοφάνερο ότι η αντιπολίτευση επιδίωκε να εμποδίσει τον Κυβερνήτη να εφαρμόσει τις αποφάσεις των Δυνάμεων και να βρεθεί μόνος του στην εξουσία, στην περίπτωση που η διάσκεψη του Λονδίνου δεν θα αποφάσιζε γρήγορα την οριστική λύση του ελληνικού ζητήματος. Τότε στάλθηκαν από διάφορες επαρχίες του κράτους στην Κυβέρνηση αναφορές, στις οποίες τονιζόταν ότι μόνο με συνταγματικό καθεστώς θα μπορούσε το ελληνικό κράτος να προοδεύσει και ότι η απουσία συντάγματος ήταν η κύρια αιτία της αντιπολίτευσης. Πολλές αναφορές δημοσιεύτηκαν στον *Απόλλωνα*. Αν τις αναλύσουμε με γεωγραφικά κριτήρια, διαπιστώνουμε ότι η αντιπολίτευση είχε ισχυρά ερείσματα στα νησιά του Αιγαίου και λιγότερα σε πόλεις της Πελοποννήσου.

Στο αίτημα των αντιπολιτευόμενων απάντησε ο Καποδίστριας με εγκύκλιο της 11^{ης} Ιουλίου 1831, στην οποία υποστήριζε ότι επειδή ανέμενε σύντομα τις αποφάσεις των Δυνάμεων για το ελληνικό ζήτημα, αδυνατούσε να συγκαλέσει άμεσα Εθνοσυνέλευση. Παράλληλα, για να αναστρέψει το αρνητικό γι' αυτόν κλίμα,

δέχτηκε να αποχωρήσουν προσωρινά από την Κυβέρνηση ο αδελφός του Βιάρος και ο Γονατάς, που εθωρούντο κύριοι υπαίτιοι για τα αυταρχικά μέτρα της Κυβέρνησης, κάτι που ικανοποίησε τους μετριοπαθείς αντιπολιτευόμενους.

Σύμφωνα με οδηγίες που είχαν πάρει τα κατά τόπους κυβερνητικά όργανα, συγκάλεσαν συνελεύσεις, όπου διαβάστηκε η παραπάνω εγκύκλιος και συντάχτηκαν (Ιούλιο–Σεπτ. 1831) οι επιθυμητές από την Κυβέρνηση αναφορές που στάλθηκαν για δημοσίευση στη *Γενική Εφημερίδα*. Σε αυτές εκφραζόταν η εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του Καποδίστρια, εξαιρόταν το έργο που είχε επιτελεστεί και αφηνόταν στη βούλησή του η επιλογή του κατάλληλου χρόνου για σύγκληση Εθνοσυνέλευσης. Αυτό έδωσε αφορμή στον *Απόλλωνα* να μιλά για «δουλικές»-χαλκευμένες αναφορές, σε αντίθεση με τις αυθόρμητες των αντιπολιτευόμενων. Μάλιστα, η αντιπολίτευση θεωρούσε τη δήλωση του Καποδίστρια για σύγκληση Εθνοσυνέλευσης μέχρι τον Οκτώβριο ως μία απατηλή υπόσχεση, για να κερδίσει χρόνο και ως ένα μέσο για την εξάπλωση της αντικυβερνητικής επιρροής. Οι αντιπολιτευόμενοι της Ύδρας πίεζαν για πιο δυναμική δράση. Έτσι, αποφασίστηκε η κατάληψη των κυβερνητικών πλοίων που βρίσκονταν στο ναύσταθμο του Πόρου.

Το βράδυ της 14 προς 15 Ιουλίου 1831, 150 έως 200 Υδραίοι, με επικεφαλής τον Αντώνιο Κριεζή, κατέλαβαν τα κυριότερα πλοία και τις ναυτικές εγκαταστάσεις του Πόρου. Στις 16 έφθασε εκεί, μαζί με άλλους Υδραίους, ο Ανδρέας Μιαούλης. Ο μοίραρχος Γ. Σαχίνης προσχώρησε στους αντιπολιτευόμενους, ενώ ο Γ. Κανάρης εξαναγκάστηκε να παραδώσει το πλοίο του. Με έγγραφο που έστειλαν στον Καποδίστρια, οι Υδραίοι παρουσίασαν αυτή την ενέργεια ως άμυνα, τη στιγμή που –όπως ισχυρίζονταν– ναυτική κυβερνητική μοίρα ετοιμαζόταν να τιμωρήσει τη Σύρα. Συγχρόνως, μέσω του *Απόλλωνα*, καλούσαν τους κατοίκους των νησιών του Αιγαίου να εκλέξουν νέους δημογέροντες στη θέση των κυβερνητικών και να ετοιμαστούν για εξέγερση, λέγοντας ότι ο αγώνας τους ήταν εθνικός και νόμιμος, «άγών δικαιοσύνης, φωτισμού, άπολυτρώσεως, αναστάσεως τῆς Ἑλλάδος [...]». Η νέα δημογεροντία της Ερμούπολης επιδοκίμασε αμέσως τις πράξεις των Υδραίων στον Πόρο και έστειλαν χρήματα για την ενίσχυση του αντιπολιτευτικού αγώνα.

Ο Καποδίστριας, ανησυχώντας πολύ γι' αυτά τα γεγονότα, χαρακτήρισε την επίθεση των Υδραίων ως πειρατική και ζήτησε τη βοήθεια των τριών συμμαχικών ναυτικών μοιρών. Ο πρεσβευτής της Αγγλίας Ντόκινς αναγκάστηκε να υπογράψει, μαζί με τον πρεσβευτή της Ρωσίας Ρούκμαν, δήλωση στην οποία αναφερόταν ότι η Αγγλία και η Ρωσία ενδιαφέρονταν για τη διατήρηση της ηρεμίας στην Ελλάδα. Τα ίδια δήλωσε αργότερα και ο Ρουάν, πρεσβευτής της Γαλλίας. Και ενώ ο διοικητής της ρωσικής μοίρας Ricord ήταν έτοιμος να συγκρουστεί με τον Μιαούλη, οι διοικητές της αγγλικής μοίρας Lyons και της γαλλικής Lalande δεν φαίνονταν διατεθειμένοι να χρησιμοποιήσουν τα κανόνια των πλοίων τους για να υποστηρίξουν τον Καποδίστρια, γιατί πίστευαν ότι το κίνημα των Υδραίων δεν ήταν στασιαστικό αλλά μία σοβαρή αντιπολιτευτική πράξη. Κατ' αυτούς, το ζήτημα που είχε δημιουργηθεί μπορούσε να επιλυθεί μόνο αν ο Καποδίστριας έκανε κάποιες παραχωρήσεις. Τελικά η σύγκρουση δεν αποφεύχτηκε. Ο Ρίκορντ προσπάθησε να αποκλείσει τους Υδραίους και τους Ποριώτες και ο Μιούλης αντιδρώντας χτύπησε με τα κανόνια του φρουρίου του

Πόρου τα ρωσικά πλοία. Η σύγκρουση πήρε σημαντικές διαστάσεις, με αρκετούς νεκρούς και τραυματίες και από τις δύο πλευρές.

Την ίδια στιγμή στο Ναύπλιο ο Καποδίστριας πιεζόταν από τους αντιπρόσβει και τους μοιράρχους της Αγγλίας και της Γαλλίας να προβεί σε υποχωρήσεις. Τελικά, ύστερα από επίμονες διαβουλεύσεις, συμφωνήθηκε από τους αρχηγούς των τριών ναυτικών δυνάμεων να απαιτήσουν από την κοινότητα της Ύδρας αποχώρηση των Υδραίων από τον Πόρο, απειλώντας ότι αν δεν εφάρμοζαν αυτή τη διαταγή δεν θα επέτρεπαν την ελεύθερη κυκλοφορία των πλοίων τους. Πριν όμως γίνουν γνωστά τα αποτελέσματα αυτών των συμφιλιωτικών προσπαθειών, ο Ricord αποφάσισε να χτυπήσει τους Υδραίους θεωρώντας τις συνθήκες κατάλληλες. Ο Λούκος επισημαίνει πως δεν υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι ο ίδιος ο Καποδίστριας διέταξε να γίνει αυτή η επίθεση. Ο Μιαούλης βρισκόταν σε δύσκολη θέση, απειλώντας να ανατινάξει τα πλοία αν δεχόταν επίθεση, προκειμένου να μην τα καταλάβουν οι Ρώσοι. Μάταια οι διοικητές της αγγλικής και της γαλλικής μοίρας προσπαθούσαν να συγκρατήσουν τον Ρίκορντ. Μόλις τα ρωσικά πλοία κινήθηκαν κατά των Υδραίων ο Μιαούλης ανατίναξε, την 1^η Αυγούστου 1831, τα πλοία Ύδρα και Ελλάς και διέφυγε με όσα είχαν απομείνει, ενώ ρωσικά πλοία μετέφεραν στον Πόρο κυβερνητικά στρατεύματα που λεηλάτησαν την σχεδόν έρημη πόλη.

Ο Καποδίστριας έσπευσε αμέσως με εγκύκλιο (3 Αυγ. 1831) να επιρρίψει την ευθύνη για όσα συνέβησαν στον Μιαούλη, χαρακτηρίζοντας την πράξη του ως άτιμη και βάρβαρη. Θέλησε δε να εκμεταλλευτεί τον φόβο που προκάλεσαν στον ελληνικό λαό αυτά τα γεγονότα, επιμένοντας κυρίως στην ανάγκη εκλογής πληρεξουσίων των επαρχιών αφοσιωμένων στην Κυβέρνηση. Ταυτόχρονα, εντάθηκαν οι διώξεις των αντιφρονούντων, ιδίως στο Ναύπλιο και στο Άργος, απ' όπου εξορίστηκαν αρκετοί αντιπολιτευόμενοι (Σπ. Τρικούπης, Α. Λόντος, Ν. Σκούφος, Αλ. και Π. Σούτσος, Κ. Ζωγράφος κ. ά.). Μάλιστα, διατάχθηκε ο Κανάρης να ελέγξει τη νομιμοφροσύνη των κυβερνητικών υπαλλήλων στο ναύσταθμο του Πόρου, καθώς και των πλοιάρχων και των πληρωμάτων.

Όπως φαίνεται, η Κυβέρνηση φοβόταν πολύ τη δράση μυστικών εταιρειών και ανακοίνωσε την αποκάλυψη της εταιρείας *Δυνάμεως* ή *του Ηρακλέους*. Διέταξε δε τους κρατικούς υπαλλήλους (πολιτικούς και στρατιωτικούς) να ορκιστούν ότι δεν ανήκαν σε καμία μυστική εταιρεία και ότι πείθονταν στις διαταγές της νόμιμης Κυβέρνησης. Όσοι αρνήθηκαν να υπογράψουν απολύθηκαν· ορισμένοι προτίμησαν να παραιτηθούν. Καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια ώστε να ανακτήσει η Κυβέρνηση την επιρροή της στο Αιγαίο, με τη βοήθεια του Ricord, ο οποίος δέχτηκε να κάνει περιπολίες, μαζί με τους δύο άλλους συναδέλφους του γύρω από την Ύδρα και από άλλα νησιά, για να εμποδιστεί η κίνηση αντικυβερνητικών πλοίων. Έβγαλε μάλιστα μία προκήρυξη, στην οποία εμφάνιζε τις ενέργειές του ως αντίποινα στις «εγκληματικές» πράξεις των Υδραίων, την οποία έσπευσε να την τυπώσει ο Καποδίστριας και να την αποστείλει σε όλα τα διοικητικά όργανα του κράτους, μαζί με τα εξής έγγραφα: 1^ο. διάταγμα με το οποίο αποκλείονταν τα πλοία της Ύδρας από τα λιμάνια του κράτους, 2^ο. έκθεση του Γραμματέα της Δικαιοσύνης με την οποία παραπέμπονταν να δικαστούν για εγκλήματα εσχάτης προδοσίας τα μέλη του

Κοινού της Ύδρας (Λάζαρος και Γεώργιος Κουντουριώτης, Ιω. Ορλάνδος, Δ. Βούλγαρης, Ιω. Κριεζής, Α. Μιαούλης, Γ. Σαχίνης, Θ. Φαρμακίδης και άλλοι), 3^ο. εγκύκλιο με την οποία επαινούνταν οι κάτοικοι της Σαλαμίνας γιατί απέκρουσαν με βία απόπειρα των Υδραίων να τους ξεσηκώσουν εναντίον της Κυβέρνησης.

Σε αυτή τη νέα φάση της κυβερνητικής αντεπίθεσης για τη συντριβή της αντιπολίτευσης εντάθηκε η προσπάθεια συσπείρωσης των ομάδων που υποστήριζαν τον Καποδίστρια, από την επιβίωση της Κυβέρνησης του οποίου εξαρτιόταν και η δική τους ύπαρξη. Τα άτομα αυτά κατόρθωσαν να ματαιώσουν όλες τις προσπάθειες μετριοπαθών φιλοκυβερνητικών να πείσουν τον Καποδίστρια να εφαρμόσει άλλη πολιτική έναντι των αντιπάλων του. Μάλιστα, ο Κυβερνήτης υπαινισσόταν ότι ξένοι παράγοντες επιθυμούσαν την καταστροφή των ελληνικών πλοίων, ώστε να είναι ένας ακίνδυνος ανταγωνιστής στο εμπόριο της ανατολικής Μεσογείου.

Από την άλλη πλευρά, οι Υδραίοι παρουσίαζαν την πυρπόληση των πλοίων ως μία πράξη ελευθερίας, επιρρίπτοντας την ευθύνη στον «δήμιο τῆς Ἑλλάδος» Καποδίστρια. Διακήρυτταν δε την απόφασή τους να πεθάνουν πολεμώντας για τα συνταγματικά δικαιώματα των Ελλήνων και καλούσαν όλους να συνταχθούν, άφοβα, στο πλευρό τους, διακηρύσσοντας ότι ο Κυβερνήτης «διέρρηξε τούς δεσμούς, οΐτινες τόν ἦνωναν μέ τό ἔθνος». Η προσπάθεια όμως συσπείρωσης των αντιπολιτευόμενων στην Ύδρα απέτυχε. Η Κυβέρνηση μπόρεσε να διατηρήσει τον έλεγχο πάνω στο στρατό και στην κρατική μηχανή, με αφοσιωμένους σ' αυτήν αξιωματούχους (Κ. Τζαβέλλα, Γιαννάκη Ράγκο κ. ά.) και με ικανούς Εκτάκτους επιτρόπους, όπως τον Κ. Μεταξά στην Ανατ. Στερεά. Έτσι, απέτυχαν οι προσπάθειες των αντικυβερνητικών να ξεγεύουν τον στρατό και τη φρουρά του Ναυπλίου κατά της Κυβέρνησης. Τα γεγονότα του Πόρου τρόμαξαν τους δημογέροντες της Ερμούπολης, που ζητούσαν να σταλούν επειγόντως υδραϊκά πλοία για φρούρηση του νησιού. Απαντώντας το Κοινό της Ύδρας τους καλούσε να μείνουν αμετακίνητοι στις θέσεις τους και να μη φοβούνται. Όμως η ανησυχία έγινε πανικός όταν εμφανίστηκε στο Αιγαίο ο Κανάρης.

Οι Υδραίοι είχαν αποφύγει, έως τότε, να συνεργαστούν με τους εξεγερμένους Μανιάτες. Στις αρχές Αυγούστου 1831, το υδραϊκό μπρίκι *Απόλλων*, κατόρθωσε να φθάσει στη Μάνη μεταφέροντας μία ειδική επιτροπή, η οποία πέτυχε με τα χρήματα που έφερε να στρατολογήσει 1.000 περίπου Μανιάτες., οι οποίοι στις 3 Σεπτ. εισήλθαν στην Καλαμάτα και τη λεηλάτησαν. Ισχυρές όμως γαλλικές δυνάμεις τους ανάγκασαν να αποχωρήσουν από την πόλη. Εντούτοις η συμπάθεια των Γάλλων στρατιωτών για τους πολιτικούς-συνταγματικούς στόχους της αντιπολίτευσης ήταν απροκάλυπτη, ιδίως μετά τη δυναμική υποστήριξη της Κυβέρνησης από τους Ρώσους. Η Καλαμάτα θα γίνει, πρόσκαιρα, το καταφύγιο των συνταγματικών της περιοχής, αλλά ο Θ. Κολοκοτρώνης κατόρθωσε να «επαναφέρει» τους κατοίκους της στην κυβερνητική παράταξη.

Οι κατηγορίες που εξαπέλυε τώρα ο *Απόλλων* κατά του Καποδίστρια και του καθεστώτος του ήταν δριμύτερες, εξογκώνοντας τις αρνητικές πλευρές της πολιτικής του. Όπως επισημαίνει, ο Λούκος, η διάδοση χαλκευμένων, ως ένα βαθμό, ειδήσεων μας επιτρέπει να δούμε πώς λειτουργούν οι συλλογικές νοοτροπίες και συμπεριφορές. Στο αντιπολιτευτικό πλαίσιο εντάσσονται και ποιήματα τον αδελφών Αλέξανδρου και

Παναγιώτη Σούτσου (του 1831) και το πεζό *Ο έξόριστος του 1831*, με τα οποία καταγγελλόταν έντονα η καποδιστριακή πολιτική.

Από τα μέσα Αυγούστου 1831, ύστερα από την αποτυχία της αντιπολίτευσης να ξεσηκώσει τους ατάκτους, φαίνεται πως η Κυβέρνηση είχε ξεπεράσει την κρίση. Ο Καποδίστριας απειλούσε τώρα να προσβάλει την ίδια την Ύδρα, ενώ οι αντιπρόσωποι της Γαλλίας και της Αγγλίας προσπαθούσαν να τον αποτρέψουν από μια τέτοια ενέργεια. Ύστερα από πολλές συζητήσεις, ο Καποδίστριας πρότεινε οι αρχηγοί των συμμαχικών μοιρών να εξαναγκάσουν όλα τα υδραϊκά πλοία που βρίσκονταν στο Αιγαίο να επιστρέψουν στην Ύδρα και να μην εξέλθουν πάλι, κάτι που αποδέχτηκαν οι αντιπολιτευόμενοι. Απέφυγε όμως να πάρει μέτρα για την υποταγή της Σύρας και άλλων νησιών του Αιγαίου που είχαν ταχθεί στο πλευρό των αντικυβερνητικών. Η υποχώρηση των αντιπολιτευόμενων οφειλόταν στην επιδείνωση της θέσης τους. Ο Καποδίστριας έλεγχε το στρατό, η Στερεά δεν είχε αποστατήσει, η επιχείρηση των αντικυβερνητικών στη Μάνη δεν είχε φέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα, όλη σχεδόν η Πελοπόννησος βρισκόταν στο πλευρό του Καποδίστρια, οι Ερμούπολιτες δεν έδιναν πλέον χρήματα στην Ύδρα και η σύγκρουση Γαλλίας-Ρωσίας –στην οποία είχαν επενδύσει πολλά οι αντιπολιτευόμενοι– τελικά δεν επήλθε.

Κάποιες μαρτυρίες δείχνουν ότι λίγο πριν από τη δολοφονία του Καποδίστρια οι Ύδραίοι πρόκριτοι, παρακάπτοντας τους άλλους αντιπολιτευόμενους, επιδίωκαν μία προσέγγιση μαζί του. Πιθανότατα, προετοιμαζόταν μία συμφωνία για αποχώρηση των αντιπολιτευόμενων από την Ύδρα, λύση που την επιθυμούσε και ο ίδιος. Την ίδια στιγμή, στην Πελοπόννησο και στη Στερεά, η βία των κυβερνητικών οργάνων κατέπνιγε κάθε αντιπολιτευόμενη φωνή. Καταγγέλονταν δε από την Κυβέρνηση, για μία ακόμη φορά, οι εκπρόσωποι της Αγγλίας και της Γαλλίας ότι ενθάρρυναν τις ενέργειες λίγων ατόμων «δοξομανών και τυχοδιωκτών». Ο Καποδίστριας έμενε αμετακίνητος στη θέση του ότι προκειμένου να προχωρήσει στην παραχώρηση συντάγματος ήταν απαραίτητη η διανομή των *εθνικών γαιών* και η παιδεία των πολιτών στην έννομη τάξη. Είναι φανερό ότι η σχεδόν τετραετής θητεία του δεν είχε μεταβάλει, σχεδόν καθόλου, την εικόνα που είχε σχηματίσει για τους Έλληνες.

II. Η δολοφονία του Καποδίστρια: οι αιτίες, ο αντίκτυπος και οι συνέπειές της

Το πρωί της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1831 ο βαθεία θρησκευόμενος Ιωάννης Καποδίστριας πηγαινε –όπως κάθε Κυριακή και μεγάλη εορτή– στον Άγιο Σπυρίδωνα Ναυπλίου για να λειτουργηθεί. Θα δολοφονηθεί μπροστά στο ναό από τον Κων/νο και τον Γεώργιο Μαυρομιχάλη. Κατά τον Βακαλόπουλο, επρόκειτο για ένα ανοσιούργημα. Ο συνοδός του Κυβερνήτη πλήγωσε τον Κων/νο, που συνελήφθη από το μανιασμένο πλήθος και θανατώθηκε οικτρά. Ο Γεώργιος, μαζί με τους Ανδρέα Γεωργίου και Ιω. Καραγιάννη, φύλακες και συνεργούς των Μαυρομιχалаίων, κατέφυγαν στη γαλλική πρεσβεία. Ο Rouen αναγκάστηκε να τους παραδώσει, υπό τον όρο να δικαστούν. Χάρης στις ενέργειες του φρουράρχου Ναυπλίου Αλμείδα, αποφεύχτηκαν αντίποινα κατά των αντικυβερνητικών.

Στην ανάκρισή του ο Γ. Μαυρομιχάλης αρνήθηκε κάθε συμμετοχή στο έγκλημα, τη στιγμή που οι αυτόπτες μάρτυρες κατέθεσαν το αντίθετο. Στη δίκη που

έγινε δεν αποκάλυψε τίποτα για τα κίνητρα της πράξης του. Μόνο στη διαθήκη του μιλούσε συγκεχυμένα για ελεύθερους νόμους. Καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε στο προάστιο της Πρόνοιας, στις 10 Οκτωβρίου, ενώ το συγκεντρωμένο πλήθος ξεσπούσε σε κατάρες και αναθέματα εναντίον του. Ένας ανώνυμος μάρτυρας γράφει ότι ο Μαυρομιχάλης, απευθυνόμενος στο πλήθος, συνέστησε με σταθερή φωνή «Ομόνοια καί Ένωση» και ότι ο ίδιος έδωσε στο απόσπασμα το πρόσταγμα της εκτέλεσής του.

Τίποτα δεν αποκάλυψαν και οι δύο συνεργοί τους. Ο Καραγιάννης, μετά την αρχική καταδίκη του, ισχυρίστηκε ότι οι Μαυρομιχαλαίοι του είχαν κάποτε εξομολογηθεί πως στη συνωμοσία κατά του Καποδίστρια συμμετείχαν ο Α. Λόντος, ο Ανδρέας Καλαμογδάρτης κ. άλ. Κατέθεσε, επίσης, ότι ήταν μία καλά οργανωμένη δολοφονία, ότι αυτή η συνωμοσία ήταν γνωστή στους Γάλλους και στους Άγγλους, και ότι οι Μαυρομιχαλαίοι αποφάσισαν να δολοφονήσουν τον Καποδίστρια γιατί, ανάμεσα στ' άλλα «ἄφησε ὄλην τήν Ρούμελη εἰς τούς Τούρκους». Λίγα όμως από αυτά επιβεβαίωσε ο Α. Γεωργίου.

Η Κυβέρνηση, θεωρώντας όλες αυτές τις ενδείξεις ως σημαντικές, άρχισε συστηματικές ανακρίσεις του Α. Λόντου, του Α. Καλαμογδάρτη κ. άλ. Συνολικά ανακρίθηκαν περίπου 130 άτομα. Η προσοχή της ανάκρισης στράφηκε κυρίως προς τους Γάλλους· ιδίως προς τον στρατηγό Gérard, εναντίον του οποίου υπήρχαν πολλά επιβαρυντικά στοιχεία. Πράγματι, εχθρευόταν, για πολλούς λόγους, τον Καποδίστρια (γιατί δεν ήθελε την οργάνωση τακτικού στρατού κλπ.). Φαίνεται δε ότι ασπαζόταν τη θέση πολλών αντιπολιτευόμενων ότι ο Καποδίστριας ήθελε να περιορίσει την Ελλάδα μόνο στην Πελοπόννησο για να αποθαρρυνθεί κάθε υποψήφιος να αναλάβει το θρόνο του νέου κράτους. Όμως, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η γαλλική κυβέρνηση ήθελε τη διατήρηση του Καποδίστρια στην εξουσία ως την οριστική λύση του ελληνικού ζητήματος και έδινε τις ανάλογες εντολές στους εκπροσώπους της στην Ελλάδα. Συνεπώς, είναι επισφαλής η θέση ότι οι αντιπολιτευόμενοι συμμάχησαν με τους Γάλλους για τη δολοφονία του Καποδίστρια, γιατί λόγω των σχέσεών του με τη Ρωσία, τους ήταν εμπόδιο στα σχέδιά τους για επέκταση στην Ανατολή.

Τον Μάρτιο του 1832, λίγο πριν από την πτώση της, η Κυβέρνηση του Αυγουστίνου Καποδίστρια, οι ύποπτοι περιορίστηκαν μόνο σε 15. Δεν βρέθηκαν, επίσης, ασφαλείς αποδείξεις για σύνδεση της δολοφονίας με την αντιπολίτευση της Ύδρας. Η θριαμβολογία του *Απόλλωνα* για τη δολοφονία του Κυβερνήτη, δεν συνιστά απόδειξη, ενοχής, όπως θεωρήθηκε τότε. Ο Λούκος θεωρεί ως αστήριχτη την υπόθεση ότι μερικοί ήθελαν να μη βρίσκεται ο Καποδίστριας στην εξουσία, όταν θα έφθαναν οι αποφάσεις της διάσκεψης του Λονδίνου, που αναμενόταν να είναι ευνοϊκές γι' αυτόν. Ο Ντώκινς δεν απασχόλησε καθόλου την ανάκριση, γιατί δεν θεωρήθηκε ύποπτος.

Αντίθετα, ισχυρότερη είναι η αναζήτηση συνενόχων των Μαυρομιχαλαίων μεταξύ προκρίτων της Πελοποννήσου. (ιδίως του Λόντου και του Καλαμογδάρτη, οι οποίοι όντως είχαν αντιταχθεί σε πολλά κυβερνητικά μέτρα). Οι Μαυρομιχαλαίοι ήταν φυσικό να εχρεούνται τον Καποδίστρια, γιατί εξαιτίας της πολιτικής του Καποδίστρια είχαν χάσει πολλά έσοδα από τη Μάνη, που εισέπρατταν κάθε χρόνο

πριν από το 1821. Αυτό επέτρεπε στην οικογένειά τους να διαδραματίζει κυριαρχικό ρόλο και να ασκεί μεγάλη επιρροή σε όλα τα ζητήματα της μανιάτικης χερσονήσου επιρροή που κινδύνευε τώρα να τη χάσει, λόγω της συγκεντρωτικής διοίκησης που ήθελε να επιβάλει ο Καποδίστριας. Ήταν, επίσης, δυσαρεστημένοι από το ό,τι αντί ένα μέλος της οικογένειάς τους, η οποία είχε προσφέρει τόσα πολλά στον Αγώνα της ανεξαρτησίας, να διοριστεί σε μία υψηλή κυβερνητική θέση, βρίσκονταν είτε στη φυλακή είτε υπό επιτήρηση. Εξάλλου, η δολοφονία για εκδίκηση (βεντέτα) ήταν συνήθης πρακτική στη Μάνη. Δεν φαίνεται δε να δόθηκε η απαιτούμενη προσοχή τις πληροφορίες, που κυκλοφορούσαν λίγο πριν τη δολοφονία, ότι θα κτυπούσαν τον Κυβερνήτη.

Φαίνεται λοιπόν ότι η δολοφονία του Κυβερνήτη δεν ήταν αποτέλεσμα μιας οργανωμένης συνωμοσίας αλλά το τελευταίο όπλο που διέθεταν τα παραδοσιακά κυρίαρχα σώματα του Ελληνισμού για να υπερασπίσουν τα παλαιά κεκτημένα τους. Ο *Απόλλων* θα υποστηρίξει ότι η αγανάκτηση για όσα κακά προκαλούσε στον τόπο η αυταρχική διοίκηση του Καποδίστρια παρά η δίψα για εκδίκηση όπλισε το χέρι των Μαυρομιχαλαίων. Μάλιστα, τους παρομοίαζε, όπως και ο Αλέξανδρος Σούτσος στο γνωστό του ποίημα, με τους αρχαίους τυραννοκτόνους Αρμόδιο και Αριστογείτονα. Λίγες δε ημέρες μετά τη δολοφονία ο Πολυζωίδης σταμάτησε να εκδίδει τον *Απόλλωνα*, θεωρώντας ότι ο σκοπός για τον οποίο τον εξέδιδε είχε εκλείψει, αφού «ό Τύραννος εξέλιπε καί οὕτως ἡ πηγὴ, ὅθεν ὄλαι αἱ συμφοραὶ προήρχοντο, ἐστέρησε μονομιᾶς». Ενθουσιασμένος ήταν από αυτό το γεγονός και ο Θεόκλητος Φαρμακίδης, έναν ενθουσιασμό που δεν τον συμμερίστηκαν όμως όλοι οι αντιπολιτευόμενοι της Ύδρας.

Η είδηση της δολοφονίας του Καποδίστρια συγκλόνησε τον ελληνικό λαό, ιδίως τους χωρικούς της Πελοποννήσου, που τον έκλαψαν σαν πραγματικό τους πατέρα τους, θεωρώντας ότι είχαν χάσει τον προστάτη τους. Ανάλογες ήταν και οι αντιδράσεις των ομογενών του εξωτερικού. Η μνήμη του θα μείνει για πολύ καιρό ζωντανή. Οι αφοσιωμένοι οπαδοί και συνεργάτες του θα συγκροτήσουν ένα οργανωμένο κόμμα. Στα χρόνια της Αντιβασιλείας θα διωχτούν από τους αντιπάλους τους. Στα κομματικά τους έντυπα θα προβάλλουν τη διακυβέρνηση της χώρας από τον Καποδίστρια ως τη μόνη ικανή να οδηγήσει τη χώρα προς την ευημερία. Η είδηση του θανάτου του Κυβερνήτη τάραξε και τους διπλωματικούς κύκλους της Ευρώπης, ιδίως της Ρωσίας, όπου είχε πολλούς φίλους, λόγω της μακράς εκεί παραμονής του. Συντάραξε, επίσης, τους Ελβετούς, ιδίως τον πιστό φίλο του και μεγάλο φιλέλληνα Εϋνάρδο. Μεγάλο αντίκτυπο είχε επίσης η δολοφονία του Καποδίστρια και στους κύκλους των φιλελλήνων της Αμερικής.

Όσον αφορά στους αντιπολιτευόμενους, οι περισσότεροι διαφοροποίησαν τις ιδεολογικές τους θέσεις, ύστερα από τις πολύ οδυνηρές εμπειρίες των εμφύλιων συγκρούσεων του 1831-32, άμεση συνέπεια της δολοφονίας του Καποδίστρια: άλλοι συνεργάστηκαν για τη διατήρηση ή ενίσχυση του απολυταρχικού καθεστώτος. Λίγοι μόνο διατήρησαν τις φιλελεύθερες αρχές που υπερασπίζονταν το 1830-31. Οι τελευταίοι προσπαθήσαν, όσο μπορούσαν, να αντικρούσουν αυτούς που, μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη, εξιδανίκευαν το πρόσωπό του και την Κυβέρνησή του.

Όμως, η προσπάθειά τους αυτή δεν είχε μεγάλη απήχηση. Στα επόμενα χρόνια της βαυαρικής Αντιβασιλείας και της οθωνικής απολυταρχίας τα παλαιότερα και τα νέα φλέγοντα ζητήματα (παραχώρηση συντάγματος, το ζήτημα της διανομής των *εθνικών γαιών*, το ζήτημα των αυτοχθόνων και των ετεροχθόνων, της ξενοκρατίας κ. ά.) θα οδηγήσουν σε μία αναθεώρηση του παρελθόντος και σε μία αναζήτηση λύσεων στα καυτά προβλήματα που αντιμετώπιζε το νεοσύστατο κράτος. Στο πλαίσιο αυτό θα παρασιωπηθούν ή θα υποβασμιστούν τόσο οι θετικές όσο και οι αρνητικές –ανάλογα με τους κριτές– πλευρές της διακυβέρνησης της χώρας από τον Ιωάννη Καποδίστρια.

Ειδική βιβλιογραφία

- Γριτσόπουλος Τάσος, «Η απήχηση εκ της δολοφονίας του Καποδίστρια», *Πελοποννησιακά* 13 (1978-1979), σ. 291-302.
- Κουγέας Στ., «Η διθήκη του εκ των φονέων του Καποδίστρια Γεωργίου Μαυρομχάλη», *Πελοποννησιακά* 1 (1956), σ. 347-377.
- Κρεμμυδάς Βασ., «Η δολοφονία του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια», *Ο Ερασιστής* 14 (1977), σ. 217-281.

ΜΑΘΗΜΑ 13^ο

Αποτίμηση του έργου του Ιωάννη Καποδίστρια. – Ο Καποδίστριας στη νεοελληνική ιδεολογία. – Εργασίες

[συμπληρωματική μελέτη για εξετάσεις από Απ. Βακαλόπουλο, *Ιστορία*, τ. Η', σελ. 718-726]

Κρίνοντας κανείς, νηφάλια και αντικειμενικά, το έργο που συντελέστηκε κατά τη βραχύχρονη διακυβέρνηση της χώρας από τον Ιωάννη Καποδίστρια δεν μπορεί να μην αναγνωρίσει όσα επιτεύχθηκαν σε διάφορους τομείς (οργάνωση της διοίκησης, της δικαιοσύνης, της παιδείας και της γεωργίας, προσπάθεια για ένταξη στην ελληνική επικράτεια όσο το δυνατό περισσότερων ελληνικών περιοχών, για σύναψη δανείου κλπ.). Ένα τεράστιο έργο που συντελέστηκε μέσα σε εξαιρετικά δυσμενείς συνθήκες. Όπως προκύπτει από την έρευνα, ο Καποδίστριας ενδιαφέρθηκε ειλικρινά για την πολιτική και κοινωνική χειραφέτηση των αγροτικών μαζών και τη συντριβή της δύναμης των κατά τόπους ισχυρών. Φαίνεται δε ότι δύσκολα θα μπορούσε να οργανωθεί η χώρα σε ένα σύγχρονο κράτος χωρίς την προσφυγή σε κάποιας μορφής αυταρχικά μέτρα, που αποτέλεσαν το τρωτό σημείο της εσωτερικής πολιτικής του.

Η επιμονή του να διέλθει η χώρα από αυστηρά ελεγχόμενα στάδια, δεν άφημε περιθώρια για την ανάπτυξη ενός δημοκρατικού διαλόγου με τα άτομα εκείνα που είχαν διαφορετικές αντιλήψεις για τον τρόπο οργάνωσης του κράτους, δηλαδή στα άτομα εκείνα που χάρη στις σπουδές τους στη Δύση είχαν εγκολπωθεί τις πιο προοδευτικές αντιλήψεις για τον τρόπο συγκρότησης ενός μοντέρνου κράτους. Η συντηρητική του, κατά βάση, ιδεολογία κρατούσε τον αναμφίβολα γνήσιο πατριώτη, με βαθειά αγάπη για την πατρίδα του πολιτικό, δέσμιο ενός παρωχημένου πολιτειακού μοντέλου, μη επιτρέποντάς του να κάνει το άλμα προς το καινούργιο που γεννιόταν. Εντούτοις, παρά τη συντηρητική του ιδεολογία το πολιτικό πρόγραμμα του Καποδίστρια είχε και ευδιάκριτα στοιχεία εκσυγχρονισμού.

Η μεγάλη αντίδραση στο έργο του Καποδίστρια προήλθε αφενός από τις παραδοσιακές δυνάμεις του τόπου (προκρίτους κ. ά.), που ήθελαν να διατηρήσουν, πάση θυσία, τα κεκτημένα τους και αφετέρου από άτομα που εμφορούνταν από τις δημοκρατικές αντιλήψεις που έσπειραν στην Ευρώπη οι γαλλικές επαναστάσεις του 1789 και του 1830. Με το συγκεντρωτικό σύστημα που επέβαλε περιόρισε την επιρροή των παραδοσιακών δυνάμεων του τόπου. Όμως, η κυβέρνησή του στηρίχθηκε σε ένα σύστημα εύθραυστων ισορροπιών. Γι' αυτό συγκρούστηκε με μορφωμένα, κυρίως, άτομα ή με κοινωνικές ομάδες που δεν ταυίζονταν ούτε με τις παραδοσιακές δυνάμεις-ελίτ ούτε με την ιδεολογία του Κυβερνήτη. Από αυτή τη σύγκρουση βγήκαν νικητές οι εκπρόσωποι του του τοπικισμού και των παραδοσιακών αντιλήψεων, που διατήρησαν και στα επόμενα χρόνια τη δύναμή τους. Ας μην ξεχνάμε, επίσης, και τον ρόλο των Μεγ. Δυνάμεων της εποχής εκείνης, ιδίως της Αγγλίας και της Γαλλίας, η πολιτική των οποίων απέβλεπε, πρωτίστως, στην εξυπηρέτηση των γεωπολιτικών και οικονομικών-εμπορικών τους συμφερόντων.

Πώς είδε η ελληνική ιστοριογραφία τον Ιωάννη Καποδίστρια και γενικά την περίοδο που διακυβέρνησε τη χώρα; Θα μπορούσαμε να πούμε ότι κανένα πρόσωπο της ελληνικής ιστορίας δε συνάντησε τόσους θαυμαστές όσο και επικριτές. Για τους

πρώτους είναι ο γνήσιος πολιτικός, ο μεγάλος Έλληνας πολιτικός, ο δημιουργός εκ του μηδενός του νεοελληνικού κράτους, ο αναμορφωτής της ελληνικής κοινωνίας, ο αδικοχαμένος ηγέτης. Για τους δεύτερους είναι ο αυταρχικός κυβερνήτης, αυτός που διαπνεόταν από αριστοκρατικές αντιλήψεις, που αντιστατευόταν τις υγιείς πολιτικές δυνάμεις του τόπου, οι οποίες αγωνίζονταν για τη συγκρότηση ενός πραγματικά φιλελεύθερου και μοντέρνου κράτους.

Η ιστορικός Χριστίνα Κουλούρη σε μία πρόσφατη μελέτη της επιχειρεί να περιγράψει τους μηχανισμούς μέσω των οποίων γίνεται κάποιος εθνικός ήρωας και αποκτά μία θέση στο εθνικό πάνθεο, κάτι στο οποίο σνέβαλε αναμφίβολα και ο τρόπος με τον οποίο πέθανε ο Καποδίστριας. Είναι γεγονός ότι στη συλλογική μνήμη ο Καποδίστριας έχει μείνει ως ένας θυσιασμένος ήρωας. Η θυσία είναι ένας κεντρικός μηχανισμός που εξασφαλίζει την ταύτιση του έθνους με τους ήρωές του. Ο Καποδίστριας είναι, για πολλούς, ένας εθνομάρτυρας. Η δολοφονία του παραμπέμπει και σε ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο της ελληνικής κοινωνίας: την αχαριστία απέναντι στους εθνικούς ήρωες. Η ίδια η ζωή του, με τον λιτό τρόπο διαβίωσης, με την αφοσίωση στο έργο του, με την αφιλοκέρδεια, συντέλεσε ώστε να γίνει πολύ αγαπητός στον ελληνικό λαό έως σήμερα. Το δείχνουν αυτό και οι πολλοί δρόμοι και πλατείες που φέρουν το όνομά του ανά την Ελλάδα, οι πολλές προτομές και τα αγάλματα που στήθηκαν γι' αυτόν σε διάφορες πόλεις (κυρίως στην Κέρκυρα και στο Ναύπλιο). Δεν είναι δε διόλου τυχαίο που το πρώτο Πανεπιστήμιο της χώρας φέρει την ονομασία Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο.

Ο Καποδίστριας θα συναντήσει την έντονη αμφισβήτηση της σοσιαλιστικής ιστοριογραφίας: από τον Γιώργο Σκληρό και, εντονότερα, από τον Γιάννη Κορδάτο και τον Γιάννη Ζεύγο. Η κριτική τους εντάσσεται στην ερμηνεία της Επανάστασης του Εικοσιένα ως μιας κατ' εξοχήν κοινωνικής επανάστασης. Στο πλαίσιο αυτής της ερμηνείας ο Καποδίστριας χαρακτηρίστηκε ως ένας δεσποτικός και αυταρχικός κυβερνήτης, που αντιστρατευόταν κάθε τι το προοδευτικό που θα οδηγούσε τη χώρα προς την πραγματική αποδέσμευση από το δεσποτικό οθωμανικό παρελθόν.

Όπως επισημαίνει ο Χ. Λούκος, στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης ο Ιωάννης Καποδίστριας επανευρίσκει, σταδιακά, την καθολική αποδοχή που είχε στις αρχές του 20ού αιώνα. Το κοινωνικό του προφίλ υπερισχύει στον χώρο των προοδευτικών κοινωνικών ομάδων, ενώ οι συντηρητικότεροι προβάλλουν το πρότυπο του γνήσιου Έλληνα πολιτικού. Μπορούμε, λοιπόν, να πούμε ότι στη σημερινή ελληνική κοινωνία και στην ελληνική ιστοριογραφία ο Καποδίστριας χαίρει μιας μεγάλης εκτίμησης, η οποία όμως σε ορισμένες περιπτώσεις φθάνει σε υπερβολές, που τον εξυψώνουν υπερβολικά και που, εν τέλει, συσκοτίζουν την προσωπικότητά του και το έργο του, αντί να το τοποθετούν στις πραγματικές του διαστάσεις.

Ειδική βιβλιογραφία *και όλη η γενική βιβλιογραφία

- Κουλούρη Χριστίνα – Λούκος Χρ., *Τα πρόσωπα του Καποδίστρια. Ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας και η νεοελληνική ιδεολογία (1831-1996)*, εκδ. Πορεία, Αθήνα 1996.

-Κουλούρη Χριστίνα, «Ο Καποδίστριας ως εθνικός ήρωας: οι αντιφάσεις της μνήμης και της ιστορίας», στο Γ. Γεωργής (επιμ.), *ό. π.*, σ. 88-107.

-Λούκος Χ., «Η αντιπολίτευση κατά του κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια. Επανεξέταση κάποιων προσεγγίσεων», στο Γ. Γεωργής, *ό. π.*, σ. 54-67.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	3
Διάγραμμα μαθημάτων	4
Βασική γενική βιβλιογραφία	5
1.Μεθοδολογικά ζητήματα. – Η σταδιοδρομία του Ιω. Καποδίστρια έως το 1827 – Η εκλογή του ως πρώτου κυβερνήτη του ελληνικού κράτους. – Η άφιξή του στην Ελλάδα	7
2. Η κατάσταση της χώρας κατά την άφιξη του Καποδίστρια. – Τα πρώτα κυβερνητικά μέτρα και οι στόχοι τους	11
3. Η στρατιωτική διοργάνωση και οι πολεμικές επιχειρήσεις στα χρόνια του Καποδίστρια.....	13
4. Η οργάνωση της διοίκησης. – Η δικαιοσύνη.....	17
5. Η εκπαιδευτική πολιτική του Καποδίστρια.....	23
6. Η οικονομική πολιτική του Καποδίστρια	29
7. Οι πρόσφυγες - Η ανοικοδόμηση της χώρας.	33
8. Διπλωματικές ενέργειες του Καποδίστρια –Τα Πρωτόκολλα του 1829 & 1830	39
9. Ο χαρακτήρας της καποδιστριακής κυβέρνησης και τα ερείσματά της. – Συναί- νεση και αντιδράσεις. - Η στάση των τριών Μεγάλων Δυνάμεων. – Η Δ΄ Εθνο- συνέλευση του Αργους (1829)	47
10. Η επιδείνωση της θέσης του Καποδίστρια και τα κέντρα της αντίδρασης. – Η στάση του Κοραή, ο ρόλος των ξένων Δυνάμεων και της παραίτησης του Λεόπολδου. - Ο αντίκτυπος της Ιουλιανής επανάστασης του 1830.....	53
11. Η αντιπολίτευση περνά στην επαναστατική δράση. – Κλονισμός της καπο- διστριακής κυβέρνησης	61
12. Η κορύφωση της κρίσης.–Η δολοφονία του Καποδίστρια: οι αιτίες, ο αντί- κτυπος και οι συνέπειές της.....	69
13. Αποτίμηση του έργου του Καποδίστρια. – Ο Καποδίστριας στη νεοελληνική ιδεολογία	77

